

VAASAN YLIOPISTO
HALLINTOTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Kirsi Junttila

TUTKINTAVANGIN TAPAAMISOIKEUDET

Julkisoikeuden
pro gradu -tutkielma

VAASA 2009

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TAULUKKOLUETTELO	3
LYHENTEET	4
TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	7
1.1. Tutkimuksen taustaa	7
1.2. Tutkimusongelman määrittely	11
1.3. Tutkimusmenetelmät, aineistot ja rakenne	13
1.4. Perus- ja ihmisoikeuskäsitteistä	16
2. KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN ASETTAMAT EDELLYTYKSET TUTKINTAVANKIEN TAPAAMISILLE	18
2.1. Kansainväliset sopimukset	18
2.1.1. Kansalaisyhteiskunnallisia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus	19
2.1.2. Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus)	21
2.2. Kansainväliset suositukset	28
2.2.1. Vankeinhoidon vähimmäissäännöt	29
2.2.2. Euroopan neuvoston vankilasäännöt	31
2.2.3. Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus koskien tutkintavankeja	33
2.3. Yhteenvetoa tehokkaan puolustautumisen asettamista vaatimuksista asiamiestapaamisille ja perhe-elämän suojan rajoittamisen edellytyksistä tutkintavankien tapaamisissa	34
3. TUTKINTAVANKIEN TAPAAMISET SUOMESSA	36
3.1. Perustuslain säännökset	36
3.1.1. Perusoikeuksien rajoittaminen	39
3.2. Muu kotimainen sääntely ja viralliset ohjeet	42
3.2.1. Tutkintavangin sijoittaminen	43
3.2.2. Tapaaminen	45

3.2.3. Valvoton tapaaminen	53
3.2.4. Tapaamisen epääminen ja erityisvalvottu tapaaminen	58
3.2.5 Tapaamiskielto	60
4. OIKEUSSOSIOLOGINEN OSUUS: HAASTATTELUJEN TOTEUTTAMISESTA JA TULOKSISTA	62
4.1. Haastattelujen tarkoituksesta ja valitusta menetelmästä	62
4.2. Tutkimuskohteet ja haastateltavien valinta	64
4.3. Taustatietoja haastatelluista	66
4.3.1. Tutkintavankeuden syy	66
4.3.2. Tutkintavankeuden kesto	67
4.3.3. Tapaamishistoria	68
4.4. Asiamiestapaamiset poliisivankiloissa	69
4.5. Asiamiestapaamiset Vantaan tutkintavankilassa	72
4.6. Lähiomaisten tapaamiset poliisivankilassa	74
4.7. Valvotut tapaamiset Vantaan tutkintavankilassa	76
4.8. Valvomattomat tapaamiset Vantaan tutkintavankilassa	80
4.9. Haastattelutulosten yhteenvetoa ja toimenpide-ehdotuksia kohdevankiloille	83
4.9.1. Vantaan tutkintavankilan tapaamiskäytännöt	83
4.9.2. Tapaamisen monet muodot poliisivankiloissa	86
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	90
LÄHDELUETTELO	97
LIITTEET	
LIITE 1	104
LIITE 2	105
LIITE 3	107

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Tutkintavankeja 1.päivänä tammikuuta 2000–2004 rangaistuslaitoksissa ja poliisin tiloissa	8
Taulukko 2. Poliisin säilyttämien vangittujen määrä (yhteensä) vuosina 2000–2007	8
Taulukko 3. Poliisivankilassa haastateltujen tutkintavankeuden kesto haastattelupäivänä	67
Taulukko 4. Vantaan tutkintavankilassa haastateltujen tutkintavankeuden kesto haastattelupäivänä	68
Taulukko 5. Tapaamismuotojen tunnusmerkit	93

LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
art.	artikla
CTP	Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 16–17/1990
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOAK	Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus
HaVM	Hallintovaliokunnan mietintö
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
HPL	Helsingin poliisilaitos
KM	Komiteamietintö
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OMKM	Oikeusministeriön komiteamietintö
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
Rec	Recommendation
Rise	Rikosseuraamusvirasto
SM	Sisäasiainministeriö
SoPS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
TvL	Tutkintavankeuslaki 23.09.2005/768
vp.	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

VAASAN YLIOPISTO**Hallintotieteiden tiedekunta**

Tekijä:	Kirsi Junttila	
Pro gradu-tutkielma:	Tutkintavangin tapaamisoikeudet	
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri	
Oppiaine:	Julkisoikeus	
Valmistumisvuosi:	2009	Sivumäärä: 108

TIIVISTELMÄ:

Tutkintavanki on henkilö, jonka tuomioistuimien on pakkokeinoin perusteella vanginnut rikoksesta epäiltyä tai tuomittuna. Tutkintavankeus alkaa vangitsemisesta ja päättyy, kun syyteasiassa annetaan lainvoimainen tuomio tai tutkintavanki vapautetaan. Suomessa tutkintavankeja säilytetään sekä Vankeinhoitolaitoksen tutkintavankiloissa että poliisin säilytystiloissa ja molempia sääntelee oma lakinsa. Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun taikka rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CTP) on suositellut Suomelle kaikkien tutkintavankien siirtämistä Vankeinhoitolaitoksen tiloihin, mutta pikainen siirtäminen ei ole mahdollista mm. tutkintavankiloiden ylläpidon takia.

Tämä tutkimus koskee tutkintavangin tapaamisia, joista säädetään tutkintavankeuslain (768/2005) 9. luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 7. luvussa (putkalaki). Tutkintavankien yhdenvertaisuuden näkökulmasta olisi ristiriitaista, jos tutkintavangin sijoituspaikalla olisi vaikutusta keskeisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on verrata tutkintavangin oikeuksia tapaamisiin tutkintavankeuslain ja putkalain mukaan ja kartoittaa, täyttääkö kansallinen lainsäädäntömme kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaatimukset, painottaen erityisesti perhe-elämän suojaa ja tehokkaan puolustautumisen periaatetta. Toiseksi tutkimuksessa selvitetään, miten tapaamisia on käytännössä järjestetty ja täyttävätkö menettelyt perus- ja ihmisoikeuksien vaatimukset.

Tutkimus on julkisoikeudellinen perus- ja ihmisoikeustutkimus. Koska se koskee kontrollikoneistoa ja kahden yhteiskunnallisen instituution, poliisin ja Vankeinhoitolaitoksen toimintaa, voidaan sen katsoa olevan myös kriminologinen. Tutkimusotetta voi arvioida myös oikeuspoliittiseksi, sillä esitän johtopäätöksissä muutamia suosituksia lainsäädännön muuttamiseksi.

Tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia sekä oikeusdogmatiikan että oikeussosiologian menetelmin. Oikeusdogmatiikan avulla selvitetään, mitä perhe-elämän suoja ja oikeus tehokkaaseen puolustautumiseen käytännössä tarkoittavat ja tulkitaan ja systematisoidaan tapaamisoikeuksia koskevaa lainsäädäntöä samalla vertaillen lakeja toisiinsa. Oikeussosiologisessa osuudessa pyritään kvalitatiivisen haastattelun keinoin valaisemaan käytäntöjä ja kuvaamaan todellisuutta. Tutkimuksessa on haastateltu yhteensä 12 tutkintavankia, puolet Vankeinhoitolaitoksen tutkintavankilassa ja puolet poliisin säilytystiloissa.

Perhe-elämän suojasta ja oikeudesta valmistella puolustustaan aiheutuvat tapaamisia koskevat periaatteet on otettu lakia säädettäessä hyvin huomioon. Poliisi- ja tutkintavankilassa säilytettävän tutkintavangin tapaamisoikeuksissa ei tutkimuksen perusteella ole myöskään kovin suuria eroja lain tasolla. Putkalaissa on säädetty tutkintavankeuslaista poikkeava oikeus tapaamiseen kuuntelemiseen määrättyissä tilanteissa. Lisäksi tutkintavankeuslain asiamiestapaamisten valvontaa koskevissa pykälissä on ristiriita, joka tulisi korjata. Käytännössä tutkintavangit ovat kuitenkin hyvin eriarvoisessa asemassa mm. sen vuoksi, että poliisivankiloissa ei järjestetä ollenkaan valvomattomia tapaamisia ja myös valvottujen tapaamisten valvonta on intensiivisempää. Tutkintavankiloissa sen sijaan järjestetään valvomattomia perhe- ja lapsitapaamisia. Näennäisesti valvomattomista tapaamisista kuitenkin säännellään samalla tavalla tavalla putka- ja tutkintavankeuslaissa. Etenkin putkalain eri tapaamismuotojen rajanveto on jäänyt epäselväksi, ja tutkimuksessa on otettu kantaa siihen, miten tapaamiset tulisivat perus- ja ihmisoikeudet huomioiden järjestää.

AVAINSANAT: Tutkintavankeus, tapaamisoikeus, perusoikeudet, ihmisoikeudet, poliisi, vankilat, kriminologia

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Tutkintavankeus on pakkokeinolaissa turvattu rikosprosessuaalinen pakkokeino, jonka tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, syytteen asettaminen, tuomioistuinkäsittely ja täytäntöönpano sekä estää todisteiden hävittäminen.¹ Tutkintavanki on henkilö, jonka tuomioistuin on pakkokeinolain perusteella vanginnut rikoksesta epäiltynä tai tuomittuna². Tutkintavankeus alkaa vangitsemisesta ja päättyy, kun syyteasiassa annetaan lainvoimainen tuomio tai tutkintavanki vapautetaan³. Tutkintavankeja säilytetään Suomessa sekä Vankeinhoitolaitoksen tutkintavankiloissa että poliisin säilytystiloissa, ja molempia sääntelee oma lakinsa. Määrätyissä vankiloissa on siten vankeusvankien lisäksi tutkintavankeja. Oikeusministeriön asetuksen tutkintavankilana toimivista vankiloista (837/2006) 1 §:n mukaan miehille tarkoitettuina tutkintavankiloina toimivat Jokelan, Vantaan, Riihimäen, Hämeenlinnan, Vaasan, Kylmäkosken, Turun, Mikkelin, Konnunsuon, Kuopion, Pyhäselän, Sukevan, Oulun ja Pelson vankilat, naisille tarkoitettuina tutkintavankiloina puolestaan Vantaan, Hämeenlinnan, Turun, Vaasan, Pyhäselän ja Oulun vankila. Tutkinta- ja vankeusvangit pidetään kuitenkin toisistaan erillään. Ne poliisivankilat, joissa voidaan säilyttää tutkintavankeja, hyväksyy poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 1 §:n mukaan lääninhallitus ja poliisin muun kuin lääninhallituksen alaisen yksikön ylläpitämän säilytystilan hyväksyy sisäasiainministeriö tai sisäasiainministeriön määräämä lääninhallitus⁴.

Tutkintavankien määrä on kasvanut viime vuosina varsinkin rangaistuslaitoksissa:

¹ Lappi-Seppälä 2006: 64.

² Tolvanen 2006: 775.

³ Mohell & Pajuoja 2006: 221.

⁴ 1.1.2010 voimaantulevan lainmuutoksen (500/2009) jälkeen säilytystilan hyväksyy kuitenkin poliisihallitus.

Taulukko 1. Tutkintavankeja 1.päivänä tammikuuta 2000–2004 rangaistuslaitoksissa ja poliisin tiloissa⁵.

Vuosi	Rangaistuslaitoksissa	Poliisin tiloissa	Yhteensä
2000	340	91	431
2001	392	105	497
2002	487	86	573
2003	475	93	568
2004	450	61	511

Rangaistuslaitoksissa säilytettävien määrä 1.päivänä tammikuuta on kehittynyt siten, että vuonna 2005 tutkintavankeja on ollut 461, 2006 vuoden tutkintavankiluku on ollut 505, 2007 vuoden 477 ja 2008 puolestaan 488.⁶

Taulukossa 2 on kuvattu poliisin säilyttämien tutkintavankien yhteenlaskettua määrää vuosittain:

Taulukko 2. Poliisin säilyttämien vangittujen määrä (yhteensä) vuosina 2000–2007⁷.

Vuosi	Tutkintavankien määrä
2000	2460
2001	2544
2002	2558
2003	2639
2004	2244
2005	2256
2006	2286
2007	2321

⁵ Perustuu HE 263 vp s. 43 taulukkoon. Taulukosta on jätetty pois vuodet 1996–1999.

⁶ Oikeustilastollinen vuosikirja 2008: 345.

⁷ Oikeustilastollinen vuosikirja 2008: 43.

Tämä tutkimus koskee tutkintavankien tapaamisoikeuksia. Tapaamisista säädetään tutkintavankeuslain (768/2005) 9. luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (jatkossa käytän nimitystä putkalaki, 841/2006) 7. luvussa. Säännökset vastaavat monilta osin vankeusrangaistusta suorittavan vangin (ns. vankeusvanki) oikeuksia ja velvollisuuksia koskevia säännöksiä, jotka on kirjoitettu vankeuslakiin (767/2005). Tutkintavangin ja vankeusvangin oikeusasemassa on kuitenkin myös eroja, jotka johtuvat tutkintavankeja koskevasta syyttömyysolettamasta ja toisaalta tutkintavankeuden tarkoituksesta.⁸

Syyttömyysolettama tarkoittaa, että jokaisella syytetyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteen näytetty. Tämä määräys on annettu sekä Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 7–8/1976) että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (SopS 16–17/1990) tarkoituksenaan sen varmistaminen, ettei tutkintavankeusajasta muodostu etukätestä vankeuden suorittamista. Ko. ihmisoikeussopimuksista ei kuitenkaan tarkemmin käy ilmi, mitä syyttömyysolettamasta tutkintavangin oikeuksien ja kohtelun kannalta käytännössä seuraa. Syyttömyysolettaman sisältöä ja tutkintavangin erityisasemaa on kuitenkin tarkennettu vankeinhoidon vähimmäissääntöjen 84–93 artikloissa, Euroopan vankilasääntöjen 94.1–101 artikloissa sekä vankien suojelua koskevien perusperiaatteiden 36 artiklassa. Vankilasääntöjen 91 artiklan mukaan tutkintavankien kohtelussa ei tule käyttää enempää rajoituksia kuin rangaistusmenettelyn ja laitoksen turvallisuuden kannalta on välttämätöntä.⁹ Tutkintavankien kohtelun tulisi näin ollen olla vähemmän rajoitettua ja oikeuksien eräiltä osin laajempia. Kuitenkin tutkintavankeuden tarkoituksesta esitutinnan ja oikeudenkäynnin turvaajana aiheutuu, että tutkintavangin oikeuksia tai etuuksia voidaan joutua esitutinnan aikana rajoittamaan. Näiden rajoitusten on perustuttava lakiin.

Erityisesti Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun taikka rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) on tarkastuskäynneillään kiinnittä-

⁸ Mohell & Pajuja 2006: 230–231.

⁹ HE 263/2004 vp s. 74.

nyt huomiota poliisivankiloissa säilytettävien tutkintavankien asemaan, ja suosittanut kaikkien vangittujen henkilöiden säilyttämistä Vankeinhoitolaitoksen tiloissa.¹⁰ Periaate sisältyy myös Euroopan neuvoston uudistettuihin vankilasääntöihin (10.2)¹¹. CTP katsoo, että painostuksen välttämiseksi rikosta tutkivan ja tutkintavankia säilyttävän viranomaistahon tulisi olla eri. Poliisin säilytystilat eivät usein ole myöskään sopivia pidempiaikaiseen säilytykseen.¹² Suomessa tutkintavankeja on säilytetty poliisivankilassa vielä vangitsemista koskevan oikeudenkäynnin jälkeenkin. Tätä on pidetty ongelmallisena, koska tutkintavangin toimintamahdollisuudet poliisivankilassa ovat hyvin rajoitetut.¹³ Kuitenkin käytännössä tutkintavankien erillään pitäminen on vaikeampi järjestää vankiloissa kuin poliisin säilytystiloissa¹⁴.

CTP vieraili Suomessa viimeksi vuonna 2008. Neljännessä määräaikaistarkastuksessaan CTP kiinnitti huomiota tutkintavankien usein kuukausienkin mittaiseen säilyttämiseen poliisin tiloissa edelleen komitean aiemmista suosituksista ja huomautuksista huolimatta. Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa oli myös yksi kolmesta epäkohdasta, joista komitea pyysi Suomelta pikaista lisäselvitystä.¹⁵ Suomen tuli selvittää CTP:lle yksityiskohtaiset tiedot lainsäädännöllisistä ja organisatorisista toimenpiteistä, joilla on tarkoitus aikanaan lopettaa käytäntö, jonka mukaan henkilöitä pidetään tutkintavankeudessa poliisilaitoksilla.

Suomi antoi vastauksensa 29.08.2008, jossa totesi poliisin tiloissa säilytettävien määrän vähentyneen CTP:n edellisen tarkastuskäynnin (2003) jälkeen vuoden 2006 voimaan tulleen lainsäädännön johdosta, joka selkiytti tutkintavankien sijoittamista koskevaa sääntelyä ja pyrki vähentämään säilyttämistä poliisin tiloissa. Suomen vastauksen mukaan poliisin säilytystiloissa säilytetään lähinnä törkeistä ja laajoista huumausainerikoksista epäiltyjä, joiden erillään pitäminen on tutkintavankiloissa vaikeampaa, sekä omasta

¹⁰ HE 263/2004 vp s. 48.

¹¹ Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus Rec(2006)2 10.2: ”Henkilöitä, jotka oikeusviranomaisen on määrännyt tutkintavankeuteen, ja henkilöitä, jotka ovat menettäneet vapautensa tuomion seurauksena, tulisi lähtökohtaisesti pitää ainoastaan vankiloissa, toisin sanoen laitoksissa, jotka on varattu näihin kahteen ryhmään kuuluville vangeille”.

¹² Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 17 September 2003 s. 11.

¹³ HE 263/2004 vp. s. 48.

¹⁴ HE 263/2004 vp. s. 156.

¹⁵ Oikeusministeriön tiedote 10.06.2008.

toivomuksestaan poliisin säilytystiloihin sijoitettuja ns. pelkääjänvankeja. Suomi ilmoitti myös sisäasiainministeriön poliisiosastolla valmisteltavan parhaillaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettavaa valtioneuvoston asetusta ja sisäasiainministeriön asetusta sekä poliisihallinnon sisäistä hallinnollista määräystä, jossa tullaan kiinnittämään erityistä huomiota poliisin tiloissa säilytettävien henkilöiden oikeuksien toteutumiseen sekä siihen, että poliisin hallinnoimissa tiloissa säilytettävien tutkintavankien säilytysajat lyhenisivät merkittävästi. Lisäksi Suomi ilmoitti aikovansa perustaa ministeriöiden ja Rikosseuraamusviraston edustajista koostuvan työryhmän, jonka tehtävänä on perusteellisesti selvittää tutkintavankien sijoittamiseen liittyviä kysymyksiä ja pohtia keinoja tutkintavankien määrän vähentämiseksi poliisin säilyttämässä tiloissa. Suomen vastauksessa todettiin kuitenkin tutkintavankien pikaisen siirtämisen pois poliisin säilytystiloista olevan käytännössä mahdotonta tutkintavankiloiden yliasutuksen ja valtion tuottavuusohjelmasta johtuvien vankiloiden henkilösäästövelvoitteiden vuoksi.¹⁶

Raportissaan CTP ei pitänyt Suomen perusteluita käytännön jatkumiselle hyväksyttävänä ja totesi myös, ettei vuoden 2006 lakiuudistus ole saanut aikaan huomattavaa laskua poliisin tiloissa säilytettävien tutkintavankien määrässä ja heidän poliisin tiloissa tapahtuvan säilytyksensä kokonaiskestossa. CTP oli kuitenkin tyytyväinen Suomen lupaamiin toimenpiteisiin ja halusi saada niiden toteutumisesta tietoa aikanaan. Lisäksi komitea esitti useita suosituksia toimenpiteistä, joihin tulisi ryhtyä niin kauan kuin tutkintavankia säilytetään poliisin säilytystiloissa.¹⁷

1.2. Tutkimusongelman määrittely

Tapaamisien merkitystä tutkintavangille ei voi vähätellä. Niiden avulla tutkintavanki voi huolehtia puolustuksestaan sekä ylläpitää suhteita läheisiinsä.

¹⁶ Suomen vastaus kidutuksen vastaisen komitean lisäselvityspyyntöön Suomeksi s. 2–4.

¹⁷ Selonteko Suomen hallitukselle kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan Eurooppalaisen komitean (CTP) käynnistä Suomessa 20–30.04.2008 (Epävirelinen käännös) s. 9, 14–15, 17.

Kuten edellä on tuotu esille, tutkintavankeja säilytetään siis sekä tutkintavankiloissa että poliisin säilytystiloissa. Koska käytäntöä ei mitä ilmeisimmin ole tarkoitus tai mahdollisuus ainakaan toistaiseksi kokonaan lopettaa, pidän tärkeänä tutkia tutkintavankien tapaamisoikeuksia sekä tutkinta- että poliisivankiloissa ja kartoittaa, onko oikeuksissa eroja. Tutkintavankien yhdenvertaisuuden näkökulmasta olisi ristiriitaista, jos tutkintavangin sijoituspaikalla olisi vaikutusta keskeisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Toivon, että tutkimustulokseni hyödyttäisivät myös työryhmää, joka pohtii mahdollisuuksia vähentää tutkintavankien määrää poliisivankiloissa.

Tutkintavankeja koskevaa kotimaista tutkimusta on tehty varsin vähän. Laajin esitys on vuonna 2000 julkaistu Ulla Mohellin liseniaatintyö Nuori tutkintavanki - tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta, joka keskittyy pääosin alle 18-vuotiaisiin tutkintavankeihin. Metodologisesti tutkimus painottuu yhteiskuntatieteiden suuntaan, sillä empiirisen tiedonhankinnan ja analysoinnin kohteena on mm. tilastoja, vankiasiakirjoja, muita käytettävissä olevia asiakirjoja sekä vankien haastatteluissa kerätty aineisto. Sanna Haapaniemi on puolestaan kirjoittanut vuonna 2007 pro gradun aiheesta Tutkintavangin perus- ja ihmisoikeudet - tutkintavangin kohtelua sääntelevät periaatteet ja tutkintavangin oikeus yhteydenpitoon sekä luottamuksellisen viestin suojaan. Tutkimus on oikeusdogmaattinen ja käsittelee lyhyesti myös tutkintavangin tapaamisoikeuksia. Poliisivankilassa säilytettävät tutkintavangit on kuitenkin rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Molemmissa tutkimuksissa on tehty yhteneviä johtopäätöksiä siitä, että syyttömyysolettamasta huolimatta tutkintavankien oikeudet ovat tosiasiasa vankeusvankeja rajatummalla¹⁸.

Tämän tutkimuksen yhtenä **tarkoituksena on verrata tutkintavangin oikeuksia tapaamisiin tutkintavankeuslain ja putkalain mukaan**. Toiseksi haluan selvittää, **miten tapaamisia käytännössä järjestetään poliisi- ja tutkintavankiloissa, ja täyttävätkö menettelyt perus- ja ihmisoikeuksien vaatimukset**.

Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu vankilan ulkopuolella tapahtuvat poistumislupaa vaativat tapaamiset, ulkomaisten vankien oikeudet tavata maansa konsuliedustustoa,

¹⁸ Mohell 2000: 139, Haapaniemi 2007: 92.

oikeus yksityisiin keskustelut seurakunnan tai järjestöjen edustajien kanssa, yhteydenpito tiedotusvälineisiin sekä mielentilatutkimukseen määrätyt ja alaikäiset tutkintavangit.

Vastauksia haetaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1.

- Mitkä ovat tutkintavangin oikeudet tapaamisiin tutkinta - ja poliisivankiloissa?
- Täyttääkö kansallinen lainsäädäntömme kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaatimukset (erityisesti perhe-elämän suojasta ja oikeudesta tehokkaaseen puolustautumiseen)?
- Onko poliisivankilassa ja tutkintavankilassa säilytettävän tutkintavangin oikeuksissa ja mahdollisuuksissa tapaamisiin eroja lainsäädännön tasolla?

2.

- Miten tapaamisia on käytännössä järjestetty poliisi- ja tutkintavankiloissa?
- Toteutuvatko ihmisoikeussopimuksissa asetetut vaatimukset käytännössä?
- Onko poliisivankilassa ja tutkintavankilassa säilytettävän tutkintavangin oikeuksissa ja mahdollisuuksissa tapaamisiin eroja käytännössä?

1.3. Tutkimusmenetelmät, aineistot ja rakenne

Tutkimukseni on julkisoikeudellinen perus- ja ihmisoikeustutkimus joka tarkemmin määriteltynä sijoittuu sekä rikosoikeuden, valtiosääntöoikeuden, että kansainvälisen oikeuden alueelle. Rikosoikeuden tehtävä on viime kädessä yhteiskuntarauhan ylläpitäminen ja turvaaminen, ja rikoslaki on yksi keskeinen väline, jolla valtio pyrkii käytännössä takaamaan jokaiselle kuuluvat perusoikeudet¹⁹. Valtiosääntöoikeuteen tutkimus kiinnittyy sen perusoikeusnäkökulman kautta, sillä valtiosääntöoikeus tutkii muun muassa kansalaisten oikeudellisen aseman perusteita suhteessa valtioon²⁰. Yhteys kansain-

¹⁹ Lappi-Seppälä 2006: 64.

²⁰ Husa 1995: 3.

väliseen oikeuteen tulee puolestaan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kautta. Koska työni koskettaa kontrollikoneistoa ja kahden yhteiskunnallisen instituution, poliisin ja vankeinhoitolaitoksen toimintaa, voidaan sen katsoa olevan myös kriminologinen. Kriminologia on yksi rikosoikeustutkimuksen neljästä ”ytimestä”²¹. Sen tutkimuskohdeeksi määritellään usein ”rikollisuus yhteiskunnallisena ilmiönä” ja sen mielenkiinnon kohteena on ollut jo varhain myös kontrollijärjestelmä ja sen toiminta. Kriminologiaa ei ole mahdollista rajata tai määritellä tieteenalakohtaisin tai metodisin perustein vaan kysymyksessä on monitieteinen tutkimusalue.²² Tämä tutkimus yhdistää oikeusdogmatiikan ja oikeussosiologian menetelmät. Tutkimusote voidaan katsoa myös oikeuspoliittiseksi, sillä rohkenen esittää myös muutamia suosituksia lainsäädännön muuttamiseksi.

Tutkimuskysymysten osaan 1 haetaan vastauksia oikeusdogmatiikan keinoin. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka tutkii normeja selvittäen oikeusnormien konkreettista sisältöä tuottaen systematisointiehdotuksia ja tulkintasuosituksia oikeudellisille toimijoille ja tavallisille kansalaisille²³. Tässä tutkimuksessa oikeusdogmaattisen tarkastelun tarkoitus on pääasiassa systematisoida ja tuoda tätä kautta esiin mahdolliset eroavaisuudet tutkintavankien tapaamisoikeuksissa putkalain ja tutkintavankeuslain mukaan. Toisaalta selvittäessäni, onko perus- ja ihmisoikeudet otettu riittävällä tavalla huomioon em. lakeja valmisteltaessa, joudun tulkitsemaan, mikä näiden oikeuksien sisältö käytännössä on. Tätä tulkintaa ohjaavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisut.

Ymmärrän oikeusdogmatiikan menetelmät laajasti ja pyrin kielellisnormatiivisen tekstianalyysin lisäksi myös finalistiseen laintulkintaan. Oikeusdogmatiikan perinteisten menetelmien laajentamista puolustan julkisoikeuden luonteella – erityisesti julkisoikeudellinen sääntely on tavoitteellista ja instrumentaalista, johon Husan sanoja lainaten ”vaikuttavat ne tapahtumat ja tosiasialliset olosuhteet, jotka ovat antaneet kimmokkeen jonkin oikeussäännön tai oikeussäännöstön luomiselle”.²⁴

²¹ Muut ”ytimet” ovat rikoslainoppi, rikosoikeusteoria ja kriminaalipolitiikka (vahvasti typisoitu). Lappi-Seppälä 1997: 192.

²² Lappi-Seppälä 2006: 4–5.

²³ Husa 1995: 134–135.

²⁴ Husa 1995: 236.

Lainopillisen osuuden näkökulma on oikeuden sisäinen, vaikka en sitoudu tiukkaan tuomarin näkökulmaan, vaan tulkitseen oikeussääntöjä realistis-normatiivisesta näkökulmasta. Tämä näkyy myös oikeuslähteissä: käytän lakeja, niiden esitöitä, kansainvälisiä sopimuksia ja niitä tarkentavia suosituksia ja sääntöjä, ihmisoikeustuomioistuimen ja eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, samoin kuin lakia alemmantasoista sääntelyä, ohjeita ja vankiloiden järjestyssääntöjä.

Jerome Hallin mukaan oikeustieteen tutkimuskohde muodostuu kolmesta osa-alueesta; oikeudesta sääntöinä (law viewed as rules), oikeudesta toimintana (law-as-action) ja oikeudellisesta käyttäytymisestä (behaviour: conformity and violation)²⁵. Tämä tutkimuksen kannalta kaksi ensimmäistä ovat relevantteja. Kun tarkastellaan oikeutta sääntöinä, on kyse perinteisessä mielessä oikeusdogmatiikasta. Kun taas tarkastellaan oikeutta toimintana, joudutaan tarkastelemaan viranomaisten välisiä suhteita sekä toimintana että sääntöinä. Tämän alueen tutkimisessa myös oikeussosiologialla on merkittävä tehtävä.²⁶

Tutkimuksen toinen osio voidaanakin määritellä oikeussosiologiseksi. Oikeussosiologia tutkii oikeutta yhteiskunnallisessa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa²⁷. Olen kerännyt puolistrukturoidun haastattelun keinoin kvalitatiivisen aineiston, jota puren ja analysoin tutkimuksen toisessa osiossa. Tämän osuuden tarkoitus on valottaa käytäntöjä, kuvata todellisuutta ja vastata tutkimuskysymysten osaan 2 tutkimuskohteena olevien tutkintaja poliisivankiloiden osalta. Haastatteluaineiston suppeuden vuoksi tuloksista ei voida tehdä tilastollisia tai kaikkia tutkintaja- ja poliisivankiloita koskevia yleistyksiä, mutta osio antaa kuitenkin jonkinlaisen käsityksen siitä, miten käytännössä toimitaan.

Tutkimusaineisto koostuu näin ollen sekä valmiina saatavasta virallisaineistosta että itse kerätystä aineistosta. Johdannon jälkeen tutkimus etenee siten, että toisessa luvussa selvitetään kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja suositustenkin asettamia edellytyksiä tutkintavankien tapaamisille ja pohditaan, mitä ihmisoikeussopimuksissa turvattu perhe-elämän suoja ja oikeus tehokkaaseen puolustautumiseen käytännössä tarkoittavat. Kol-

²⁵ Hall 1973: 157, Husa 1995: 216.

²⁶ Husa 1995: 217.

²⁷ Alvesalo & Ervasti 2006: 7.

mannessa luvussa käydään läpi kotimainen tapaamisia koskeva lainsäädäntö ja ohjeistus ja arvioidaan, kuinka hyvin kotimainen lainsäädäntö täyttää perus- ja ihmisoikeuksien asettamat vaatimukset. Neljännessä luvussa päästään oikeussosiologiseen osuuteen ja selvitetään sekä haastattelujen käytännön toteutusta että tuloksia ja pohditaan sitä, toteutuvatko perusoikeudet ja ihmisoikeussopimusten asettamat vaatimukset käytännössä tutkimuksen kohteena olevassa tutkintavankilassa ja poliisivankiloissa. Viides luku on varattu tutkimuksen molempien osioiden perusteella tehdyille johtopäätöksille. Seuraavassa alaluvussa selvennetään vielä perus- ja ihmisoikeuksien käsitteitä.

1.4. Perus- ja ihmisoikeuskäsitteistä

Perus- ja ihmisoikeuksilla pyritään suojaamaan samantyyppisiä ihmisten olennaisiksi katsomia oikeuksia, joita pidetään usein universaaleina perusarvoina. Muodollisina käsitteinä perus- ja ihmisoikeudet eroavat kuitenkin siinä, että perusoikeuksilla tarkoitetaan kansallisessa perustuslaissa ja ihmisoikeuksilla kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja oikeuksia²⁸. Perusoikeuksien oikeusvaikutus rajoittuu yksittäiseen valtioon ja perusoikeuksien noudattamista valvotaan kansallisin menetelmin, kun taas ihmisoikeussopimukset velvoittavat ne ratifioineita valtioita, ja sopimuksissa sovitaan myös valvontamenetelmästä. Järjestelmät ovat myös päällekkäisiä.²⁹ Perusoikeuksien on perinteisesti katsottu kuuluvan pääsääntöisesti kansalaisille. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten myötä oikeudellinen järjestelmä on kuitenkin muuttunut siten, että nykyisin voidaan pääsääntönä pitää perusoikeuksien kuulumista kaikille oikeusjärjestyksen vaikutuspiirissä oleville kansalaisuudesta riippumatta.³⁰

Perusoikeusuudistuksella onnistuttiin keskeisen tavoitteen mukaisesti lisäämään perusoikeussäännösten soveltamisedellytyksiä lainsäädäntömenettelyn ulkopuolella, tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. Yksilön on nykyisin mahdollista vedota suoraan

²⁸ Tuori 2000: 38.

²⁹ Saraviita 2005: 27.

³⁰ Husa & Pohjolainen 2002: 130.

perusoikeussäännöksiin oikeuksiensa tueksi.³¹ Lisäksi perustusvaliokunta ohjeisti kokonaisuudistusta koskevassa mietinnössään, että vaikka tuomioistuimen ei hallitusmuodon 92 §:n 2 momentin vakiintuneen tulkinnan mukaan ole mahdollista todeta lakia perustuslain vastaiseksi, ovat ristiriidat useimmiten poistettavissa tulkinnalla. Tuomioistuinten tulee siis valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.³²

Ihmisoikeussopimusten kirjoittamistavoissa, oikeusvaikutuksissa ja kansainvälisissä valvontamekanismeissa on merkittäviä eroja. Osa sopimuksista on laadittu siten, että ne takaavat *yksilöille* välittömästi subjektiivisia oikeuksia, toiset velvoittavat vain sopimuksen osapuolina olevia *valtioita*. Ihmisoikeussopimusten merkitys oikeuslähteenä voikin olla kahdenlainen. Ihmisoikeussopimus voi ensinnäkin olla lainsäädännön tavoin vahvasti velvoittava oikeuslähde. Toiseksi sillä voi yksilöä koskevassa päätöksenteossa olla myös samantapainen tulkintavaikutus kuin perusoikeussäännöillä. Ihmisoikeusmyönteiseen laintulkintaan velvoittaa myös perustuslain 22 §: julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perusoikeusuudistuksen yhtenä tavoitteena olikin varmistaa kansallisten perusoikeussäännösten yhteensopivuus ihmisoikeusmääräysten kanssa. Yleisenä ohjenuorana kansallisten perusoikeussäännösten tulkinnassa voidaan Tuorin mukaan pitää sitä, että ne tarjoavat yksilöille vähintään yhtä vahvan, usein pidemmälle menevänkin suojan kuin vastaavat ihmisoikeusmääräykset. Päinvastainen asetelma on sen sijaan poissuljettu.³³

³¹ Viljanen 2001: 3.

³² PeVM 25/1994 vp s. 4.

³³ Tuori 2000: 41.

2. KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN ASETTAMAT EDELLYTYKSET TUTKINTAVANKIEN TAPAAMISILLE

2.1. Kansainväliset sopimukset

Yksinomaan vankeja koskevaa kansainvälistä sopimusta ei ole solmittu, mutta useisiin Suomen ratifioimiin ihmisoikeussopimuksiin sisältyy vankien kannalta merkityksellisiä artikloja. Vankien kannalta keskeisiä sopimuksia ovat Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1966 hyväksymä *Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus* (SopS 7–8/1976), *Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi* (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 16–17/1990), YK:n yleiskokouksen vuonna 1984 hyväksymä *kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastainen yleissopimus* (SopS 59–60/1989), *Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kieltämiseksi* (SopS 16–17/1991) sekä alaikäisten vankien osalta *lapsen oikeuksien yleissopimus* (SopS 59–60/1991). Alaikäiset vangit on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Edellä mainituista ihmisoikeussopimuksista kahteen ensimmäiseen liittyy myös yksilövalitusoikeus jonka Suomi on hyväksynyt, joten vangit voivat tehdä valituksia sekä ihmisoikeustoimikunnalle (kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus) ja ihmisoikeustuomioistuimelle (Euroopan ihmisoikeussopimus).³⁴ Eurooppalaisella yleissopimuksella kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kieltämiseksi perustettiin paikan päällä tehtäviin tarkastuksiin perustuva valvontajärjestelmä (CTP). Myös YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastaista yleissopimusta on täydennetty valinnaispöytäkirjalla, jolla perustettiin kansallisen valvontajärjestelmän lisäksi vastaava kansainvälinen valvontajärjestelmä. Suomi allekirjoitti pöytäkirjan 23.9.2003 ja se on tullut kansainvälisesti voimaan 22. kesäkuuta 2006, mutta ratifiointitoimet ovat vielä käynnissä eikä pöytäkirja täten ole

³⁴ Mohell & Pajuoja 2006: 16–17.

vielä voimassa Suomessa.³⁵ Vangeille merkitystä on myös konsulisuhteita koskevalla Wienin yleissopimuksella (SopS 49–50/1980), tosin tässä konsuliedustustoa koskevat tapaamiset on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.³⁶

Kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaan on valtion harkinnassa määritellä, millä keinoin se täyttää kansainväliset velvoitteensa. Suomessa noudatetaan dualistista mallia, joka tarkoittaa sitä, että valtiosopimukset on saatettava sopimuksen hyväksymisen jälkeen erikseen valtiosisäisesti voimaan siten kuin perustuslain 95 §:ssä säädetään³⁷.

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan kahta tämän tutkimuksen kannalta tärkeintä ihmis-oikeussopimusta ja tarkastelussa keskitytään *tutkintavangille* merkityksellisiin artikloihin, eikä läpi käydä kaikkia vapautensa menettäneitä koskevia artikloita.

2.1.1. Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus

KP - sopimuksen 7 artiklassa kielletään kiduttamasta ja kohtelemasta tai rankaisemasta ketään julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Sopimuksen 9 artiklassa on säännöksiä pidättämisestä ja vangitsemisesta. Kaikkia henkilöitä, joilta on riistetty heidän vapautensa, on 10 artiklan 1 kohdan mukaan kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittavasti ihmisen synnynnäistä arvoa. Syytetyt henkilöt on pidettävä poikkeuksellisia oloja lukuun ottamatta erillään tuomituista henkilöistä ja heidän kohtelussaan on otettava huomioon heidän asemansa tuomitsematta olevina henkilöinä (2a kohta). Vankeinhoitojärjestelmän on suotava vangeille sellainen kohtelu, jonka olennaisena tarkoituksena on heidän parantaminen sekä heidän yhteiskunnallisen asemansa palauttaminen (3 kohta).

KP – sopimuksen 14 artikla koskee lähinnä oikeudenkäyntiä ja sen julkisuutta. Sen 2 kohdassa taataan ns. syyttömyysolettama: jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteen näytetty. 3 koh-

³⁵ Ulkoministeriö 2009.

³⁶ HE 263/2004 vp s. 45.

³⁷ Tuori 2000: 9.

dassa puolestaan taataan joukko vähimmäisoikeuksia rikoksesta syytetyille, mm. oikeus saada viipymättä tieto syytteestä, oikeus valmistella puolustusta, oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä, oikeus maksuttomaan oikeusavustajaan, oikeus kuulustella ja kutsua todistajia, oikeus maksuttoman tulkin apuun ja oikeus olla tulematta pakotetuksi tunnustamaan. Näistä vähimmäisoikeuksista tutkintavangin tapaamisoikeuksiin liittyy vahvasti oikeus valmistella puolustusta:

14 artikla

3. Jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus täysin yhdenvertaisena seuraaviin vähimmäistakeisiin:

b) saada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan sekä neuvotellakseen itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan kanssa

Lisäksi 14 artiklan 5 kohdassa taataan muutoksenhakuoikeus, 6 kohdassa oikeus vahingonkorvaukseen laittomasta vapaudenriistosta sekä 7 kohdassa kielto käsitellä tai tuomita uudelleen jo lainvoiman saavuttaneita päätöksiä.

Vangeille kuuluvat kaikki KP – sopimuksessa suojatut oikeudet kuten henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja yksityiselämän suoja, ajatuksen-, omantunnon-, uskonnon-, sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus sekä perhe-elämän suoja yhtäläillä kuin kaikille muillekin, ellei näitä oikeuksia ole yleissopimuksessa hyväksytyllä tavalla kansallisella lainsäädännöllä rajoitettu³⁸. Tämän tutkimuksen kannalta näistä erityisen tärkeä on perhe-elämän suoja:

17 artikla

1. Kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä.

2. Jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan.

³⁸ Mohell & Pajuoja 2006: 17.

Myös 23 artiklan 1 kohdassa korostetaan perheen merkitystä: Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva yhteisö ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojeluun. Muutoin artikla määrittelee lähinnä avioliiton solmimista.

2.1.2. Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tärkeimmät rikosoikeudelliseen vapaudenriistoon liittyvät artiklat ovat 3, 5 ja 6 artiklat. Tapaamisoikeuksien kannalta katsottuna keskeinen on lisäksi perhe-elämää suojaava 8 artikla.

Kiduttaminen on kielletty 3 artiklassa: ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Artiklaan liittyy myös 1.2.1989 kansainvälisesti voimaan tullut kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen ehkäisemiseksi solmittu eurooppalainen yleissopimus, joka solmittiin paikkaamaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen puutteena pidettyjen vangin kohtelua koskevien erityismääräyksiensä puuttumista (KP-sopimuksen 10 artiklaa vastaavat määräykset). Kidutuksen vastaisella sopimuksella perustettiin eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun taikka rangaistuksen estämiseksi (CTP), jonka valvonta perustuu paikan päällä tehtäviin määräaika- ja *ad hoc*-tarkastuksiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useiden yksilövalitusten yhteydessä kiinnittänyt huomiota CTP:n raportteihin, vaikka komitea ja tuomioistuin ovatkin täysin erillisiä elimiä.³⁹ Myös tässä työssä CTP:n lausunnoilla ja suosituksilla on keskeinen merkitys, koska niiden johdosta tutkimukseen on ryhdytty.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan määräykset koskevat vapaudenriistoa ja sen yhteydessä edellytettävää tuomioistuinkontrollia. Se rinnastuu pitkälti KP-sopimuksen 9 artiklan määräyksiin pidättämisestä ja vangitsemisesta, mutta on tätä yksityiskohtaisempi. Jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen eikä keneltäkään saa riistää hänen vapauttaan muutoin kun artiklassa määrättyin edelly-

³⁹ Mohell 2000: 39–40, Pellonpää 2005: 267–268.

tyksin lain määräämässä järjestyksessä. Oikeus saada tieto vapaudenriiston syistä turvataan 2 kappaleessa. Pidätetyn oikeus tulla viipymättä tuoduksi tuomioistuimeen ja hänen oikeutensa oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa taataan puolestaan 3 kappaleessa. Jokaisella, jolta on riistetty hänen vapautensa pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä, ja että hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen (4 kappale). Vaikka rikosepäilyjen perusteella pidätetty henkilö olisi 5 artiklan 3 kappaleen asettamien vaatimusten mukaisesti toimitettu tuomioistuimen eteen, ei tämä vielä takaa automaattisesti 4 kappaleen edellytysten täyttymistä, sillä molemmat sopimusmääräykset voivat tulla myös rinnakkain sovellettavaksi⁴⁰.

Tapauksessa *Modarca*⁴¹ on kysymys muun muassa siitä, loukattiinko vangin oikeutta puolustautua, kun hän joutui neuvottelemaan asianajajansa kanssa lasiluukun kautta.

Valittaja väitti rikkomusta, kun ei ollut saanut neuvotella luottamuksellisesti asianajajan kanssa ja koska heidät oli neuvotteluhuoneessa erotettu lasiluukulla, joka esti normaalin keskustelun ja pakotti huutamaan sekä esti asiakirjojen tutkimisen. Valittajalla ja hänen asianajajallaan oli myös perusteltuja epäilyjä keskustelujen kuuntelemisesta. EIT viittasi aiempiin ratkaisuihinsa ja totesi, että henkilöllä tuli olla mahdollisuus tehokkaaseen asianajajan apuun, mikä edellyttää tietojen vaihtamisen luottamuksellisuutta. Muutoin asianajajan apu menettää paljolti merkitystään. EIT katsoi, että puuttuminen asianajajan ja päämiehen väliseen luottamussuhteeseen ja siten vangin oikeuteen puolustautua saattoi perustua muuhunkin kuin keskustelujen tosiasialliseen kuunteluun. Jo vilpittön ja perusteltu epäily kuuntelusta saattoi rajoittaa asianajajalta saatavaa apua. EIT katsoi valittajan vilpittömästi epäilleen hänen ja asianajajan keskustelujen kuuntelua ja perustellusti voineen epäillä, ettei heidän keskustelunsa olleet luottamuksellisia. He eivät myöskään kyenneet helposti vaihtamaan asiakirjoja, koska lasissa ei ollut aukkoa. EIT totesi hylänneensä aiemman vastaavan valituksen (*Sarban*) näytön puuttuessa, mutta nyt saatuaan lisäselvitystä siitä, miten lasi vaikutti luottamukselliseen keskusteluun ja asiakirjojen vaihtamiseen, EIT katsoi näytetyksi, että syytetyn oikeuksia oli loukattu. Hallitus oli tapauksessa vedonnut entisen EIK:n päätökseen *Kröcher and Möller*, jossa oli katsottu, ettei asianajajan ja tämän päämiehen erottaminen lasiluukulla loukannut oikeutta luottamukselliseen keskusteluun. Tuossa tapauksessa valittajia oli kuitenkin syytetty erittäin väkivaltaisista rikoksista ja heitä oli pidetty vaarallisina. Käsillä olevassa tapauksessa valittajalla ei ollut rikosrekisteriä ja häntä oli syytetty muista kuin väkivaltarikoksista. Lisäksi tutkintavankilassa lasiluukulla erottaminen koski jokaista vankia hänen henkilökohtaisista oloistaan riippumatta. EIT ei pitänyt hallituksen turvallisuussyitä vakuuttavina, ja piti visuaalista valvontaa riittävänä niissä *poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa asianajajan ja tämän päämiehen tapaamisen valvonta oli perusteltua*. Valittajan oikeutta puolustautua oli

⁴⁰ Pellonpää 2005: 309.

⁴¹ EIT tapaus *Modarca v. Moldova* (10.05.2007). Vastaavasta oli kysymys myös aiemmassa tapauksessa *Castravet v. Moldova* (13.3.2007). Kursivointi tässä.

loukattu, kun hän ei voinut keskustella asianajajansa kanssa suoraan ilman heitä erottanutta lasiluukkuja. EIS 5 artiklan 4 kohtaa oli rikottu.

Vaikka EIS ei nimenomaisesti takaa rikoksesta epäillyn oikeutta tavata puolustusasianajajansa ilman, että kukaan on kuulemassa, on EIT:n oikeuskäytännössä jo pitkään katsottu, että tällainen oikeus on kuitenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusedellytys ja seuraa EIS 6 artiklan 3 c) kohdasta. Näköetäisyyttä on sen sijaan pidetty hyväksyttävänä⁴². Tapauksessa *Modarca* EIT piti visuaalista valvontaa riittävänä niissä *poikkeuksellisissa* tapauksissa, joissa asianajajan ja tämän päämiehen valvonta oli perusteltua. EIT:n kanta voi mahdollisesti olla menossa siihen suuntaan, että tapaamisten tulisi lähtökohtaisesti olla täysin valvomattomia, ellei jostain perustellusta syystä (esim. turvallisuus) visuaalinen valvonta ole tarpeen. Johtopäätöksiä täytyy kuitenkin vetää varovaisesti, sillä en ole löytänyt muita vastaavia tapauksia ja kyseessä ei ole myöskään vuosikirjapäätös. Jäänkin mielenkiinnolla odottamaan EIT:n tulevaa oikeuskäytäntöä asiassa.

Ihmisoikeussopimuksen 6 artikla vastaa pitkälti KP - sopimuksen 14 artiklaa ja sisältää säännökset oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Myös 6 artikla sisältää syyttömyysolettaman (2 kohta) ja rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeudet (3 kohta). 3.b - kohta sisältää täysin KP – sopimuksen 14 artiklan 3.b - kohtaa vastaavan määräyksen.

6 artikla

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

2. Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

⁴² Ks. esim. EIT tapaus *Golder v. UK* (21.02.1975) ja EIT tapaus *Silver and others v. UK* (25.03.1983).

3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisälöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä;

b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan;

c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat;

e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

Vaikka 6 artikla koskee oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetettavia vaatimuksia, se voi tulla EIT:n oikeuskäytännön mukaan sovellettavaksi jo esitutkinnassa, jos ja siinä määrin kuin oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus voisi vaarantua vakavasti alustavan toimenpiteen tai sen tekemättä jättämisen johdosta. EIT totesi tapauksissa Garcia Alva⁴³, Schöps⁴⁴ ja Lietzow⁴⁵, että artiklan sanamuodosta ja erityisesti rikossyytteen käsitteen autonomisesta merkityksestä johtui, kuten ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö osoitti, että säännöstä voitiin soveltaa tietyssä määrin myös menettelyyn ennen oikeudenkäyntiä. Siten ja kun otettiin huomioon vapaudenriiston dramaattinen vaikutus asianomaisen henkilön perusoikeuksiin, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleessa tarkoitetun menettelyn tuli periaatteessa täyttää, niin pitkälle kuin mahdollista meneillään olevan esitutinnan oloissa, myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusluonteiset vaatimukset.⁴⁶

Tapauksessa Öcalan⁴⁷ oli kysymys muun muassa siitä oliko oikeudenkäynti oikeudenmukaista, kun syytetyin ja hänen asianajajiensa tapaamisten lukua ja kestoja rajoitettiin esitutkinnassa ja oikeudenkäynnin aikana ja kun neuvottelut olivat sivullisten kuultavissa:

⁴³ EIT tapaus Garcia Alva v. Saksa (13.02.2001).

⁴⁴ EIT tapaus Schöps v. Saksa (13.02.2001).

⁴⁵ EIT tapaus Lietzow v. Saksa (13.02.2001).

⁴⁶ Halijoki 2001: 6.

⁴⁷ EIT tapaus Öcalan v. Turkki (12.03.2003).

Valittaja ei saanut oikeusapua lähes 7 päivää kestäneen säilöönoton aikana toimitettujen kuulustelujen yhteydessä ja hän oli tuolloin antanut syyllisyyttään osoittavia lausumia, jotka myöhemmin olivat olennaisesti vaikuttaneet hänen tuomitsemiseensa. EIT katsoi, että syytetyn oikeuksia oli rikottu, kun asianajajan tapaaminen oli estetty niin pitkään tilanteessa, jossa puolustusta voitiin helposti vahingoittaa peruuttamattomasti.

Valittajan ja tämän asianajajan neuvottelujen luottamuksellisuuden osalta EIT huomautti siitä, että valittajan ja hänen asianajajansa ensimmäinen tapaaminen oli tapahtunut turvallisuusjoukkojen edustajien ja tuomarin valvonnassa näiden oltua samassa huoneessa heidän kanssaan. EIT katsoi saamansa näytön perusteella selvitetyn, että myös myöhemmät neuvottelut oli pidetty kuuloetäisyydellä turvallisuusjoukkojen jäsenistä, vaikka he eivät olleetkaan samassa huoneessa. EIT:n oikeuskäytännöstä ilmenee syytetyn oikeus kommunikoida asianajajansa kanssa sivullisten kuulematta, joka on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusvaatimuksista ja johtui EIS 6 artiklan 3 c)-kohdasta. Kuitenkin EIT totesi, että pätevistä syistä asianajajan tapaamiselle voitiin asettaa rajoituksia ja oikeudenmukaisuutta oli tarkasteltava koko oikeudenkäynnin valossa. Hallitus perusteli tapaamisten valvontaa valittajan turvallisuudella. EIT katsoi kuitenkin, että pelkkä visuaalinen valvonta yhdessä muiden toimenpiteiden (asianajajan tarkastus, lomakkeen täyttäminen, asiakirjojen vaihtokielto, muistiinpanojen tekokielto) kanssa olisi ollut riittävää. EIS 6 artiklan 3 C)-kohtaa oli rikottu.

Neuvottelujen lukumäärän ja keston osalta EIT pani merkille, että kahden ensimmäisen tapaamisen välillä oli kulunut noin 2 viikkoa ja sen jälkeen tapaamiset oli rajoitettu kahteen 1 tunnin pituiseen tapaamiseen viikossa. EIT totesi, että vaikka EIS 6 artiklan 3 c)-kohta antoi syytetyille oikeuden puolustautua henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, siinä ei määritely tuon oikeuden käyttämisen tapaa. EIT:n tehtävänä oli vain todeta, oliko valittu menetelmä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kanssa yhteensopiva. EIT totesi, että valittaja oli tarvinnut jutun vaikeaa laatua vastannutta pätevää oikeusapua puolustuksensa valmistelua varten, eikä jutun erityisiin asianhaarioihin nähden ollut perusteltua rajoittaa asianajajan tapaamisia kahteen viikoittaiseen tunnin pituiseen kertaan. Valittajan puolustuksen valmistelua ja oikeuksia oli rajoittanut myös se, että asiakirjoihin tutustumista oli rajoitettu valittajan osalta ja niiden saatavuus oli viivästynyt asianajajien osalta. Lopputuloksena EIT katsoi, että EIS 6 artiklan 1 kohtaa yhdessä 3 b)- ja c)-kohdan kanssa oli rikottu.⁴⁸

Tutkintavangin tapaamisoikeuksien kannalta relevantti on myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla, joka suojaa yksityiselämää, perhe-elämää, kotia ja kirjeenvaihtoa:

8 artikla

Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

⁴⁸ Tapauksessa oli rikottu myös EIS 5 artiklan 4 kohtaa. EIT hylkäsi Turkin hallituksen väitteen kotimaisen oikeussuojakeinojen käyttämättä jättämisestä ja katsoi, että vaikka oikeussuojakeino kansallisessa rikosprosessilaissa oli teoriassa olemassa, se ei ollut tapauksen olosuhteissa tehokas eikä sitä tarvinnut käyttää.

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Tapauksessa Klamecki (n:o 2)⁴⁹ oli kysymys mm. siitä, loukattiinko vangin perhe-elämän suojaa, kun häneltä kiellettiin todistelun vaikeuttamisen vaaran perusteella henkilökohtainen yhteydenpito puolisoonsa vuoden ajaksi ja myös puolisoiden kirjeenvaihtoa tarkastettiin tuona aikana:

Valittajan vaimo oli syytettynä petoksesta, johon valittajakin oli sekaantunut. Valittaja vangittiin marraskuussa 1995 ja hän sai tavata vaimonsa vasta elokuussa 1997 vartijan läsnä ollessa. EIT totesi, että vankeuteen kuten kaikkeen muuhunkin vapaudenriistoon sisältyi luontaisesti vangin yksityis- ja perhe-elämän rajoituksia. Kuitenkin vangin perhe-elämän suojaan kuului olennaisesti, että viranomaiset sallivat hänen pitää yhteyttä lähiomaisiinsa ja tarvittaessa avustivat häntä yhteydenpidossa.

Perheen käyntien määrällisellä rajoittamisella ja käyntien valvonnalla sekä sikäli kun rikoksen laatu oikeutti, erityisillä järjestyssäännöillä tai tapaamisjärjestelyillä puututtiin EIS 8 artiklan mukaisiin oikeuksiin, mutta ne eivät itsessään rikkoneet artiklaa. EIT totesi, että toimenpide oli perustettu vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain säännöksiin, eli laki oli sallinut puuttumisen EIS 8 artiklan 2 kohdan mielessä. EIT katsoi, että toimenpiteellä voitiin katsoa pyrityn epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseen, koska toimenpiteestä oli määrätty sen jälkeen, kun valittajan vaimoa oli syytetty juttuun liittyneestä rikoksesta. Toimenpidettä oli perusteltu sillä, että he voisivat taivuttaa toisensa antamaan vääriä lausumia ja haittaamaan oikeudenkäynnin kulkua. EIT:n mielestä toimenpide oli hyväksyttävä.

Toimenpiteen välttämättömyyden osalta EIT katsoi, että alkuvaiheessa toimenpiteen voitiin katsoa olleen välttämätön viranomaisten tavoitteiden kannalta, mutta aikaa myöten viranomaisten olisi tullut huolellisesti tutkia yhteydenpidon täydellisen katkaisun välttämättömyyttä. Alioikeus oli perustellut vain ensimmäistä ja viimeistä päätöstään (tapaamispyyntöjä koskien) eikä se ollut harkinnut mitään vaihtoehtoisia keinoja sen varmistamiseksi, että heidän yhteydenpitonsa ei johtaisi kolluusion tai muutoin haittaisi todistelua. Tapaamisia olisi esim. voitu valvoa vartijoiden toimesta ja myös olisi voitu rajoittaa niiden laatua, lukua ja kestoa. EIT pani myös merkille, että toimenpide oli ollut vielä 3 kuukautta voimassa sen jälkeen, kun valittajan vaimoa oli toukokuussa 1997 kuultu oikeudessa, vaikka tuona aikana ei ollut ryhdytty mihinkään todistelutoimeen. Näissä oloissa ja ottaen huomioon toimenpiteen keston ja laadun, sekä sen, että siihen liittyi kirjeenvaihdon

⁴⁹ EIT tapaus Klamecki n:o 2 v. Puola (03.04.2003).

tarkastus, EIT katsoi toimenpiteen ylittäneen sen, mitä demokraattisessa yhteiskunnassa voitiin pitää välttämättömänä epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämisen kannalta. EIT 8 artiklaa oli rikottu.⁵⁰

Tapauksessa Lorsé and others⁵¹ oli kysymys mm. siitä, loukattiinko korkeimpaan turvallisuusluokkaan luetussa varmuusvankilassa laitosjärjestyksen soveltamisella valittajan perhe-elämän suojaa:

Laitosjärjestyksen mukaan kaikki yhteydenpito vankilan ulkopuolelle oli valvottua. Kirjeenvaihto tarkastettiin ja puheluja (kahdesti viikossa 10 minuutin ajan) kuunneltiin tiettyjä tapauksia lukuun ottamatta. Vangit tuli eristää heitä tapaamaan tulleista henkilöistä läpinäkyvällä väliseinällä (suljettu vierailu). Suljettuja vierailuja järjestettiin yksi vierailu viikossa tunnin ajan. Vankien lähiomaiset, puoliso ja avopuoliso saivat tavata heitä kerran kuukaudessa ilman väliseinää (avovierailu), mutta fyysinen kosketus rajoitettiin kädenpuristukseen saapumisen ja lähdön yhteydessä. Tämän lisäksi valittajan oikeutta pitää yhteyttä muihin vankeihin ja henkilökuntaan oli rajoitettu.

EIT totesi, että valittajan sosiaalisia yhteyksiä oli rajoitettu tiukasti, mutta häntä ei kuitenkaan ollut eristetty sensorisesti eikä sosiaalisesti. EIT ei havainnut, että kansallinen laki ei olisi sallinut puuttumista. EIT katsoi myös, että toimenpiteillä oli ollut epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseen perustunut hyväksyttävä tavoite. Välttämättömyyttä arvioidessaan EIT katsoi, että tiukoista turvatoimista huolimatta valittaja ja muut kykenivät kuitenkin pitämään yllä säännöllistä yhteyttä eivätkä rajoituksen näissä oloissa ylittäneet sitä, mikä oli ollut välttämätöntä ao. hyväksyttävien tavoitteiden saavuttamisen kannalta. EIS 8 artiklaa ei ollut rikottu.⁵²

Tapauksessa Poltoratskiy⁵³ oli kysymys mm. siitä, oliko vangin ja hänen perheensä välisen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetty laatuvaatimukset täyttäneessä kansallisessa laissa:

⁵⁰ Puolaa vastaan myös toinen lähes vastaavanlainen tapaus, EIT tapaus Kozłowski v. Puola (04.11.2008).

⁵¹ EIT tapaus Lorsé and others v. Alankomaat (04.02.2003). Tapaus koskee vankeusvankia.

⁵² Tapauksessa EIT Aliev v. Ukraina (29.04.2003) oli kysymys mm. siitä, oliko välttämätöntä evätä vankeusvangilta intiimi suhde vaimonsa kanssa heidän tapaamistensa aikana. EIT totesi, että vangin perhe-elämän suojaan kuului olennaisena osana se, että vankilaviranomaiset edistivät hänen ja hänen läheisten perheenjäsentensä välisen suhteiden ylläpitämistä. Kuitenkin vangin yhteyksiä ulkomaailmaan täytyi valvoa tietyssä määrin eikä se ollut itsessään EIS:n kanssa yhteensopimatonta. EIT pani hyväksyen merkille, että useissa Euroopan maissa reformilikkeet vaativat vankeusolojen parantamista aviollisilla tapaamisilla. EIT katsoi kuitenkin, että tällä hetkellä sellaisten tapaamisten epäämistä voitiin pitää perusteltuna EIS 8 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuna epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämisen vuoksi. Rajoitus oli käsilä olevassa tapauksessa oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiinsa eikä EIS 8 artiklaa ollut rikottu.

⁵³ EIT tapaus Poltoratskiy v. Ukraina (29.04.2003). Tapaus koskee vankeusvankia.

EIT katsoi, että viranomaiset olivat puuttuneet valittajan yksityis- ja perhe-elämän suojaan. Puuttuminen rikkoi EIS 8 artiklaa paitsi jos laki salli sen ja sillä oli hyväksyttävä tavoite ja se oli välttämätöntä tuon tavoitteen saavuttamisen kannalta. EIT totesi että sen lisäksi, että puuttumiselle tuli olla jokin peruste kansallisessa laissa, ilmaisu viittasi lain laatuun ja edellytti, että lain tuli olla asianomaisen saatavilla ja tämän tuli kyetä ennakoimaan siitä hänelle koituvat seuraukset ja lain tuli olla oikeusvaltioperiaatteen mukainen. Tapauksessa oli tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen kuolemaan tuomittujen vankien kohdalla sovellettu oikeusministeriön, ylimmän syyttäjäviranomaisen ja korkeimman oikeuden antamia ohjeita. Ne olivat perustuneet sisäiseen ja julkaisemattomaan asiakirjaan, joka ei ollut yleisön saatavilla. EIT katsoi, että em. oloissa laki ei ollut EIS 8 artiklan 2 kohdan mielessä sallinut puuttumista. Tähän nähden ei ollut tarpeen tutkia, oliko puuttuminen ollut välttämätöntä ko. kohdassa mainitun hyväksyttävän tavoitteen kannalta. EIS 8 artiklaa oli rikottu.

Perhe-elämää koskevat ratkaisut osoittavat selkeästi EIT:n suorittaman arvioinnin hierarkiajärjestyksen. Kuten edellisessä ratkaisussa todetaan, koska laki ei sallinut puuttumista perhe-elämän suojaan, ei asian tutkiminen ollut enää muilta osin tarpeellista. Lain sallivuus on siis ensisijainen seikka puuttumisen oikeutusta arvioitaessa. Vasta sen jälkeen, kun on todettu kansallisen lain sallineen puuttumisen, käydään arvioimaan, onko toimenpiteellä jokin artiklan 2 kohdassa mainittu hyväksyttävä tavoite ja onko toimenpide ollut välttämätön.

Vangeille kuuluvat myös ihmisoikeussopimuksessa turvatut ajatuksen-, omantunnon-, uskonnon-, sanan-, kokoontumisen- ja yhdistymisen vapaus kuten muillekin, ellei näitä oikeuksia ole ihmisoikeussopimuksessa hyväksytyllä tavalla kansallisella lainsäädännöllä rajoitettu.

2.2. Kansainväliset suositukset

Vapautensa menettäneen kohtelua koskevia kansainvälisiä suosituksia on useita ja niitä on valmisteltu sekä YK:n että Euroopan neuvoston piirissä⁵⁴. Merkittävimpinä kansainvälisinä suosituksina voidaan pitää YK:n talous- ja sosiaalineuvoston hyväksymiä van-

⁵⁴ Mohell & Pajuoja 2006: 17.

keinhoodon vähimmäissäännöksiä⁵⁵ ja niiden pohjalta kehitettyjä Euroopan neuvoston ministerikomitean hyväksymiä Euroopan vankilasääntöjä⁵⁶. Molemmat säännökset sisältävät myös tutkintavangin kohtelua ja nimenomaan tapaamisia koskevia erityissääntöjä. Myös YK:n yleiskokouksen hyväksymillä vankien kohtelun peruseriaatteilla⁵⁷, vapautensa menettäneen suojelua koskevilla peruseriaatteilla⁵⁸ ja nuorisorikosoikeuden vähimmäissäännöillä (Beijingin säännöt)⁵⁹ on merkitystä vapautensa menettäneille. Euroopan neuvostossa on lisäksi hyväksytty useita yksityiskohtaisempia suosituksia, kuten tutkintavankeja koskeva suositus^{60, 61} CTP on myös koonnut aineelliset suositukset vuo-
sittaisten yleisraporttinsa pohjalta⁶².

Vaikka suositukset eivät ole juridisesti sitovia, ovat ne silti merkittävästä muokanneet yhdessä kansainvälisten sopimusten kanssa vankeutta koskevia yleissäännöksiä⁶³. Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi joitakin tutkintavangin tapaamisoikeuksiin liittyviä suosituksia.⁶⁴ Suositukset ovat monelta osin yhteneviä ja päällekkäisiä toistensa ja ihmisoikeussopimuksissa turvattujen oikeuksien kanssa.

2.2.1. Vankeinhoidon vähimmäissäännöt

Tutkintavangin kohtelun yleiset periaatteet käyvät ilmi vähimmäissäännöstä 84:

⁵⁵ Standard Minimum Rules for Treatment of prisoners R (73) 5, SMR, YK:n yleiskokous 19.01.1973.

⁵⁶ Recommendation R(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, 11.01.2006. Korvasi aiemman Recommendation R (87) 3 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules.

⁵⁷ Basic Principles for the Treatment of Prisoners, YK:n yleiskokous 14.12.1990, (R) 45/111.

⁵⁸ Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, YK:n yleiskokous 9.12.1998, R (88) 43/173.

⁵⁹ United Nations Rules for Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, YK:n yleiskokous 14.12.1990, R (90) 45/113.

⁶⁰ Recommendation Rec(2006)13 of the Committee of Ministers to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse, 27.9.2006. Korvasi aiemman Recommendation No. R (80) 11 of the Committee of ministers to member states concerning custody pending trial, 27.6.1980.

⁶¹ HE 263/2004 vp s. 45.

⁶² The CTP standards. "Substantive" sections of the CTP's General Reports. CTP/Inf/E (2002) - Rev. 2006. En kuitenkaan käsittele sitä tarkemmin, koska käytettävissä on myös Suomea koskevia raportteja.

⁶³ Mohell & Pajuoja 2006: 16.

⁶⁴ Käytän suomennoksia (myös epävirallisia) siltä osin, kun niitä on saatavissa.

1) Rikossyytteen nojalla pidätettyjä ihmisiä, joita säilytetään poliisin pidätystiloissa tai vankilassa mutta joille tuomioistuin ei vielä ole antanut rangaistusta, nimitetään näissä vähimmäissäännöissä tutkintavangeiksi.

2) Tutkintavangit oletetaan syyttömiksi ja heitä tulee kohdella sen mukaisesti.

3) Seuraavissa vähimmäissäännöissä esitetään vain peruspiirteet erityisolosta, jollaisiin tutkintavangeilla on oikeus säilytyslaitoksessa. Ohjeita ei ole tarkoitettu korvaamaan yksilönvapauksien suojaksi säädettyjä lakeja eikä tutkintavankeihin sovellettavan tuomioistuinmenettelyn malliksi.

Vähimmäissääntö 84 sisältää ihmisoikeussopimuksissa turvatun syyttömysolettaman. Säännön 3 kohdassa nimenomaisesti korostetaan, että tutkintavangin erioikeuksissa on kyse vain vähimmäisoikeuksista. Toisin sanoen tutkintavangeille tulisi pyrkiä järjestämään vähimmäissäännöissä kuvattuja paremmat olot, jotka vastaavat myös syyttömysolettamasta seuraavaa asiantilaa.⁶⁵ Vähimmäissääntö 92 koskee tutkintavangin yhteyksiä ulkomaailmaan:

Tutkintavangin on sallittava ilmoittaa viipymättä omaisilleen vangituksi joutumisestaan ja hänelle on annettava järjestettävissä olevat mahdollisuudet yhteydenpitoon ja tapaamisiin omaistensa ja ystäviensä kanssa. Tutkintavangin yhteydenpitoa omaisiinsa ja ystäviinsä saa rajoittaa vain siinä määrin, kuin hänen asiansa oikeuskäsittely sekä laitoksen turvallisuuden ja järjestyksen ylläpito välttämättä vaativat.

Vangin osalta vähimmäissääntö 37 puolestaan määrittelee, että vangin on sallittava säännöllisin väliajoin käydä kirjeenvaihtoa omaistensa ja hyvämaineisten ystäviensä kanssa sekä tavata näitä sijoituslaitoksessaan. Yhteydenpitoa voidaan valvoa tarpeen mukaan.⁶⁶ Perhesuhteiden merkitystä korostetaan myös säännöissä 61 ja 79, joissa todetaan, että vankeja tulee kohdella korostaen heidän jatkuvaa kuulumistaan yhteiskuntaan ja vankia on autettava säilyttämään tai luomaan omaisiinsa sellaiset suhteet, joita voidaan pitää suotuisina kummallekin osapuolelle. Vankilalla tulee olla käytössään sosiaalityöntekijöitä, joiden tehtävänä on pitää yllä ja tukea vankien yhteyksiä omaisiinsa.⁶⁷

Säännössä 93 on kyse tutkintavangin oikeudesta tavata oikeusavustajaansa:

⁶⁵ Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 37.

⁶⁶ Vähimmäissäännössä 37 ”hyvämaineisen” ystävän kriteeri ei ole hyväksyttävä. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 109–110.

⁶⁷ Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 127, 154.

Oikeudenkäyntiään odottavan vangin sallittakoon hakea puolustuksensa tehostamiseksi maksutonta oikeusapua, mikäli sellaista on saatavilla, tavata hänen puolustustaan valmistelevaa oikeusavustajaa sekä valmistella ja luovuttaa oikeusavustajalleen luottamuksellisia ohjeita. Tällaisia tarkoituksia varten vangeille tulee toimittaa kirjoitustarpeita, jos hän niitä pyytää. Poliisi tai vankilahenkilöstö saa tarkkailla vangin ja hänen oikeusavustajansa keskusteluja katsellen muttei kuunnella niiden sisältöä.⁶⁸

2.2.2. Euroopan neuvoston vankilasäännöt

Euroopan neuvoston vankilasääntöjen osa 1 sisältää peruseriaatteita. Kaikkia vapautensa menettäneitä henkilöitä on kohdeltava heidän ihmisoikeuksiaan kunnioittaen (1.), ja he säilyttävät kaikki ne oikeudet, joita ei lain nojalla poisteta vapausrangaistus- tai tutkintavankeuspäätöksen johdosta (2.). Rajoituksia on oltava vain välttämätön määrä ja niiden on oltava suhteessa siihen lainmukaiseen tavoitteeseen, jonka takia ne on määrätty (3.). Resurssien puute ei ole peruste vankilaoloille, jotka loukkaavat vankien ihmisoikeuksia (4.), ja elämän vankilassa on vastattava mahdollisimman pitkälle yhteiskunnassa elämisen myönteisiä piirteitä (5.). Vankeuden täytäntöönpano tulee järjestää siten, että se edistää vapautensa menettäneiden henkilöiden sopeutumista takaisin yhteiskuntaan (6.), ja siviiliyhteiskunnan osallistumista vankilaelämään on mahdollisuuksien mukaan rohkaistava (7.). Peruseriaatteessa 10.2 esitetään tärkeä periaate koskien tutkintavankien sijoittamista:

Henkilöitä, joita oikeusviranomainen on määrännyt tutkintavankeuteen, ja henkilöitä, jotka ovat menettäneet vapautensa tuomion seurauksena, tulisi lähtökohtaisesti pitää ainoastaan vankiloissa, toisin sanoen laitoksissa, jotka on varattu näihin kahteen ryhmään kuuluville vangeille.

Huomionarvoisia ovat myös Euroopan neuvoston vankilasääntöjen soveltamista koskevat ohjeet 10.3.b ja 10.4, joissa todetaan, että kaikkien henkilöiden, joita pidetään vankilassa tai jotka oikeusviranomainen on määrännyt tutkintavankeuteen ja joita voidaan jostain muusta syystä pitää vangittuna muualla kuin vankilassa, katsotaan olevan vankeja sääntöjen tarkoittamalla tavalla.⁶⁹ Näin ollen säännöt koskevat yhtäläillä myös poliisivankilassa säilytettäviä tutkintavankeja.

⁶⁸ Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 45.

⁶⁹ Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007: 7–8.

Säännön 24.1 mukaan vankien on saatava mahdollisimman usein muiden yhteydenpitokeinojen lisäksi tavata perhettään, muita henkilöitä sekä ulkopuolisten järjestöjen edustajia. Tapaamisia voidaan rajoittaa ja valvoa, jos meneillään olevaan rikostutkintaan liittyvät vaatimukset, hyvän järjestyksen, turvallisuuden ja turvatoimien ylläpito, rikosten estäminen ja rikosten uhrien suojeleminen sitä edellyttävät, mutta tällaisten rajoitusten, oikeusviranomaisen määräämät erityisrajoitukset mukaan lukien, on kuitenkin sallittava yhteydenpito hyväksyttävällä vähimmäistasolla (24.2). Säännön 24.3 mukaan kansalliset ja kansainväliset toimielimet ja virkamiehet, joihin vangin on saatava pitää yhteyttä rajoituksetta, tulee määritellä kansallisessa lainsäädännössä. Sääntö 24.4 ilmentää normaalisuuseriaatetta myös tapaamisissa:

Tapaamiset on järjestettävä siten, että vangit voivat pitää yllä ja kehittää perhesuhteitaan mahdollisimman normaalilla tavalla.

Vankilaviranomaisten on lisäksi autettava vankeja ylläpitämään riittäviä yhteyksiä ulkomaailmaan ja järjestettävä heille myös sosiaalista tukea sitä varten (24.5). Perheyhteyksien täydellinen kieltäminen on kielletty rangaistuksena (60.4).⁷⁰

Euroopan neuvoston vankilasäännöissä on myös sekä vankien että tapaamaan tulleiden tarkastamiseen liittyviä sääntöjä (54.1 – 54.10). Vaikka ne liittyvät kiinteästi valvontatomiin tapaamisiin, joudutaan ne tutkimusekonomisista syistä rajaamaan tutkimuksen ulkopuolelle.⁷¹ Sääntö 54.10 koskee ammatin puolesta vankeja tapaamaan tulleita ihmisiä, kuten asianajajia. Säännön mukaan ammattikuntien kanssa tulee neuvotella valvontaan liittyvistä menettelytavoista, jotta voidaan taata tasapaino turvatoimien ja turvallisuuden sekä ammattiin liittyvän luottamuksellisen tapaamisoikeuden kesken.⁷²

⁷⁰ Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007: 13, 28.

⁷¹ Eduskunnan apulaisoikeusasiamies katsoi päätöksessään dnro 3646/2/07 vankeihin kohdistetun vankeuslain vastaisia tarkastustoimenpiteitä. Kyse oli lähinnä henkilöntarkastuksen ja -katsastuksen välisestä rajanvedosta, sillä vankeuslaki sallii vankilaviranomaisten tekemän ainoastaan henkilöntarkastuksia. Apulaisoikeusasiamies katsoi Jokelan vankilan tarkastuskäytäntöjen olevan mahdollisia vain henkilönkatsastuksessa. Rikosseuraamusalan on antanut keuhällä 2009 uudet ohjeet vankiloiden henkilöntarkastuksiin. Päätös voi johtaa lainmuutoksiin, mikäli vankeuslain mahdollistamat tarkastukset katsotaan riittämättömiksi vankilaturvallisuuden ylläpitämiseksi. AOA 3646/2/07 (20.3.2009), Rikosseuraamusviraston tiedote 2.4.2009.

⁷² Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007: 27.

Vankilasäännöissä on myös erityinen tutkintavankeja koskeva osuus, jonka säännöt tarjoavat lisäturvaa tutkintavangeille.⁷³ Sääntö 95.1 sisältää syyttömyysolettaman - tutkintavankien päiväjärjestykseen ei nimittäin saa vaikuttaa se seikka, että heidät saatetaan tuomita rikoksesta tulevaisuudessa. Useissa ihmisoikeussopimuksissakin määritelty tehokkaan puolustautumisen periaate on kirjattu myös Euroopan vankilasääntöihin:

Tutkintavangeille on järjestettävä kaikki tarvittavat edellytykset valmistella puolustustaan ja tavata asianajajiaan. (98.2)

Oikeus pitää yhteyttä ulkomaailmaan tulisi olla lähtökohtaisesti vankeusvankia laajempi:

Jollei oikeusviranomainen ole yksittäisessä tapauksessa määrännyt erityiskieltoa tietyksi ajaksi, tutkintavankien

- a) on saatava ottaa vastaan vieraita ja olla yhteydessä perheidensä ja muiden henkilöiden kanssa vankeusvankien tavoin
- b) on mahdollista ottaa vastaan ylimääräisiä vierailijoita ja käyttää useammin muitakin yhteydenpitovälineitä (99.)⁷⁴

2.2.3. Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus koskien tutkintavankeja

Tutkintavankeja koskevan suosituksen tarkoitus on asettaa rajoja tutkintavankeuden käytölle, kannustaa vaihtoehtoisten keinojen käyttämiseen aina kun mahdollista, varmistaa, että tutkintavankeudessa pidettävien henkilöiden olot ja asema vastaavat heidän oikeudellista ja syyttömyysolettaman heille takaamaa asemaa ja varmistaa tehokkaita oikeussuojamekanismeja sääntörikkomusten varalle.⁷⁵ Yleisperiaate (3 artikla) on, että tutkintavankeuden käytön tulisi olla ennemmin poikkeus kuin normi, ja sitä tulisikin käyttää ainoastaan kun se on ehdottoman välttämätöntä (strictly necessary), viimeisenä keinona (as a measure of last resort) eikä koskaan rankaisullisista syistä (for punitive reasons).

⁷³ Tämä todetaan säännössä 95.2, ja säännössä 95.3 tähdennetään, että tutkintavankien kohdalla vankilaviranomaisten on noudatettava kaikkia vankeja koskevia sääntöjä ja sallittava tutkintavankien osallistua erilaisiin toimintoihin, joihin vankilasäännöt antavat mahdollisuuden. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007: 35.

⁷⁴ Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007: 36.

⁷⁵ Tutkintavankeja koskevan suosituksen 35 artiklassa todetaan, että tutkintavankeusolosuhteiden tulisi olla Euroopan neuvoston vankilasääntöjen mukaiset.

Myös tutkintavankeja koskeva suositus sisältää säännön, joka varmistaa oikeuden tavata asianajajaa ja valmistella puolustustaan:

25 art.

[2] The person whose remand in custody will be sought shall have the right to assistance from a lawyer in the remand proceedings and to have an adequate opportunity to consult with his or her lawyer in order to prepare their defence.⁷⁶

Sellaisen rangaistuksen käyttäminen, joka kajoaa tutkintavangin mahdollisuuksiin valmistella puolustustaan, kielletään 41 artiklassa ja 42 artiklassa todetaan, että yksinäisyysrangaistus ei saa vaikuttaa yhteydenpitoon asianajajan kanssa ja yksinäisyysrangaistuksen täytyy sallia vähimmäistaso yhteydenpidossa perheeseen.⁷⁷⁷⁸

2.3. Yhteenvetoa tehokkaan puolustautumisen asettamista vaatimuksista asiamiesta-paamisille ja perhe-elämän suojan rajoittamisen edellytyksistä tutkintavankien tapaamisissa

Edellä käsitellyistä ihmisoikeussopimuksista ja erityisesti EIT:n oikeuskäytännöstä voidaan johtaa ainakin viisi periaatetta koskien tapaamisia asiamiehen⁷⁹ kanssa:

1. Syytetyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, ja hänelle on taattava riittävästi aikaa, edellytyksiä ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan ja neuvotella valitsemansa asiamiehen kanssa.
2. Keskusteluja tulee voida käydä luottamuksellisesti sivullisten kuulematta, koska jo vilpittömän ja perusteltu epäily kuuntelusta voi rajata asiamieheltä saatavaa apua⁸⁰.

⁷⁶ 25 artiklan 4 kohdan mukaan tähän oikeuteen ei lähtökohtaisesti tulisi olla vaikutusta edes Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artiklan mukaisella hätätilalla.

⁷⁷ Kyseinen suositus on huomionarvoinen nyt, kun tutkintavankeuslain uudistus toi tutkintavankiloihin sijoitetut tutkintavangit kurinpitäjärjestelmän piiriin. Suositus onkin otettu jossain määrin huomioon tutkintavankeuslain 10 luvun 4 §:n 2 momentissa ja saman luvun 8 §:n 1 momentissa.

⁷⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus koskien tutkintavankeja Rec (2006) 13, hyväksytty 27.9.2006.

⁷⁹ Tässä tutkimuksessa käytetään asiamies-termiä yläkäsitteenä asianajajalle, puolustajalle ja oikeudenkäyntiavustajalle.

3. Lasiluukun takaa neuvottelemisen loukkaa syytetyn oikeutta puolustautua⁸¹.
4. Jos asiamiestapaamisen valvonta on tarpeen, visuaalinen valvonta on usein riittävää.⁸²
5. Menettelyn tulee täyttää jo esitutkinnassa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusluonteiset vaatimukset niin pitkälle kuin mahdollista.

Ihmisoikeussopimuksista ja erityisesti perhe-elämän suojaa koskevista EIT:n ratkaisuisista voidaan puolestaan hahmottaa seuraavat periaatteet:

1. Tutkintavankeuteen, kuten muuhunkin vapaudenriistoon sisältyy luontaisesti yksityis- ja perhe-elämän rajoituksia. Perheellä on kuitenkin oikeus yhteiskunnan ja valtion suojeluun, ja perhe-elämän suojaan kuuluu olennaisesti, että viranomaiset sallivat pitää yhteyttä lähiomaisiin ja tarvittaessa avustavat yhteydenpidossa.
2. Perhe-elämän suojaa rajoitettaessa rajoituksen tulee perustua lakiin, joka on asianomaisen saatavilla, ennakoitava, oikeusvaltioperiaatteen mukainen ja tehokas. Rajoitukselle tulee olla hyväksyttävä syy. Hyväksyttäviä syitä ovat kansallinen ja yleinen turvallisuus, maan taloudellinen hyvinvointi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen, terveyden tai moraalinen suojeleminen tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen. Rajoituksen tulee olla välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa. Kaikkien edellytysten on täyttyttävä yhtä aikaa. Edellytyksiä arvioidaan mainitussa järjestyksessä.
3. Yhteydenpidon täydellistä katkaisemista lähiomaiseen tulee välttää. Yhteydenpidon täydelliseen katkaisemiseen päädyttäessä jatkamisen edellytyksiä tulee arvioida jatkuvasti esitutinnan edetessä ja harkita muita mahdollisia vaihtoehtoja, joilla turvattaisiin yhteydenpidon hyväksyttävä vähimmäistaso⁸³.

⁸⁰ On ilahduttavaa huomata, että uuden esitutkintalain 4 luvun 11 §:n 2 momenttiin kaavailaan otettavaksi seuraavaa säännöstä: Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan. KM 2009: 2 s. 247, 348, 623. Hallituksen esitystä ei kuitenkaan ole vielä annettu 26.10.2009.

⁸¹ Myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota tähän ratkaisuisaan 1197/4/07 ja 531/4/07.

⁸² Edellä esitetyssä EIT-tapauksessa *Öcalan v. Turkki* (12.03.2003) kuitenkin riittävänä olisi pidetty visuaalista valvontaa yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa.

⁸³ Tätä periaatetta esitetään esitutkinta- ja pakkokeinotyöryhmän mietinnössä kirjattavaksi uuteen pakkokeinolakiin. Ks. alaviite nro 126.

3. TUTKINTAVANKIEN TAPAAMISET SUOMESSA

3.1. Perustuslain säännökset

Perusoikeudet kuuluvat kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville ihmisille, myös vangeille ja muille vapautensa menettäneille. Vapaudenmenetyks on jo yksistään erityisen pitkälle menevä perusoikeuden rajoitus, eikä se oikeuta sellaisenaan rajoittamaan henkilön muita perusoikeuksia. Mikäli tarve rajoittaa henkilökohtaisen vapauden ohella myös muita perusoikeuksia on vapaudenmenetyksen aikana olemassa, rajoitukset tulisi voida oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin oikeuden osalta. Laitosvallalla ei voida enää nykypäivänä perustella perusoikeuksien rajoittamista.⁸⁴ Yleisiä rajoitusedellytyksiä käsitellään seuraavassa luvussa relevantin perusoikeussäätelyn läpikäymisen jälkeen.

Vapautensa menettäneen kannalta perustuslain ehdottomasti olennaisin pykälä on sen 7 §:

Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuim. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Hallituksen esityksessä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta pykälän viimeistä virkettä luonnehditaan perustuslailliseksi toimeksiannoksi. Tällä tarkoitetaan, että asiaa ei vain pidätetä eduskuntalailla säänneltäväksi, vaan lailla tulee turvata vapautensa menettäneille kuuluvat oikeudet muun muassa kansainvälisten ihmisoikeussopi-

⁸⁴ HE 309/1993 vp s. 26.

musten viitoittamalla tavalla.⁸⁵ Pellonpään mukaan tämä käytännössä tarkoittaa, että henkilökohtaisen vapauden perustuslainsuoja tulee ottaa huomioon kaikkea vapaudenriistoa koskevaa lainsäädäntöä säädettäessä ja se synnyttää julkiselle vallalle jatkuvan velvollisuuden seurata, että vapaudenmenetyksen alaisten henkilöiden, kuten tässä tutkimuksessa tutkintavankien, kohtelu täyttää ne vaatimukset, joita suomalaisen yhteiskunnan muuttuvat arvostukset edellyttävät.⁸⁶ 7 §:n 2 momentti asettaa puolestaan vaatimuksia vankilaoloille.⁸⁷ Kuolemanrangaistus poistettiin Suomen rangaistusjärjestelmästä jo 1972, mutta useissa ihmisoikeussopimuksissa kielletylle kuolemanrangaistukselle haluttiin antaa myös valtionsisäisesti korkeampi hierarkkinen suoja. Myös kidutuksen nimenomaisella kiellolla haluttiin korostaa sen sallimattomuutta minkäänlaisissa olosuhteissa. Lisäksi perustuslakiuudistuksen esitöissä selvennettiin ihmisarvoa loukkaavan kohtelun sisältöä: kiello koskee sekä fyysistä että henkistä kohtelua, ja on tarkoitettu kattamaan kaikki julmat, epäinhimilliset tai halventavat rangaistuksen tai muun kohtelun muodot.⁸⁸

Perustuslain 10 §:ssä turvataan yksityiselämän suoja:

Yksityiselämän suoja

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Viljasen käsityksen mukaan perustuslain yksityiselämän suoja koskeva säännös ”saa lihaa ympärilleen juuri Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan soveltamiskäytännöstä” ja näyttäisi näin ollen sisältävän henkilökohtaisen identiteetin suojan, moraalisen

⁸⁵ HE 309/1993 vp s. 49.

⁸⁶ Pellonpää 1999: 282.

⁸⁷ Viljanen 1999a: 133.

⁸⁸ HE 309/1993 vp s. 48.

ja fyysisen koskemattomuuden, riittävän yksityisyyden turvaavan tilan, henkilöä koskevien tietojen keruun ja niiden käyttämisen, sukupuolisen käyttäytymisen ja oikeuden henkilökohtaisiin suhteisiin muiden kanssa⁸⁹.

Yksityiselämää koskeva yleislauseke lisättiin perustuslakiin, koska haluttiin varmistaa, ettei suojan ulkopuolelle voi jäädä yksilön kannalta tärkeitä osa-alueita. Suojan piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Vaikka säännöksessä ei ole mainittu nimenomaisesti perhe-elämän suojaa, kuuluu perhe-elämäkin lain esitöiden mukaan yksityiselämän piiriin. Kotirauhan alueellinen ulottuvuus määritellään perustuslakivaliokunnan omaksuman tulkinnan mukaisesti. Suojan ydinalueena on henkilön asunto, mutta suoja sinänsä ulottuu laivemmalle.⁹⁰ Sen sijaan rangaistuslaitoksen selliä ei ole katsottu vapaudenrangaistuksesta ja sen täytäntöönpanon luonteesta johtuen kotirauhan piiriin kuuluvaksi tilaksi⁹¹.

Luottamuksellisen viestin suojan ei ole lain esitöiden mukaan tarkoitus suojata tavallisen kuuloetäisyydellä käytävän keskustelun sisältöä ulkopuolisilta. Sen sijaan luottamukselliseksi tarkoitettujen keskustelujen kuunteleminen teknisin apuvälinein olisi puuttamista säännöksessä turvattuihin oikeushyviin.⁹² Myös videovalvonnan voidaan katsoa puuttuvan jossain määrin yksityiselämän suojaan.⁹³

Muita perustuslain säännöksiä, jotka tässä yhteydessä ansaitsevat tulla mainituksi ovat 2 §:n 3 momentti ja 119 §:n 2 momentti. Ensin mainittu tunnustaa oikeusvaltioperiaatteen: julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Jälkimmäinen koskee valtionhallinnon toimielinten lainsäädännöllistä järjestelyä. Silloin, kun niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä, tulee niiden perusteista säätää lailla. Valtuuksia koskevat perussäännökset on siis annet-

⁸⁹ Viljanen 1996: s. 15.

⁹⁰ HE 309/1993 vp s. 53–54.

⁹¹ PeVL 12/1998 vp s. 5.

⁹² HE 309/1993 vp. s. 53.

⁹³ HE 90/2005 vp s. 87, HE 263/2004 vp s. 164.

tava lain tasolla, mutta laissa olevan valtuuden nojalla yksityiskohtaisempia säännöksiä voidaan antaa asetuksessa.⁹⁴

Perustuslain 22 §, jota käsiteltiin hieman jo jaksossa 1.4, on periaatteellisesti hyvin merkittävä perusoikeuspykälä. Sen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Lain esitöiden mukaan ehdotetut perusoikeussäännökset sitoisivat julkista valtaa sen kaikessa toiminnassa, niin lainsäädännössä, hallinnossa kuin lainkäytössä. Riittäväksi ei katsottu pelkästään julkisen vallan pidättäytymistä itse puuttumasta perusoikeuksiin, vaan siltä edellytettiin myös aktiivisia toimenpiteitä yksilön perusoikeuksien suojaamiseksi ulkopuolisilta loukkauksilta tai tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle.⁹⁵ Perusoikeuksien merkitys on näin ollen erityisen suuri julkista valtaa käyttävien viranomaisten toiminnassa, joka kohdistuu yksityisiin henkilöihin⁹⁶.

3.1.1. Perusoikeuksien rajoittaminen

Perusoikeuksien rajoittamisella tarkoitetaan perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein, jonka seurauksena yksilö ei voi käyttää perusoikeuttaan täysimääräisesti siltä osin kun sitä on perustuslain edellyttämässä menettelyssä ja sallimalla tavalla rajoitettu⁹⁷.

Suomen perustuslaissa perusoikeuksien suojan ja vaikutuksen taso riippuu säännöksen kirjoitustavasta. Osa säännöksistä on kirjoitettu ehdottoman ja täsmällisen kiellon muotoon, esimerkiksi 7 § 2 momentti. Ehdottomat kiellot kohdistuvat myös lainsäätäjään, eikä niistä voida poiketa tavallisella lailla.⁹⁸ Useisiin perusoikeussäännöksiin on jo lainsäätämisvaiheessa kirjattu ehtoja perusoikeuden rajoittamisen sallittavuudesta. Nämä nk. lakivaraukset ovat lausekkeita, jotka nimenomaan edellyttävät kyseisen perusoi-

⁹⁴ Helminen, Lehtola & Virolainen 2006: 36.

⁹⁵ HE 309/1993 vp s. 75.

⁹⁶ Helminen, Lehtola & Virolainen 2006: 39.

⁹⁷ Viljanen 2001: 14.

⁹⁸ PeVM 25/1994 vp s. 4–5.

keuden rajoittamisen tai sen käytön sääntelyn tapahtuvan lailla tai lain nojalla.⁹⁹ Kvalifioituissa lakivarauksissa perusoikeussäännöksiin on sisällytetty erityisiä rajoituslausekkeita, joissa yhtäältä annetaan tavallisen lain säätäjälle valtuus perusoikeuden rajoittamiseen ja toisaalta asetetaan lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavia lisäriteerejä.¹⁰⁰

Oikeuden muodossa ilman nimenomaista lakivarausta tai rajoituslauseketta kirjoitettujakaan perusoikeuksia ei pääsääntöisesti ole tarkoitettu ehdottomiksi oikeuksiksi, vaan kysymys niiden rajoittamisesta ratkaistaan perusoikeuksia koskevien yleisten oppien mukaisesti.¹⁰¹

Perusoikeuksien rajoitusten tulee ensinnäkin perustua eduskunnan säätämään lakiin. Tähän liittyy kielto delegoida rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädösten tasolle (1). Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista (2). Rajoitusperusteen tulee olla hyväksyttävä ja painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita (3). Perusoikeuksien rajoitusten tulkintaan voivat täten vaikuttaa ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnat ihmisoikeusartikloista. Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta (4). Sen, minkä katsotaan olevan perusoikeuden ydinaluetta, määrittää käytännössä perusoikeusvaliokunta. Rajoitusten tulee olla myös suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavut-

⁹⁹ Viljanen 2001: 27.

¹⁰⁰ Lisäksi perusoikeussäännöksissä voi olla sääntelyvarauksia ja muita lakiviittauksia, jotka viittaavat siihen, että perusoikeuden täsmällinen sisältö määräytyy vasta perusoikeussäännöksen ja tavallisen lainsäädännön muodostaman kokonaisuuden pohjalta. Tällaiset sääntelyvaraukset jättävät lainsäätäjälle suuremman liikkumavaran kuin ilman sääntelyvarausta kirjoitetuissa perusoikeussäännöksissä, mutta toisaalta velvoittavat lainsäätäjää antamaan myös perusoikeutta täsmäntäviä säännöksiä. Lainsäätäjän turvaamisvelvollisuudella voidaan puolestaan kohdistaa lainsäätäjään positiivisia toimintavelvoitteita ja lainsäätäjän edistämismvelvollisuudella täydentää yleistä perusoikeuksien turvaamisvelvollisuutta. PeVM 25/1994 vp s. 5–6.

¹⁰¹ PeVM 25/1994 vp s. 4.

tamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään (5). Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä (6). Toisin sanoen päätöksen tekemän viranomaisen päätökseen tulee olla sovellettavissa jokin muutoksenhakukeino. Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa myöskään Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Perusoikeusuudistus lähensi entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tämän vuoksi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi on aiempaakin tärkeämpää (7). Saraviita katsoo, että rajoitusedellytysten 7 kohta tuo rajoitusperusteiden arviointikriteeriksi kaikki Suomea sitovat kansainvälisoikeudelliset ihmisoikeusjärjestelmät.¹⁰²

Perusoikeusrajoituksen tulee täyttää samanaikaisesti kaikki edellä mainitut vaatimukset ollakseen hyväksyttävä.¹⁰³ Yhdenkin osatestin läpäisemättömyys merkitsee ristiriitaa ao. perusoikeussäännöksen kanssa¹⁰⁴. Vaikka rajoitusedellytysten lista on otsikoitu perustuslakivaliokunnan mietinnössä ”esimerkeiksi”, on siitä pidetty kiinni sellaisenaan ja laajennuksitta vielä 2000-luvullakin.¹⁰⁵ Toisaalta lista ei kuitenkaan ole sillä tavoin tyhjentävä, ettei muilla seikoilla voisi olla merkitystä lakiehdotuksen sisältämien perusoikeusrajoitusten sallittavuutta arvioitaessa.¹⁰⁶ Yleiset perusoikeuksien rajoitusedellytykset eivät ole merkityksettömiä silloinkaan, kun perusoikeussäännökseen sisältyy kvalifioitu lakivaraus. Tällöin ne voivat asettaa rajoitukselle täydentäviä vaatimuksia verrattuna kvalifioituun lakivaraukseen.¹⁰⁷¹⁰⁸

¹⁰² PeVM 25/1994 vp s. 5, Saraviita 2005: 211–214.

¹⁰³ Viljanen 1999b: 164.

¹⁰⁴ Viljanen 2001:61.

¹⁰⁵ Saraviita 2005: 214.

¹⁰⁶ Viljanen 1999b: 164.

¹⁰⁷ Viljanen 2001: 54.

¹⁰⁸ Perusoikeuksien rajoittamisesta tulee erottaa perusoikeuspoikkeukset, joita voidaan tehdä perustuslain 23 ja 73 §:n nojalla. Ks. lisää esim. Saraviita 2005: 220.

3.2. Muu kotimainen sääntely ja viralliset ohjeet

Vankeinhoidon kokonaisuudistus tuli voimaan 1.10.2006. Sen tavoitteena oli saada ensinnäkin vankeusrangaistusten ja tutkintavankeuden täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö perusoikeusuudistuksen ja perustuslaissa asetettuja vaatimuksia vastaavaksi. Uudistuksen perusta oli perustuslain 7 §:n 3 momentissa, jossa lausutaan siis, että vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Perustuslain 80 § puolestaan rajoittaa asetuksenantovallan aineellista alaa siten, että yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista tulee säätää laintasoisesti. Ennen vuoden 2006 kokonaisuudistusta sääntely oli kolmitasoista: vain osa vangin oikeuksiin tai velvollisuuksiin puuttuvasta sääntelystä oli lain tasoista, varsin paljon asetuksen ja jopa määräyksen ja ohjeen tasoisia. Tavoitteena oli siis myös tämän epäkohdan korjaaminen, sillä ainakin asetuksen tasolla oli useita menettelysäännöksiä, joiden oikeampi paikka olisi ollut laissa. Käytännön selkiyttämiseksi myös ihmisoikeuksista aiheutuvat velvoitteet ehdotettiin kirjattavaksi kansalliseen lainsäädäntöön ja ottamaan ehdotuksissa huomioon myös ihmisoikeuksien valvontaelinten lausunnot ja kansainvälisesti hyväksytyissä suosituksissa ilmaistut periaatteet.¹⁰⁹ Uudistus paransi myös vankien ja tutkintavankien oikeusturvaa säätämällä heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan perustuslain edellyttämällä tavalla yksityiskohtaisesti ja täsmällisesti lain tasolla. Sääntelyn siirto lain tasolle selkiytti aiemmin useiden osauudistusten vuoksi varsin sekalaista ja monitasoista sääntelyä.¹¹⁰ Uudistuksen tavoitteena oli myös säännösten sisällöllisten, lakiteknilsen ja kielellisen selkeyden lisääminen¹¹¹.

Tutkintavankeuslakia valmisteltaessa katsottiin, ettei lakiteknilsesti olisi tarkoituksenmukaista säännellä poliisin tiloihin sijoitettujen tutkintavankien kohtelusta tutkintavankeuslaissa. Tämän vuoksi tutkintavankien kohtelua koskevat säännökset otettiin lakiin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta, jossa säädetään myös pidätettyjen, kiinniotettujen ja muulla laillisella perusteella poliisin säilytettävänä olevien vapautensa menettäneiden kohtelusta.¹¹² Myös putkalaki tuli voimaan 1.10.2006. Tutkintavankeuslain säännökset vastaavat pitkälti vankeuslain säännöksiä. Vankeusvangin oikeusase-

¹⁰⁹ HE 263/2004 vp s. 77.

¹¹⁰ HE 263/2004 vp s. 88.

¹¹¹ HE 263/2004 vp s. 77.

¹¹² HE 90/2005 vp s. 1, 47.

man sääntelystä poiketaan kuitenkin silloin, kun se on perusteltua syyttömyysolettaman johdosta tai tutkintavankeuden toimeenpanon tarkoituksen turvaamiseksi. Edellä mainitut tekijät ovat tutkintavangin oikeusaseman näkökulmasta kuin vastakkaisia, eri suuntiin vetäviä voimia: syyttömyysolettaman johdosta tutkintavangin kohtelu tulisi olla vähemmän rajoitettua ja oikeuksien eräiltä osin laajempia, mutta tutkintavankeuden tarkoituksesta eli esitutkinnan ja oikeudenkäynnin turvaamisesta aiheutuu, että tutkintavangin oikeuksia tai etuuksia voidaan esitutkinnan aikana rajoittaa.¹¹³ Koska viittaus-säännöksiin kirjoitettua lainsäädäntöä on vaikeampaa lukea ja hahmottaa, tutkintavankeuslakia kirjoitettaessa on lähtökohtana ollut, että tutkintavangin oikeudet ja velvollisuudet kirjataan mahdollisimman kattavasti tutkintavankeuslakiin, mutta Vankeinhoitolaitoksen henkilökunnan toimivaltuuksien käyttämisestä koskevat yleiset säännökset, asteellista toimivaltua koskevat säännökset ja Vankeinhoitolaitokselle velvollisuuksia asettavat säännökset kirjoitetaan ainoastaan vankeuslakiin.¹¹⁴ Tutkintavankeuslain 16 luvun 1 § koskee vankeuslain soveltamista tutkintavankeuden toimeenpanossa. Myös putkalakia kirjoitettaessa pyrittiin välttämään ”tarpeettomia poikkeuksia uudessa vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa omaksutuista linjauksista”¹¹⁵.

3.2.1. Tutkintavangin sijoittaminen

Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään tutkintavankeuslain (768/2005) 2 luvun 1 §:ssä. Pääsääntö on, että rikoksen johdosta vangittu henkilö on viipymättä vietävä syyteasiaa käsittelevää tuomioistuinta lähimpänä sijaitsevaan tutkintavankilana toimivaan vankilaan¹¹⁶. Erityisestä syystä tutkintavanki voidaan sijoittaa kuitenkin muuhunkin tutkintavankilana toimivaan vankilaan. Erityinen syy voi lain esitöiden mukaan olla vankilan yliasutus tai naisvankipaikkojen puute, Tolvasen näkemyksen mukaan kaiketi myös perusteltu tarve sijoittaa samasta rikoksesta epäilty eri vankiloihin, jos heidän erillään pitäminen ei ole samassa vankilassa mahdollista¹¹⁷. Tutkintavankia ei saa sijoit-

¹¹³ Mohell & Pajuoja 2006: 230–231.

¹¹⁴ HE 263/2004 vp s. 87.

¹¹⁵ HE 90/2005 vp s. 47.

¹¹⁶ Tutkintavankilana toimivat vankilat on määritelty oikeusministeriön asetuksessa 837/2006.

¹¹⁷ HE 263/2004 vp s. 217, Tolvanen 2006: 777.

taa avolaitokseen. Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisiin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii (tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 3 momentti). Välttämättömyytedellytystä tulee harkita kussakin tapauksessa erikseen, ja arvioinnissa tulee ottaa huomioon vangitsemisen peruste, rikoksen laatu, esitutkinnan vaihe, ja esitutkinnan turvaamisen tarve. Turvallisuussyillä tarkoitetaan yleensä tutkintavangin omaa turvallisuutta. Rikoksen selvittäminen saattaa erityisesti vaatia tutkintavangin sijoittamista poliisiin säilytystilaan, jos kuulusteluja suoritetaan päivittäin, varsinkin tutkintavankeuden alkuvaiheessa, tai jos kysymyksessä on laaja rikosjuttu, jossa on olemassa vaara, että todisteita hävitetään tai todistajiin taikka muihin samassa asiassa epäiltyihin pyritään vaikuttamaan.¹¹⁸ Lain esitöissä ei kuitenkaan ole määritelty sitä, millaista näyttöä poliisin säilytystiloihin sijoittamisen tueksi on esitettävä. Tolvanen katsoo, että samoin kuin pakkokeinojen kohdalla, riittävää on, että tutkinnanjohtaja vetoaa syihin, jotka tekevät erityisen syyn tai erittäin painavan syyn käsillä olon uskottavaksi, eikä kaikkea tutkinnassa siihen mennessä ilmitullutta tarvitse paljastaa. Rikoksen vakavuus, osallisten määrä, kuulustelutarpeen intensiivisyys ja jutun vaikeus ilmenevätkin yleensä rikosilmoituksesta tai tutkinnanjohtajan laatimasta muistiosta.¹¹⁹

Poliisivankilassa säilyttämiselle on vuonna 2006 voimaan tulleessa tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 4 momentissa säädetty neljän viikon maksimiaika, ellei säilyttämiselle ole erittäin painavaa syytä.¹²⁰ Tolvasen mukaan noin yhdeksässä tapauksessa kymmenestä säilytysaika poliisin tiloissa on ollut vähemmän kuin neljä viikkoa ja 65 prosentissa tapauksista jopa alle kaksi viikkoa. Näin ollen mistään suuresta ongelmasta ei ole ollut kysymys. Tutkintavankeuslakiin haluttiin kuitenkin kirjata säilyttämisen enimmäisaika ja tarkentaa edellytyksiä, joilla tuomioistuin voi määrätä sijoituspaikaksi poliisin säilytystilat.¹²¹ Tätä pidettiin tarpeellisena, koska poliisivankilassa pitäminen rajoittaa käytännössä huomattavasti tutkintavangin oikeuksia ja säännöksellä haluttiin myös ohjata

¹¹⁸ HE 263/2004 vp s. 156.

¹¹⁹ Tolvanen 2006: 778.

¹²⁰ Säännös näyttää saaneen lainsäädäntövaiheessa varsin nyreän vastaanoton lähestulkoon jokaiselta lausunnon antajalta. Lausuntoja ja selvityksiä 2002:5.

¹²¹ Tolvanen 2006: 777.

vallitsevaa käytäntöä, koska joissakin tapauksissa poliisivankilassa säilyttäminen saattaa kestää kuitenkin jopa kuukausia.¹²² Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisiin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 1 luvun 22 §:ssä tarkoitettua vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä (tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 4 momentti). Erittäin painavilla syillä tarkoitetaan tässä yhteydessä tilannetta, jossa tutkintavanki on vangittu epäiltynä laajasta tai vaikeasti selvitettävästä rikosjutusta, jossa on paljon osallisia. Syyksi voisi käydä myös vakava rikos ja tutkintavangin oma pyyntö tilanteessa, jossa hän kokee oman turvallisuutensa olevan vaarassa (ns. pelkääjävangit).¹²³¹²⁴

Putkalaissa ei ole sijoittamista koskevaa säännöstä, sen sijaan sisäasiainministeriön poliisiosaston ohjeessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta¹²⁵ ohjeistetaan lainsäädännöstä, jonka mukaan sijoittuminen tapahtuu.

Tutkintavankeuslain 3 luvun 1 §:ssä määritellään lisäksi miten tutkintavanki tulee sijoittaa vankilassa. Tutkintavanki on pääsäännön mukaan sijoitettava eri vankilaan tai eri osastolle kuin rangaistusta suorittavat vangit, alaikäinen tutkintavanki erilleen aikuisista tutkintavangeista ellei hänen etunsa muuta vaadi, ja miehet ja naiset eri osastoille.

3.2.2. Tapaaminen

¹²² HE 263/2004 vp s. 156.

¹²³ HE 263/2004 vp s. 156–157.

¹²⁴ Yksi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe voisikin olla se, mitä ovat olleet erityiset syyt poliisivankilaan sijoittamiselle ja millaista näyttöä syiden olemassaolosta on esitetty, sekä mitä ovat olleet erityisen painavat syyt poliisivankilassa säilyttämisen jatkamiseksi 4 viikon maksimiajan jälkeen. Esimerkiksi Helsingin kihlakunnan poliisilaitos on vankeuspaketin lausuntokierroksella todennut, että ”Vaikka lakiluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi neljän viikon enimmäisaika, lain perusteluista on nähtävissä, että raja on lähinnä teoreettinen. Perustelut neljän viikon määräajan ylittämiseen ovat helposti esitettävissä. Kyseinen pykälä tulisi kirjoittaa sellaiseksi, että se sallii tutkintavangin säilyttämisen poliisin tiloissa siihen saakka, kunnes tärkeät kuulustelut saadaan suoritetuiksi.” Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:5 s. 118. Käytännön toimijat ovat kuitenkin antaneet minun ymmärtää, että 4 viikon ylittämiseksi on vaikea saada tuomioistuimelta myöntävää päätöstä. Olisikin mielenkiintoista tutkia, miten asia tosiasialla on ja millaista vaihtelua ratkaisuihin on eri tuomioistuimien välillä.

¹²⁵ Sisäasiainministeriön poliisiosaston ohje poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta, annettu 27.10.2008. SMDro/2008/767: 1.

Tutkintavankeuslain 9 luvun 1 § ja putkalain 7 luvun 1 § koskevat tapaamisia ja vastaavat sanamuodoltaan kolmatta momenttia lukuun ottamatta toisiaan. Tutkintavangilla ja vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan tai säilytystilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain (769/2005) 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu:

18 b §

Yhteydenpidon rajoittaminen

Esitutinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen, muun läheisen taikka tutkintavankeuslain 9 luvun 7 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa saadaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä.

Yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien taikka tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättää vangitsemisvaatimuksen tekijän, syyttäjän tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Väliaikaisesta yhteydenpidon rajoittamisesta voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä päättää myös vankilan johtaja taikka, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos tuomioistuin 17 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee kuitenkin päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitoa koskeva rajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäväksi 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Mitä 1–4 momentissa säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta, sovelletaan vastaavasti pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen.

Pakkokeinolain 18 b §:ää uudistettiin vankeuspaketin yhteydessä¹²⁶. Aiemmin yhteyttä läheisen omaisen kanssa ei voinut rajoittaa, nykyisen lain mukaan kuitenkin voi erityisen painavasta syystä. Säännös rajoittaa näin ollen jonkin verran vangin oikeutta perhe-elämän suojaan. Erityisen painavalla syyllä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa lähiomaiset ovat epäiltyjä samassa rikosasiassa, mutta kaikkia heistä ei ole vangittu. Tällainen syy voi olla myös käsillä silloin, kun laajasta talousrikosjutusta vangittu pyrkii lähiomaisensa tai läheisensä avulla hävittämään omaisuutta tai kirjanpitoaineistoa.¹²⁷

Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Nämä tapaamiset hoidetaan Vankeinhoitolaitoksen tutkintavankiloissa pääsääntöisesti virka-aikana¹²⁸. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 12 luvussa (tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 1 momentti).¹²⁹

Tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetään tapaamisten valvomisesta: tapaamista on valvottava tarpeellisella tavalla. Tapaamista voidaan valvoa myös videolaitteilla. Videolaitteilla tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava tutkintavangille ja tapaajalle. Valvonnasta syntyneiden tallenteiden säilyttämisessä ja hävittämisessä noudatetaan, mitä henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöön-

¹²⁶ Pakkokeinolakia ollaan kuitenkin jälleen uudistamassa. Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta koskevassa esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössä esitetään voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n yhteydenpidon rajoitusta koskevia säännöksiä siirrettäväksi muutettuina ja täydennettyinä uuden pakkokeinolain 4 lukuun (s. 252 lukee tosin esitutkintalain 4 lukuun, mutta se ei näytä pitävän paikkaansa). Utta olisi mm. se, että yhteydenpitoa rajoitettaessa olisi pyrittävä siihen, että lähiomaisen kohdalla ei määrätä täydellistä yhteydenpidon rajoitusta. Lisäksi tutkintavangilla olisi oikeus saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamistakin koskeva asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. OMKM 2009:2, s. 252, 387–388. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa kevätistuntokaudella 2010. Sisäasiainministeriö 2009.

¹²⁷ HE 263/2004 vp s. 234.

¹²⁸ Rikosseuraamusviraston määräys nro 16/011/2006 Tapaamisten järjestämisestä, annettu 18.9.2006. Poliisivankiloiden järjestyssäännöissä ei ole annettu tämäntyyppistä suositusta.

¹²⁹ Putkalain 7 luvun 1 §:n 1 momentti on samansisältöinen, asiamiehen osalta viitataan 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettuun ja tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

panossa annetussa laissa säädetään tapaajarekistereistä.¹³⁰ Molempien lakien esitöissä täsmennetään, että videovalvonnasta tulisi ilmoittaa kyltillä¹³¹.

Tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentti rajoittaa kuitenkin toisessa momentissa säänneltyä valvontaa, sillä sen estämättä, mitä 2 momentissa säädetään, tutkintavangin ja 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamista ei saa valvoa, ellei ole perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tutkintavankeuslakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä.

Putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentti antaa nähdäkseni laajemmat oikeudet tapaamisten valvontaan:

Vapautensa menettäneen ja muun tapaajan kuin 6 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen välistä keskustelua saadaan kuunnella, jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi, vapauteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoituksen tai säilytystilan järjestyksen turvaamiseksi taikka vapautensa menettäneen tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi.

Ensinnäkään putkalakiin ei ole kirjattu näkyviin tutkintavankeuslakiin kirjoitettua periaatetta siitä, että tutkintavangin ja asiamiehen tapaamisen tulisi lähtökohtaisesti olla valvomaton, ellei ole perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tutkintavankeuslakia (putkalakia) taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä. Asiaa on kuitenkin käsitelty putkalain esitöissä valvomattomien tapaamisten kohdalla: ”Vaikka vapautensa menettäneen ja hänen asiamiehensä tapaamista katsottaisiin olevan syytä valvoa, ei tapaamista 1 §:n 3 momentin mukaisesti saataisi kuunnella. Vapautensa menettäneen ja hänen 6 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehensä tapaamisen valvominen ei näin loukkaisi vapautensa menettäneen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. *Tästä huolimatta lähtökohtana olisi vastaisuudessakin, että vapautensa menettäneen ja hänen oikeusavustajansa tapaamiset tulisi sallia valvomattomina, jollei poliisilla olisi perusteltua syytä valvoa tapaamista.* Tällaiseen tulkintaan velvoittaisi jo 1 luvun 3 §:n

¹³⁰ Putkalain 7 luvun 1 §:n 2 momentti on muuten samansisältöinen, mutta valvonnasta syntyneiden talenteiden säilyttämisessä ja hävittämisessä noudatetaan, mitä henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa säädetään pidätettyjen tiedoista.

¹³¹ HE 263/2004 vp s. 164, HE 90/2005 vp s. 87.

yleissäännös, joka velvoittaisi käyttämään mahdollisimman vähän vapautensa menettäneen oikeuksia rajoittavia keinoja vapauden menetyksen toteuttamisessa.”¹³² Poliisivankiloissa tulisi täten noudattaa samaa periaatetta lähtökohtaisesti valvomattomista tapaamisista asiamiehen kanssa kuin tutkintavankiloissakin, vaikka tämä ei käy ilmi itse laista. Lakivaliokunta esitti lausuntokierroksella periaatteen kirjaamista putkalakiin¹³³, mutta ehdotusta ei hyväksytty. Tämä on nähdäkseni hieman ristiriitaista, koska tutkintavankeuslakiin periaate otettiin lakivaliokunnan esityksestä. Myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies on puuttunut asiaan 15.12.2008 ratkaisussaan 1197/4/07, jossa hän on todennut asiamiestapaamisia järjestetyn lainvastaisesti useissa poliisivankiloissa ja esittänyt sisäasiainministeriölle, että se ryhtyisi toimenpiteisiin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain asiamiestapaamisia koskevan sääntelyn saattamiseksi tutkintavankeuslain sääntelyä vastaavaksi. Tämän lisäksi apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota putkalain eri tapaamismuotojen käsitteelliseen epäselvyyteen, johon palataan erityisvalvottujen tapaamisten yhteydessä.¹³⁴¹³⁵ Ainakaan vielä 27.9.2009 sisäasiainministeriön www-sivujen valmisteilla -osiossa poliisitoimeen liittyvissä säädöshankkeissa ei mainita lakia poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta¹³⁶.

Tutkintavankeuslaissa ei puolestaan ole kuunteluoikeuden perustavaa vastaavaa momenttia kuin putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentti. Putka- ja tutkintavankeuslain esitöissä katsotaan, että 2 momentissa tarkoitettu valvonta ei itsessään sisällä oikeutta tapaamisen kuunteluun, vaan valvonnalla tarkoitetaan sitä, että henkilökunta valvoo tapaamista olemalla läsnä tapaamistilassa tai valvonta suoritetaan välillisenä valvontana esimerkiksi videolaitteiden avulla.¹³⁷¹³⁸ Putkalakia koskevassa hallituksen esityksessä lisäksi täsmennetään, että ”Käytännössä vapautensa menettäneen ja hänen asiamiehensä välistä

¹³² HE 90/2005 vp s. 88. Kursivointi tässä.

¹³³ LaVL 10/2006 vp s. 4.

¹³⁴ AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

¹³⁵ Apulaisoikeusasiamies on ehdottanut samaa muutosta myös vankeuslakiin ratkaisussaan 531/4/07, koska katsoo, että myös vankeusvangilla voi vireillä rikosprosessi tai muita oikeudellisia asioita, joiden hoitaminen edellyttää asianajollisen avun saamista. Näissä tilanteissa hän katsoo vankeusvangilla olevan asiallisesti samanlainen tarve luottamukselliseen neuvonpitoon oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan kanssa kuin tutkintavangillakin. AOA 531/4/07, 25.8.2008.

¹³⁶ Sisäasiainministeriö 2009.

¹³⁷ LaVL 10/2006 vp s. 4, HE 90/2005 vp s. 87, HE 263/2004 vp s.164.

¹³⁸ Tosin asetuksessa tutkintavankeudesta (701/1999) 8 §:ssä todettiin, että ”Keskustelua saadaan kuunnella väärinkäytösten ehkäisemiseksi.” Asetus on kuitenkin kumottu valtioneuvoston asetuksella tutkintavankeudesta (510/2006), joka on tullut voimaan 1.10.2006 eikä siinä ole vastaavaa säännöstä.

tapaamista valvottaessa saattaa tulla eteen tilanteita, joissa tapaamista valvova henkilö saattaa olla pakotettu kuulemaan tai kuulla sattumalta osan keskustelusta. Tällainen tahaton tai muiden tehtävien täyttämisen yhteydessä väistämättä aiheutuva vapautensa menettäneen sekä hänen asiamiehensä välisen keskustelun osittainen kuuleminen ei olisi laissa tarkoitettua keskustelun aktiivista kuuntelua.”¹³⁹

Putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momenttia on täsmennetty mitä ilmeisimmin perustusvaliokunnan huomautuksen johdosta, sillä hallituksen esityksessä se kuului näin: ”Vapautensa menettäneen ja muun tapaajan kuin 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettun asiamiehen välistä keskustelua saadaan kuunnella väärinkäytösten ehkäisemiseksi.”¹⁴⁰ Perustusvaliokunta piti kuitenkin ”väärinkäytöstä” asiattoman epämääräisenä ilmaisuna perusoikeuskytkentäisen sääntelyn yhteydessä, minkä johdosta momentti täsmennettiin nykyiseen muotoonsa.¹⁴¹ Lakivaliokunta puolestaan esitti lausunnossaan 3 momenttia poistettavaksi laista, sillä se katsoi, ettei hallituksen esityksessä ole tuotu esiin perusteita, joiden vuoksi tapaamisten valvonnasta olisi putkalaisissa tarpeen säätää toisin kuin tutkintavankeuslaissa.¹⁴² Perustelujen puute tuntuu hieman erikoiselta, koska putkalakia kirjoitettaessa on seurattu lähes täydellisesti tutkintavankeuslakia, joka puolestaan on kirjoitettu monelta osin vankeuslakia vastaavaksi. Voisi kuvitella, että poikettaessa kaavasta esitettäisiin poikkeamiselle erityisen painavat perustelut. Vaikka kyseinen momentti heikentää poliisivankilassa ja tutkintavankilassa säilytettävien tutkintavankien yhdenvertaisuutta, uskoisin, että asiasta säätäminen eri tavalla putka- ja tutkintavankeuslaissa on kuitenkin perusteltua. Jos tutkintavankeuslaissa säädetyt välttämättömyysedellytykset poliisivankilaan sijoittamiselle ovat täyttyneet, myös putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentissa määritellyistä syistä muun kuin asiamiehen kanssa käytävien keskustelujen kuuntelemisen tarve voi nähdäkseni olla käsillä varsinkin esitutkinnan alkuvaiheessa.¹⁴³

Vankeuslain 13 luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään, että vankilassa on oltava tapaamiseen soveltuvat tilat. Rikosseuraamusviraston määräyksessä täsmennetään lisäksi, että

¹³⁹ HE 90/2005 vp s. 87.

¹⁴⁰ HE 90/2005 vp s. 138.

¹⁴¹ PeVL 21/2006 vp s. 3.

¹⁴² LaVL 10/2006 vp s. 4.

¹⁴³ Toisaalta eduskunnan apulaisoikeusasiamieskin on todennut, että tutkintavankien sijoittaminen poliisi- ja tutkintavankiloihin vaihtelee osin sattumanvaraisesti. AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

tapaamistilojen ja eriasteista valvontaa edellyttävien tapaamisten valvonnan järjestelyissä on otettava huomioon toisaalta vangin ja vieraan yksityisyyden tarve ja toisaalta vankilaturvallisuuteen liittyvät näkökohdat. Vankilalla on mahdollisuus rajoittaa myös tapaajien määrää.¹⁴⁴ Putkalaisissa ei ole tapaamistiloja koskevaa pykälää.

Tutkintavangeille voidaan sekä tutkintavankeuslain 9 luvun 4 §:n mukaan että putkalain 7 luvun 4 §:n mukaan antaa tapaamisten yhteydessä lupa ottaa vastaan kohtuullinen määrä sellaisia tavaroita tai esineitä, joiden hallussapito on säilytystilassa tai tutkintavankilassa sallittu. Sallitun omaisuuden laadusta säädetään tutkintavankeuslain 5 luvun 1 §:n 1 ja 2 momenteissa sekä putkalain 4 luvun 1 §:n 1 ja 2 momenteissa sekä tarkemmin vankila- ja säilytystilakohtaisissa järjestyssäännöissä. Tapaajan tuomat tavarat on tarkastettava ennen niiden luovuttamista tutkintavangille.

Käytännössä valvotut tapaamiset järjestetään Vantaan vankilan järjestyssäännön¹⁴⁵ mukaan lauantaisin ja sunnuntaisin. Tapaaminen kestää 30 minuuttia, ja vangilla voi olla enintään yksi tapaamiskerta päivässä. Myös tapaajien määrää on rajoitettu siten, että tapaajia voi olla kerrallaan kaksi aikuista ja alle 15-vuotiaat lapset. Tapaaja ja vanki eivät saa pitää muistiinpanovälineitä tai välittää kirjallisia viestejä ilman henkilökunnan lupaa, eivätkä kosketa toisiaan tapaamisen aikana. Tapaamisen ehtojen rikkomisesta voidaan määrätä kurinpitorangeistus ja tapaaminen keskeyttää.¹⁴⁶¹⁴⁷

¹⁴⁴ Rikosseuraamusviraston määräys nro 16/011/2006 Tapaamisten järjestämisestä, annettu 18.9.2006.

¹⁴⁵ Vankiloiden järjestyssääntöjä ollaan yhtenäistämässä lähiaikoina. Rise asetti 18.4.2007 työryhmän, joka kävi läpi vankiloiden järjestyssäännöt. Työryhmä havaitsi järjestyssäännöissä mm. perusteettomia eroavaisuuksia vankiloiden välillä ja epätarkkuuksia kurinpitorangeistuksien määräämisalassa ja raportissaan katsoi järjestyssäännöissä olevan varsin laajaa tarvetta muutosten ja korjausten tekemiseen. 11.1.2008 asetetun jatkotyöryhmän tehtävänä oli laatia ns. mallijärjestyssääntö. Työryhmä esitti mm. kahta viikoittaista tapaamiskertaa ja 45 minuuttia lähtökohtaiseksi tapaamisen pituuden vähimmäisajaksi suljetuissa vankiloissa. Rikosseuraamusvirasto, Järjestyssääntötyöryhmän esitys vankiloiden mallijärjestyssäännöksi, 26.9.2008: 3, 17, 18. Työryhmän työ lopullisen mallijärjestyssäännön valmistumiseksi on kuitenkin vielä kesken. Haastatteluja suoritettaessa voimassa ovat olleet vielä Vantaan vankilan 1.5.2009 voimaantulleet järjestyssäännöt. Järjestyssääntöjen yhtenäistämisuudistus ei koske poliisivankiloita.

¹⁴⁶ Vantaan vankilan järjestyssääntö, 7.1 §.

¹⁴⁷ Apulaisoikeusasiamies on todennut Turun vankilan valvottuja tapaamisia koskevassa ratkaisussa, että kaikissa suljetuissa vankiloissa tulisi järjestää mahdollisuus valvottuun tapaamiseen viikonlopun molempina päivinä ja siten, että vangin koko perhe voi osallistua tapaamiseen. AOA 3016/4/07, 3042/4/07 ja 3044/4/07, 23.6.2009. Länsi-Suomen aluevankilan johtaja Jaakko Kopra ei kuitenkaan aio ryhtyä AOA:n vaatimiin toimiin Turun Saramäen vankilan tapaamiskäytännön muuttamiseksi, sillä hänen mukaansa tilanne on muuttunut koko valtakunnassa kanteluiden jälkeen ja useammassa muussakin vankilassa ollaan siirtymässä rajoitetumpaan käytäntöön. Kopran mukaan Turussa saatiin kahden tapaamisen käytännöstä huonoja kokemuksia, sillä joskus ensimmäisenä päivänä kävi perhe ja toisena rikoskumppanit. Kopra

Tikkurilan poliisivankilan järjestyssäännöt olivat haastatteluhetkellä (17.6.2009) päivitettävänä vastaaviksi kuin Pasilan poliisivankilan järjestyssääntö.¹⁴⁸ Pasilan poliisivankilan järjestyssäännön kohdassa 9.2 todetaan, että tapaamiset tulee järjestää 08.00 – 18.00 välisenä aikana siten, että tapaaminen voi alkaa aikaisintaan kello 08.00 ja sen tulee päättyä kello 18.00 mennessä. Vapautensa menettäneellä on oikeus enintään kahdeksan 45 minuuttia kestäväseen tapaamiseen viikossa. Tapaamisaikoja ja -kertoja koskevista rajoituksista voidaan poiketa kuitenkin erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin 9.3 kohdan mukaan oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata oikeudenkäyntiavustajansa tai -asiamiehensä sen estämättä, mitä edellä on määrätty tapaamisajoista ja kerroista. Järjestyssäännön 9.4 kohdassa todetaan, että tapaamiset ovat pääsääntöisesti valvottuja, jolloin vapautensa menettäneen ja tämän vieraana olevan henkilön tapaamisessa on läsnä vartija, poliisi tai muu viranomainen tai tapaamista valvotaan teknisellä laitteella.¹⁴⁹

Oulun poliisivankilan järjestyssääntö kulkee nimellä poliisivankilan päiväjärjestys. Sen mukaan pidätetyllä on mahdollisuus vastaanottaa vieraita tiistaina ja lauantaina kello 12 ja 15 välisenä aikana. Tarkemmasta vierailuajasta on sovittava erikseen, mutta vierailun enimmäiskesto ei ole päiväjärjestyksessä määritelty. Vierailijan kieltäytyessä todistamasta henkilöllisyyttään vierailu voidaan järjestää erityisen valvotuissa olosuhteissa tai tarvittaessa evätä. Jos on perusteltua syytä epäillä väärinkäytöksiä, vierailun ehdoksi voidaan asettaa, että pidätettyä tapaamaan tullut henkilö suostuu henkilöntarkastukseen sen tutkimiseksi mitä hänellä on vaatteissaan tai muuten yllään. Jos vierailija kieltäytyy henkilöntarkastuksesta, vierailu voidaan järjestää erityisen valvotuissa olosuhteissa tai tarvittaessa evätä. Sääntö koskee myös avustajaa, mutta avustajan kieltäytyessä henkilöntarkastuksesta tapaamista ei kuitenkaan voi evätä, vaan se tulee tällöin järjestää erityisen valvotuissa olosuhteissa. Lisäksi pidätetyn ja hänen avustajansa tapaamista voi-

toivoo asian käsittelemistä valtakunnallisesti, koska on väärin lisätä tapaamisia yhdessä vankilassa, jos muut saavat samanaikaisesti vähentää niitä. Nieminen 2009.

¹⁴⁸ Turun poliisivankilassa ei puolestaan ollut lainkaan järjestyssääntöjä, vaikka hallituksen esityksessä laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sekä laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta todetaan, että tapaamisajoista tulisi antaa tarkemmat määräykset 8 luvun 1 §:ssä tarkoitetussa säilytystilan järjestyssäännössä. HE 90/2005 vp s. 86.

¹⁴⁹ Pasilan poliisivankilan järjestyssääntö, HPL/5/2009.

daan valvoa myös, jos siihen on muuta erityistä syytä¹⁵⁰. Mikäli pidätetty ja tämän avustaja tapaavat tiloissa, joissa fyysinen kontakti on mahdollinen, avustajan on ennen tapaamista luovutettava mukanaan olevat matkapuhelimet ja muut sähköiset viestintävälineet vartijan haltuun. Luovutettu omaisuus tulee palauttaa tapaamisen jälkeen avustajalle.¹⁵¹

3.2.3. Valvottoman tapaaminen

Tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:ssä ja putkalain 7 luvun 2 §:ssä säädetään samalla tavalla valvottomista tapaamisista. Tutkintavangin lähiomaisen, muun läheisen, asiamiehen ja, jos siihen on syytä, myös muun henkilön tapaaminen voidaan sallia ilman valvontaa, jos se on perusteltua tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi, oikeusasioiden hoitamiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan tai säilytystilan järjestykselle tai toiminnalle.

Mielestäni tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentti ja 9 luvun 2 §:n 1 momentti ovat asiamiestapaamisten näkökulmasta ristiriitaisia¹⁵². Ensin mainitussa lähdetään siitä, että tutkintavangin ja tämän asiamiehen tapaamisia *ei saa valvoa*, ellei ole perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tutkintavankeuslakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä. Heti perään 9 luvun 2 §:n 1 momentissa todetaan, että tutkintavangin ja tämän asiamiehen tapaaminen *voidaan sallia ilman valvontaa*, jos se on *perusteltua* tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi, oikeusasioiden hoitamiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan järjestykselle tai toiminnalle. Onko asiamiestapaamisen valvottomuus siis lähtökohtana vai vain perustelluissa tapauksissa sallittua? Mielestäni 9 luvun 1 §:n 3 momentin sanamuoto vahvistaa tulkintaa siitä, että lähtökohtana tulisi olla valvottomuus: ”*sen estämättä*, mitä 2 momentissa säädetään, tutkintavangin ja 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamista ei saa valvoa...” Mielestäni ”*sen estämättä*” osoittaa selkeästi, että vaikka 2

¹⁵⁰ Pidän ”erityistä syytä” turhan epämääräisenä ilmaisuna.

¹⁵¹ Oulun poliisivankilan päiväjärjestys.

¹⁵² Myös hallintovaliokunta on todennut putkalain säätämistä koskevassa mietinnössään, että kyseiset tutkintavankeuslain pykälät näyttävät olevan ristiriidassa keskenään. Ilmeisesti tästä syystä putkalain 7 luvun 1 §:ään ei lisätty tutkintavankeuslaissa olevaa periaatetta asiamiestapaamisten pääsääntöisestä valvottomuudesta. HaVM 14/2006 vp s. 9–10.

momentissa säädetään tarpeellisesta valvonnasta, ei valvontaa saa lähtökohtaisesti kohdistaa tutkintavangin ja tämän asiamiehen tapaamisiin.

Tulkinnalle voidaan hakea vahvistusta pyrkimällä selvittämään, mikä lainsäätäjän tarkoitus on ollut. Hallituksen esityksestä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi ei löydy perusteluita 9 luvun 1 §:n 3 momentille, sillä momentti on lisätty lakivaliokunnan käsittelyssä. Tämä tarkoittaa, että ihan alun perin tarkoituksena on ollut, että asiamiestapaamiset ainoastaan *voidaan sallia* valvomattomina perustellusta syystä, mutta toisaalta lainsäätäjä on muuttanut mieltään hyväksyessään lakivaliokunnan esityksen 3 momentin lisäämisestä. Lakivaliokunta on todennut mietinnössään, että 2 momentin pääsääntöä valvotuista tapaamisista ei ole syytä soveltaa tutkintavangin ja hänen asiamiehensä tapaamiseen tämän suhteen luottamuksellisen erityistilanteen vuoksi.¹⁵³ Vaikka lakivaliokunnan mietinnössä ei ole viitattu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön, uskon, että asiamiehen ja tutkintavangin luottamukselliselle suhteelle vaadittu erityisasema juontaa juurensa sieltä¹⁵⁴. Koska tutkintavankeuslain säätämisen yksi tarkoitus oli ottaa lakia säätäessä huomioon ihmisoikeussopimusten aiheuttamat velvoitteet, myös finalistinen laintulkinta tukee näkemystä siitä, että asiamiestapaamisten lähtökohtana on valvomattomuus, ainakin jos ratkaisulle *Modarca v. Moldova* annetaan jo yksittäisenä ratkaisuna merkitystä.

Yksi luottamuksellisen suhteen osatekijä on kuitenkin se, että asiamies on ja tuntee olevansa turvassa tapaamisissa. Näin ollen turvallisuustekijät voivat vaikuttaa siihen, missä muodossa tutkintavangin ja asiamiehen tapaaminen tapahtuu. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on katsonut, että harkinnassa tulee ottaa huomioon, mahdollisesti ratkaisevanakin tekijänä tehtävää hoitavan asiamiehen näkemys. Yksin vapautensa menettäneen oma näkemys ei ole siis ratkaiseva. AOA:n käsityksen mukaan vapautensa menettänyttä ja asiamiestä tulee kuulla asian johdosta ennen tapaamista. Tällöin heille voidaan selvittää perusteet poikkeukselliselle tapaamisjärjestelylle ja ottaa vielä huomioon tapajien mahdollisesti esittämät näkemykset esimerkiksi tarpeesta ja keinoista turvata

¹⁵³ LaVM 10/2005 vp s. 13.

¹⁵⁴ ks. esimerkiksi EIT tapaus *Modarca v. Moldova* (10.05.2007), jota käsitelty edellä jaksossa 2.1.2.

tapaamisen luottamuksellisuus.¹⁵⁵ Turvallisuustekijöiden huomioiminen ei kuitenkaan muuta sitä, että valvomattomuuden tulee olla lähtökohta asiamiestapaamisissa.

Muun kuin tutkintavankeuslain 8 luvun 3 ja 4 §:ssä ja putkalain 6 luvun 3 ja 4 §:ssä tarkoitettujen valvontaviranomaisen ja asiamiehen tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki suostuu tutkintavankeuslain 11 luvun 7 §:n 3 momentin ja putkalain 9 luvun 6 §:n 3 momentin tarkoittamaan päihteettömyyden valvontaan. Tutkintavangin tarkastamisesta valvomattoman tapaamisen yhteydessä säädetään tutkintavankeuslain 11 luvun 4 §:ssä ja putkalain 9 luvun 4 §:ssä.

Valvomattomien tapaamisten järjestämisestä päättää tutkintavankeuslain 9 luvun 10 §:n mukaan vankilanjohtaja tai hänen määräämänsä toiminnoista tai turvallisuudesta vastaava virkamies. Putkalain 7 luvun 9 §:n mukaan valvomattomien tapaamisten järjestämisestä päättää säilytystilan esimies tai hänen määräämänsä pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Vantaan vankilassa järjestetään valvomattomia tapaamisia perhetapaamisten että lapsitapaamisten merkeissä. Valvomattomia tapaamisia voidaan myöntää sellaisille vangeille, joilla ei ole mahdollisuutta poistumislupa¹⁵⁶. Tapaaminen voidaan myöntää lähiomaisille, joita ovat avio- ja avopuoliso, rekisteröidyssä parisuhteessa oleva, lapset ja lastenlapset, vanhemmat, sijaisvanhemmat, isovanhemmat ja adoptiovanhemmat, sisarukset, sisarusten lapset ja harkinnan mukaan perheessä asuvat muut lapset. Puolison tapaamisen edellytyksenä on kuitenkin avioliitto tai muu parisuhde, joka on todistettavasti alkanut ennen pidätystä. Todisteeksi käy virkatodistus, talonkirjaote tai muu viranomaisen todistus, jotka vangin tulee hankkia itse. Lisäedellytyksenä on avopuolisoiden täysi-ikäisyys.¹⁵⁷

¹⁵⁵ AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

¹⁵⁶ Tutkintavangeilla ei ole oikeutta poistumislupa¹⁵⁶an muutoin kuin erityisen tärkeästä syystä. Tutkintavankeuslain 9 luvun 9 §:n mukaan tutkintavangille voidaan antaa lupa tarpeellisen valvonnan alaisena lyhyeksi aikaa poistua vankilasta Suomen alueelle vakavasti sairaana olevan lähiomaisen tai muun läheisen tapaamista samoin kuin lähiomaisen tai muun läheisen hautaan saattamista varten taikka muusta vastaavasta erittäin tärkeästä syystä. Vankeusvangeille myönnetään sen sijaan myös poistumislupia, joiden tarkoituksena on tukea vangin yhteyksien säilymistä ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä vähentää vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja (Vankeuslain 14 luvun 1 §:n 2 momentti). Poistumislupa-asioista säädetään vankeuslain 14 luvussa.

¹⁵⁷Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevat ohjeet (voimaantulo 1.2.2009).

Perhetapaamisia järjestetään arkisin klo 17.20 – 19.50 ja viikonloppuisin klo 11.00 – 14.00 ja 16.00 – 19.00. Tapaamisen voi saada kerran kuukaudessa. Lisäksi perhetapaamisehdot täyttävälle vangille voidaan myöntää myös lapsitapaaminen, joita järjestetään lauantaisin ja sunnuntaisin klo 9.00 – 9.45 ja 10.00 – 10.45 välisinä aikoina.¹⁵⁸ Valvomattomassa lapsitapaamisessa vangit voivat tavata vain omia lapsiaan, eivät heidän saattajiaan. Tapaamaan tulevista lapsista ainakin yhden tulee olla alle kouluikäinen. Tapaamisia anotaan erillisellä hakemuksella, josta vangille annetaan kirjallinen päätös. Päätöstä tehtäessä otetaan harkittavaksi muun muassa rikoksen laatu sekä vangin käyttäytyminen vankilassa, jotta voitaisiin harkita lupaehtojen noudattamisen todennäköisyyttä. Vanki tarkastetaan ennen ja jälkeen tapaamisen. Ennen tapaamista vanki vaihtaa päälleen puhtaat ja ehjät laitosvaatteet vartijan valvonnassa. Tapaamisen jälkeen käytetty laitosvaatetus vaihdetaan jälleen omiin vaatteisiin eikä tapaamisvaatteita viedä selliin. Vangin tulee pyydettyä antaa virtsanäyte ennen ja/tai jälkeen tapaamisen. Tarkastuskokeita voidaan tehdä myös muina aikoina valvomattomia tapaamisia saaneille tai anoneille vangeille, ja kokeesta kieltäytyminen tulkitaan positiiviseksi testitulokseksi.¹⁵⁹ Mikäli vanki rikkoo valvomattomien tapaamisten ehtoja, hänelle voidaan määrätä asiaasta kurinpitorangaistus tai tapaaminen voidaan keskeyttää.¹⁶⁰

Eduskunnan oikeusasiamies on antanut useita perhetapaamisen myöntämistä koskevia ratkaisuja. Hänen näkemyksensä mukaan valvomatonta tapaamista koskeva lainsäädäntö lähtee siitä, että vangin ja tapaaajan ollessa lähiomaisia jo tästä itsestään seuraa, ettei valvonta yleensä ole tarpeen. Sen sijaan muita kuin lähiomaisia tavatessa oletus on päinvastainen, eli muiden tapaamisia on yleensä syytä valvoa. Joka tapauksessa tapaamisen myöntäminen on harkinnanvaraista ja harkinnassa tulee punnita tapaamista puoltavia ja vastaan puhuvia seikkoja. Punninnan tulee olla kaikilta osin *yksilöllistä*. Esimerkiksi rikoksen laatu tai vakavuus itsessään ei yleensä voi olla riittävä peruste kielteiselle päätökselle. Se, ketä pidetään avopuolisoina, tulee niin ikään harkita tapauskohtaisesti esitetyn selvityksen perusteella. Tapaamisen myöntämiselle ei myöskään voida asettaa kaavamaista aikarajaa, vaikka vangin tuntemisella onkin merkitystä arvioitaessa

¹⁵⁸ Vantaan vankilan järjestyssääntö, 7.2 §

¹⁵⁹ Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevat ohjeet (voimaantulo 1.2.2009).

¹⁶⁰ Vantaan vankilan järjestyssääntö, 7.2 §.

valvomattoman tapaamisen vankiturvallisuudelle aiheuttamaa riskiä. Valvomattomat tapaamiset eivät koskaan voi olla täysin riskittömiä, mutta jos riskiä voidaan tarkastus- ja valvontatoiminnalla riittävästi rajoittaa, mahdollisuus niiden käyttämiseen tulee ottaa päätösharkinnassa huomioon. AOA on kiinnittänyt huomiota myös kielteisten päätösten niukkoihin perusteluihin ja kehottanut kirjaamaan syyt luvan epäämiseen tarkemmin. Esimerkiksi huonoon käytökseen vedottaessa on selvitettävä, millaista luvan epäämiseen johtanut huono käytös on ollut.¹⁶¹ Kielteistä päätöstä perhetapaamishakemukseen ei voi myöskään perustella sillä, ettei avopuolisilla ole väestörekisterissä merkintää yhteisestä asunnosta:

Turun vankilassa noudatettiin käytäntöä, jonka mukaan vangille ja hänen avopuolisolleen myönnettiin valvoton tapaaminen vain, jos heillä välittömästi ennen vankilaan tuloa oli väestötietojärjestelmästä ilmi käyvä yhteinen osoite. AOA saattoi vankilan tietoon käsitöksensä, ettei kielteinen päätös voi perustua yksinomaan tällaiseen kaavamaiseen, muodolliseen seikkaan, vaan valvomattomasta tapaamisesta päätettäessä parisuhteen olemassaolo ja laatu tulee viime kädessä arvioida tosiasiallisista olosuhteista käytettävissä olevan selvityksen perusteella.

AOA:n mukaan myöskään vankilan järjestyssäännöllä ei voida asettaa väestörekisterimerkintää avopuolisoiden valvomattoman tapaamisen edellytykseksi, koska kyse ei ole sellaisesta tapaamisten järjestämisestä koskevasta määräyksestä, joita järjestyssäännöllä voidaan antaa. AOA totesi lisäksi, että kielteistä päätöstä ei voi myöskään perustella yksinomaan sillä, ettei vangin ja tapaajan ole näytetty olleen avoliitossa, koska valvoton tapaaminen voidaan lain mukaan myöntää muillekin kuin avio- tai avopareille.¹⁶²

Pasilan poliisivankilan järjestyssäännöissä kerrataan valvomattomien tapaamisien osalta ainoastaan putkalaissa määritellyt edellytykset eikä määritellä niiden kestoja tai ajankoh-
taa¹⁶³. Myöskään Oulun poliisivankilan päiväjärjestyksessä ei mainita valvomattomia tapaamisia¹⁶⁴. Tämä johtunee siitä, ettei valvomattomia tapaamisia muun kuin asiamiehen kanssa käytännössä järjestetä poliisivankiloissa ja herättää luonnollisesti kysymyksen siitä, onko putkalaissa tarpeen säännellä valvomattomista tapaamisista samalla tavalla kuin tutkintavankeuslaissa, jos tällaisia tapaamisia ei tosiasiaassa järjestetä. Poliisivankiloissa ja tutkintavankiloissa säilytettävien tutkintavankien yhdenvertaiset mahdollisuudet valvomattomiin tapaamisiin vaikuttavat olevan ainoastaan näennäisiä, eivät todellisia.

¹⁶¹ EOAK K7/2007 vp s. 110–111 (1361/4/04, 19.4.2006).

¹⁶² EOAK K5/2008 vp s. 131 (364/4/07, 24.8.2007).

¹⁶³ Pasilan poliisivankilan järjestyssääntö, HPL/5/2009.

¹⁶⁴ Oulun poliisivankilan päiväjärjestys.

3.2.4. Tapaamisen epääminen ja erityisvalvottu tapaaminen

Myös tapaamisen epäämisen ja erityisvalvotun tapaamisen osalta tutkintavankeuslain 9 luvun 3 § ja putkalain 7 luvun 3 § vastaavat toisiaan:

3 §

Tapaamisen epääminen ja erityisvalvottu tapaaminen

Tapaaminen voidaan evätä, jos:

- 1) tapaaja ei pysty luotettavasti todistamaan henkilöllisyyttään;
- 2) tapaaja kieltäytyy 12 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta turvatarkastuksesta tai 12 luvun 3 §:ssä tarkoitetusta henkilöntarkastuksesta¹⁶⁵; taikka
- 3) on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle.

Tapaaminen voidaan järjestää kuitenkin erityisen valvotuissa olosuhteissa (*erityisvalvottu tapaaminen*), jos 1 momentissa tarkoitettu vaara on mahdollista tällä tavoin torjua. (Tvl 9:3 §)

Putkalain esitöiden mukaan 3 momentissa mainittu perusteltu syy olisi käsillä ainakin jos tapaaja käyttäytyisi uhkaavasti tai aggressiivisesti.¹⁶⁶ Erityisvalvotusta tapaamisesta ei säädetä lainsäädännössä tarkemmin. Putkalain esitöiden mukaan tapaaminen tulee järjestää tilassa, jossa vapautensa menettäneen ja tapaajan välillä on muovinen tai lasinen väliseinä tai muita tämänkaltaisia esteitä, tai tapaamista valvotaan läsnä olemalla.¹⁶⁷

AOA:n mielestä kuitenkin putkalain sanamuodon ja sen esitöiden perusteella on hyvin hankalaa muodostaa täsmällistä kuvaa siitä, mitä kulloisellakin tapaamisen valvonta-

¹⁶⁵ Putkalain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa 10 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta turvatarkastuksesta tai 10 luvun 3 §:ssä tarkoitetusta henkilöntarkastuksesta.

¹⁶⁶ HE 90/2005 vp s. 88.

¹⁶⁷ HE 90/2005 vp s. 89.

muodolla tarkkaan ottaen tarkoitetaan. Esimerkiksi tapaamisten valvonta siten, että läsnä on joku poliisilaitoksen henkilökuntaan kuuluva, on tuotu esille sekä valvotun tapaamisen että erityisvalvotun tapaamisen muotona. Tällöin valvonnan asteella täytynee olla jokin merkitys. AOA esitti mielestäni hyvän huomion myös todetessaan, että putkalain soveltamisen asiayhteydessä vankeus- ja tutkintavankeuslain käsitteet eivät hänen nähdäkseen ole sovellettavissa ongelmitta. Esimerkkinä hän käytti ns. ”normaaleja” valvottuja tapaamisia. Vankilassa, kun tapaamistila on iso, ja siinä on läsnä yhtäaikaista useita tutkintavankeja ja heidän tapaaajiaan, ”vartijoiden läsnäolo suhteellisen kaukana itse tapaaajista esimerkiksi huoneen nurkassa ei ymmärrettävästi ole juurikaan tulkittavissa erityisvalvotun tapaamisen muodoksi. Sitä vastoin poliisivankiloiden erilaisissa ja pienemmissä tiloissa vartijan läsnäolon merkitys valvonnan intensiivisyydelle on jo lähtökohtaisesti aivan toinen, ja tapaamisolosuhteista riippuen voi jo sellaisenaan tarkoittaa HE 90/2005 s. 87–88 määriteltyä erityisvalvottua tapaamista.”¹⁶⁸¹⁶⁹ On totta, että valvonnan taso on tällöin hyvin erilainen. Katsoisin kuitenkin, että tätä eroavaisuutta tutkinta- ja poliisivankiloiden osalta on hyvin vaikea eliminoida, koska tutkintavankilan kaltaisiin massatapaamisiin tuskin on mahdollisuutta poliisivankiloissa¹⁷⁰. Lisäksi poliisivankilassa säilytettävillä esitutkinta on todennäköisesti enemmän kesken kuin tutkintavankilassa säilytettävillä ja näin ollen tutkinnan turvaamisen näkökulmasta tutkijan läsnäolo ja valvonta voi sinänsä ollakin perusteltua. Käsittääkseni putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentin tarjoamaa kuuntelemismahdollisuutta käytetäänkin surutta hyväksi, sillä kukaan haastateltavista ei raportoinut minkään muunlaisista tapaamisista (muiden kuin asiamiehen kanssa) poliisivankilassa, kuin tutkijan läsnä ollessa tapahtuneista tapaamisista. Tapaamisessa ei saanut sanallakaan viitata tutkittavana olevaan rikokseen, tai tapaaminen olisi lopetettu kesken välittömästi. Jo tällaisen ehdon asettaminen edellyttää keskustelun kuuntelemista. Toisaalta kuunteleminen on lain mukaan mahdollista vain, kun se on tarpeen rikoksen estämiseksi, vapauten kohdistuvan toimipiteen tarkoituksen tai säilytystilan järjestyksen turvaamiseksi taikka vapautensa

¹⁶⁸ AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

¹⁶⁹ Ollessani 30.8.2009 Vantaalla havainnoimassa tutkintavankien valvottuja tapaamisia, kävi ensimmäisessä tapaamisvuorossa siten, että kaikista ilmoittautuneista (ehkä 5–6 tutkintavangin tapaaajista) ainoastaan yhden tutkintavangin tapaaajat lopulta saapuivat tapaamiseen. Niinpä pienemmässä tapaamistilassa oli tutkintavangin ja tapaaajan lisäksi kaksi vartijaa ja minä seuraamassa tapaamista. AOA:n esittämällä logikalla tämäkin tapaaminen katsottaisiin erityisen valvotuksi tapaamiseksi, ja sitähan se käytännössä olikin.

¹⁷⁰ Vrt. tutkintavankien määrä, sopivat tilat jne. Tutkintavangin tapaamisia valvoo usein poliisivankilassa jutun tutkija.

menettäneen tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi, eikä sitä tulisi harrastaa välttämättä säännönmukaisesti jokaisen tutkintavangin kohdalla. Tilanteissa, jossa kuuntelemisen edellytykset ja toisaalta myöskään tutkijan läsnäolon edellytykset eivät täyty, suositeltavin valvontamuoto olisikin kameravalvonta. Tällöin kyseessä olisi selkeästi ”normaali” valvottu tapaaminen. Poliisivankiloiden tapaamistiloja ei kuitenkaan ilmeisesti ole varusteltu kameroilla¹⁷¹.

AOA:n lailla katson, että erityisvalvotun tapaamisen ilmiselvä merkki on kuitenkin tapaajien täydellinen erottaminen toisistaan lasiseinällä ja kommunikoinnin tapahtuminen sisäpuhelimien välityksellä.¹⁷²

Tutkintavankeuslain 9 luvun 10 §:n mukaan tapaamisen epäamisestä ja erityisvalvotusta tapaamisesta päättää valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies. Poliisin säilytystiloissa päätöksen voi tehdä säilytystilan esimiehen lisäksi myös hänen määräämänsä pidättämiseen oikeutettu virkamies (putkalain 7 luvun 9 §).

3.2.5 Tapaamiskielto

Tapaamiskiellosta säädetään tutkintavankeuslain 9 luvun 5 §:ssä ja putkalain 7 luvun 5 §:ssä.

5 §

Tapaamiskielto

Jos tapaajan on todettu kuljettaneen tai yrittäneen kuljettaa huumausaineita taikka 5 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä vankilaan taikka vaarantaneen turvallisuutta tai vakavasti häirinneen vankilan järjestystä, tapaajalle voidaan antaa olosuhteisiin nähden kohtuullinen, enintään kuuden kuukauden pituinen kielto vierailta vankilassa (*tapaamiskielto*). Tapaamiskieltoa voidaan jatkaa, jos se on edelleen tarpeen kiellon perusteena olevan toiminnan estämiseksi.

Tapaamiskielto voi sisältää kiellon tavata määrättyä tutkintavankia tai määrättyjä tutkintavankeja taikka tulla määrättyyn vankilaan tai määrättyihin vankiloihin.

¹⁷¹ AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

¹⁷² AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

Tapaamiskieltoa ei saa antaa lähiomaiselle, muulle läheiselle eikä vangin 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetulle asiamiehelle. Tapaamiskieltoa ei myöskään saa antaa, jos tapaaminen voidaan vankilan järjestystä vaarantamatta järjestää 3 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Päätös tapaamiskiellosta tehdään kirjallisesti. Ennen tapaamiskiellon antamista tapaajaa ja tutkintavankia on mahdollisuuksien mukaan kuultava. (TvL 9:5 §)

Putkalain 7 luvun 5 § poikkeaa yllä olevasta kahdessa kohdassa. Putkalain mukaan tapaamiskiellon pituus voi olla enintään kaksi kuukautta. Lyhyempi kesto perustuu esitöiden mukaan siihen, että poliisin tiloissa tapahtuva säilytys olisi keskimääräiseltä kestoaltaan lyhytaikaisempaa kuin tutkintavankien säilytys rangaistuslaitoksessa¹⁷³. Putkalain 7 luvun 5 § sisältää myös 5 momentin, jossa on säädösviittaus henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin tapaamiskieltoja koskevien tietojen tallentamiseen liittyen. Tapaamiskieltorekisteriä koskevan momentin puuttuminen tutkintavankeuslaista selittyy sillä, että asiasta on säännelty vankeuslain 13 luvun 7 §:ssä ja jota sovelletaan tutkintavankeuslain mukaan myös tutkintavankeihin (16 luvun 1 § 7 kohta).

Tapaamiskiellosta päättää tutkintavankilassa vankilan johtaja (tutkintavankeuslain 9 luvun 10 §), poliisin säilytystiloissa säilytystilan esimies (putkalain 7 luvun 9 §). Tapaamiskiellon sisällöstä annetaan tarkempia määräyksiä valtioneuvoston asetuksissa tutkintavankeudesta ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta¹⁷⁴.

¹⁷³ HE 90/2005 vp s. 89.

¹⁷⁴ Valtioneuvoston asetus tutkintavankeudesta 510/2006 ja valtioneuvoston asetus poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 645/2008.

4. OIKEUSSOSIOLOGINEN OSUUS: HAASTATTELUJEN TOTEUTTAMISESTA JA TULOKSISTA

4.1. Haastattelujen tarkoituksesta ja valitusta menetelmästä

Puolistrukturoitujen haastattelujen avulla pyritään siis vastaamaan siihen, miten tapauksia on käytännössä järjestetty poliisi- ja tutkintavankiloissa, toteutuvatko ihmisoikeussopimuksissa asetetut vaatimukset näissä tapaamisissa ja onko poliisivankilassa ja tutkintavankilassa säilytettävän tutkintavangin oikeuksissa ja mahdollisuuksissa tapaamisiin eroja käytännössä.

Haastattelujen avulla saadun kvalitatiivisen tutkimusaineiston tarkoituksena ei kuitenkaan ole antaa yleispätevää kuvaa siitä, miten Suomen poliisivankiloissa tai tutkintavankiloissa käytännössä toimitaan. Aineisto on suppea (12 haastattelua) ja kysymykset on tehty vain tutkintavangeille, ei esimerkiksi henkilökunnalle, mikä tulee myös huomioida aineiston reliabiliteettia arvioitaessa. Aineistossa tutkintavankiloita edustaa yksin Vantaan tutkintavankila (6 haastattelua), jossa olen päässyt myös omin silmin havainnoimaan tapaamistiloja ja seuraamaan tutkintavankien tapaamisia ja niiden järjestämistä. Vantaan tutkintavankilan tapaamiskäytännöistä tehtyjä johtopäätöksiä ei voida laajentaa koskemaan kaikkia Suomen tutkintavankiloita. Tapaamiskäytännöt vaihtelevat eri vankiloissa. Aineiston perusteella ei voida tehdä myöskään tutkimuksessa esiintyneitä poliisivankiloita koskevia pitkälle meneviä johtopäätöksiä tai yleistyksiä, koska esimerkiksi Turun ja Oulun poliisivankiloissa tehtiin vain yhdet haastattelut.

Etukäteen ajateltuna puolistrukturoitu teemahaastattelu sopi mielestäni parhaiten tämän kaltaisen tutkimuksen toteuttamiseen. Joihinkin kysymyksiin strukturoitu kyselylomake olisi voinut sopia paremmin, mutta uskon, että kaiken kaikkiaan sain moniin kysymyksiin keskustelun omaisella haastattelumenetelmällä laajempia ja avoimempia vastauksia ja tällöin vastauksia oli myös helpompi tarkentaa. Valitun menetelmän miinuspuolena voi pitää sitä, että haastattelua tehtäessä on vaikeampi seurata sitä, tuleeko kaikki kysymykset kysytyä tai saako esittämänsä kysymykseen tosiasiaa vastauksen. Unohtu-

neen kysymyksen saattaa huomata vasta haastattelujen tuloksia purkaessaan. Toisaalta tämän tyyppinen virhe on toisinaan mahdollista korjata, itse en onnistunut enää korjaamaan tilannetta unohdettuani kysyä yhdeltä tutkintavankilassa haastatellulta tutkintavangilta tarkemmin asiamiestapaamisten olosuhteista poliisivankilassa.¹⁷⁵

Törmäsin haastateltavien taustoja ja haastattelujen tuloksia jäsentäessäni myös eräänlaiseen epämääräisyyden ongelmaan, jota olisi voinut ainakin lieventää pääsyllä rekisteritietoihin. Esimerkiksi kysymykseen ”Kauanko olet ollut nyt tutkintavankeudessa?” saattoi saada vastaukseksi joko kiinniottopäivämäärän, tutkintavankeuspäivien lukumäärän tai vaikkapa ilmoituksen ”tammikuusta asti”. Tällöin tutkintavankeusajan täsmällinen esittäminen on mahdotonta. Sama koskee kysymystä ”Miksi olet nyt täällä?” Osa antoi vastaukseksi tutkittavan rikosnimekkeen, toiset taas seikkaperäisen selvityksen siitä mitä tapahtui, jolloin en voi varmistua siitä, oliko kyseessä esimerkiksi törkeä pahoinpitely vai tapon yritys.¹⁷⁶ Tästä syystä, sekä toisaalta haastateltavien tunnistamisen vaikeuttamiseksi rikostyyppien luokitteluja on hieman laajennettu kattamaan useampia rikostyyppisiä. Myös joillain muilla tiedoilla voisi olla merkitystä arvioitaessa tapaamisia, mikäli vanki- tai poliisirekistereihin kirjataan tietoa esimerkiksi erityisvalvottujen tapaamisten syistä. Koen kuitenkin, että kun tutkitaan nimenomaan tapaamisia ja niiden järjestelyjä, ei sillä, onko tutkintavankeusaika esitetty päivän tarkkuudella oikein tai mistä rikoksesta haastateltavaa epäillään, ole kovin suurta merkitystä. Kuitenkin, mikäli teen joskus vielä vastaavan kaltaista tutkimusta, haen varmasti lupaa myös rekisteritietoihin ikävän epävarmuuden tunteen poistamiseksi.

Jonkinasteisesta epätarkkuudesta huolimatta oikeussosiologinen osio mielestäni syventää oikeusdogmaattista tarkastelua. Pelkkää lainsäädäntöä ja sen esitöitä analysoimalla olisin päätenyt virhearvioon esimerkiksi valvomattomien tapaamisten suhteen, sillä vaikka lain tasolla säännökset valvomattomista tapaamisista ovat yhteneväisiä tutkintavankeus- ja putkalaissa, ei valvomattomia tapaamisia muun kuin asiamiehen kanssa

¹⁷⁵ Kyseinen tutkintavanki oli yhä tutkintavankilassa ja toimitin hänelle kirjeen muodossa lisäkysymykset, mutta hän oli sanonut kirjeen toimittaneelle vartijalle, ettei ole koskaan ollutkaan tapaamisoikeuksia koskevassa haastattelussa. Luulen, että hän jollain tapaa säikähti eikä halunnut enää vastata mihinkään.

¹⁷⁶ En myöskään ymmärtänyt haastatteluhetkellä pyytää tähän tarkennusta, vaan ongelma selvisi vasta haastatteluja analysoitaessa. Toisaalta epäilty rikosnimike saattaa esitutkinnan aikana muuttuakin, eikä tälläkään tieto ole välttämättä tutkimuksen kannalta se oleellisin.

järjestetä käytännössä yhdessäkään poliisivankiloista, joihin otin yhteyttä haastateltavia etsiessäni. Näin ollen myös yhdelläkään haastatelluista ei ollut kokemusta valvomattomasta tapaamisesta lähiomaisen/läheisen kanssa poliisivankilassa.

Kysymykset voidaan jakaa karkeasti kahtia asiamiestapaamisia ja muita tapaamisia koskeviin kysymyksiin. Kysymyksillä pyrittiin saamaan tarkempaa tietoa mm. siitä millaisissa tapaamistiloissa erilaiset tapaamiset järjestetään, kuinka usein tapaamisia järjestetään, ja minkälaista valvontaa tapaamisiin on kohdistettu. Lisäksi haluttiin myös subjektiivista tietoa siitä, miten tutkintavangit ja heidän läheisensä kokevat erilaiset tapaamismuodot. Kysymyspatteristot ovat tutkimuksen liitteenä.

4.2. Tutkimuskohteet ja haastateltavien valinta

Tutkimuskohteiksi valittiin aluksi Vantaan tutkintavankila ja Helsingin poliisivankila lähinnä niiden koon ja tutkimuksen tekijän vaivattomimman kulkuyhteyden vuoksi. Haastattelemisen vaati Vantaan tutkintavankilan osalta Rikosseuraamusviraston myöntämän luvan, poliisin puolelta lupaa haettiin sisäasiainministeriön poliisiosastolta.¹⁷⁷ Sisäasiainministeriön myöntämän luvan voimassaoloaikana, joka sattui kesäaikaan, Helsingin poliisivankilassa ei ollut yhtäkään tämän tutkimuksen kannalta otollista pidempiaikaisempaa tutkintavankia, minkä vuoksi lupaan piti hakea sekä ajallista jatkoa että laajentaa se koskemaan kaikkia Suomen poliisivankiloita. Siitä huolimatta pitkäaikaisten (tässä tutkintavankien, joiden poliisivankilassa vietetty aika olisi lähellä 4 viikkoa tai enemmän) löytäminen oli vaikeaa. Lopulta haastatteluja tehtiin Tikkurilan, Turun ja Oulun pääpoliisiasemien poliisivankiloissa.¹⁷⁸ Näiden haastateltavien keskimääräinen tutkinta-aika poliisivankilassa oli hieman alle 5 viikkoa¹⁷⁹. Tikkurilassa suoritettiin 4 haastattelua, Turussa ja Oulussa yksi kummassakin. Vantaan tutkintavankilassa haastattelut suoritettiin siten, että 20.05.2009 haastateltiin neljä tutkintavankia ja

¹⁷⁷ Rikosseuraamusviraston päätös 18/912/2009, Sisäasiainministeriön poliisiosaston poliisitoimintayksikön päätös SMDno/2009/1474.

¹⁷⁸ Tikkurila 17.06.2009, Turku 06.07.2009 ja Oulu 10.8.2009.

¹⁷⁹ Sisältää pidätysajan ja perustuu haastateltavien omiin, eri tarkkuuksilla annettuihin ilmoituksiin, joita ei ole tarkistettu rekistereistä.

14.08.2009 kaksi lisää. Lisäksi tutkija tutustui kaikkiin tapaamistiloihin haastattelujen yhteydessä ja kävi seuraamassa tutkintavankien tapaamisia 30.08.2009. Kaikki haastattelut suoritettiin ilman ulkopuolisten henkilöiden läsnäoloa. Haastattelut jäivät kestoltaan melko lyhyiksi ja todella lyhyiksi niissä tapauksissa, kun haastateltavalla ei ollut kokemusta muista kuin asiamiestapaamisista. Tällaiseen haastatteluun saattoi kulua aikaa alle viisi minuuttia, kun parhaimmillaan kyseltävää riitti vajaaksi puoleksi tunniksi.

Haastateltavien valinnassa lähdettiin siitä, että haastateltavalla olisi mahdollisimman paljon kokemusta tapaamisista. Käytännössä tämä tarkoittaa mahdollisimman pitkäaikaisia tutkintavankeja. Vantaan tutkintavankilassa yhtenä toivottavana tekijänä lisäksi oli, että haastateltava täyttäisi perhetapaamisen edellytykset ja olisi mahdollisesti saanut luvan perhetapaamisiin. Vantaan tutkintavankilan sosiaalityöntekijät lähettivät suostumuskirjeen potentiaalisille tutkintavangeille. Ensimmäisellä kerralla suostumuksia tuli runsaasti, jopa 15. Näistä valittiin 4 edellä mainituilla perusteilla apulaisjohtaja Saukon avustuksella.¹⁸⁰ Elokuussa suostumuskirjeiden määrä oli niukempi, molemmat suostumuskirjeen lähettäneet haastateltiin. Poliisivankiloiden osalta haastateltavia ei juuri pystynyt valitsemaan. Kesäaikaan sopivia tutkintavankeja tuntui olevan niukasti ja valinnassa lähdettiin lähinnä siitä, että tutkintavanki olisi ollut poliisin säilytystiloissa mielellään yli 2 viikkoa ja että hänellä olisi kokemusta vähintään asiamiestapaamisista. Kuudesta poliisivankilassa haastatellusta 4 oli taustaltaan ulkomaalaisia. Yksi haastattelu tehtiin englanniksi, muut suomenkielellä¹⁸¹. Poliisivankiloissa haastatelluista 6 henkilöstä vain kahdella oli ollut asiamiehen lisäksi tapaamisia myös lähiomaisten kanssa. Lisää informaatiota poliisivankilassa tapahtuneista tapaamisista saadaan Vantaan tutkintavankilassa haastatelluilta neljältä tutkintavangilta, joilla on vähintään kuukauden kokemus ja parhaillaan (tai pahimmillaan) jopa 7 kuukauden kokemus poliisin säilytystiloista.¹⁸²

¹⁸⁰ Valintaan saattoi vaikuttaa myös se, oliko suostumuksen antanut tutkintavanki paikalla haastatteluajankohtana sekä apulaisjohtaja Saukon arvio siitä, kuka olisi puhelias.

¹⁸¹ Pääosin suomenkielen taito oli riittävää, yhden haastattelun suorittaminen ja litterointi oli kuitenkin varsin haastavaa ja välillä käytettiin apuna englanninkieltä.

¹⁸² Kyseiset haastateltavat olivat sijoitettuina Tikkurilan, Espoon ja Pasilan poliisivankiloihin. Yksi heistä ei maininnut sijoituspaikkaansa.

Poliisin tiloissa haastatteluja suoritettiin putkassa, kuulusteluhuoneessa ja tapaamishuoneessa. Tikkurilassa päädyttiin haastattelemaan kameravalvotussa putkassa haastattelijan turvallisuuden takaamiseksi, koska muita kameravalvottuja tiloja ei haastatteluhetkellä ollut enkä halunnut vartijaa mukaani haastatteluun. Näin ollen haastattelu oli varsin ”eksoottinen”, vieressäni oli mm. lavuaari ja vessanpönttö ja ovi oli ns. potkulukossa. Turussa haastateltiin lopulta tapaamiseen tarkoitetussa pleksitilassa¹⁸³ siten, että haastattelijat ja haastateltavat olivat samalla puolella pleksiä ja pystyivät keskustelemaan vapaasti¹⁸⁴. Tilassa ei nähdäkseni ollut kameravalvontaa. Oulussa haastattelu suoritettiin kuulusteluhuoneessa, uskoakseni myös ilman kameravalvontaa. Vantaan tutkintavankilassa ensimmäiset neljä haastattelua suoritettiin isossa tapaamistilassa siten, että haastateltava ja haastattelijat istuivat samalla puolella matalaa pleksiä pöydän ääressä. Tilassa oli kameravalvontaa. Myöhemmät haastattelut suoritettiin lapsitapaamisiin tarkoitetussa huoneessa siten, että haastateltava istui sohvalla ja haastattelijat vieressä tuolilla. Mukaani sain varmuuden vuoksi hälytyskapulan. En kuitenkaan tuntenut yhdessäkään haastattelupaikassa enkä haastattelussa oloani millään tavalla uhatuksi tai epämiellyttäväksi. Monet haastateltavista tuntuivat tulevan haastatteluun mielellään ja varsinkin poliisin puolella monelle tuntui olevan helpottavaa saada jutella edes jonkun kanssa, vaikka sitten tapaamisista.

4.3. Taustatietoja haastatelluista

4.3.1. Tutkintavankeuden syy

Kaikki haastatellut olivat miehiä. Kaksi poliisivankilassa haastateltua ja kaksi tutkintavankilassa haastateltua olivat ensimmäistä kertaa tutkintavankeudessa. Poliisivankilassa haastatelluista kolme oli tutkintavankeudessa huumausainerikoksesta, kaksi omaisuusrikoksesta ja yksi salakuljetusrikoksesta. Tutkintavankilassa kolmen tutkintavankeuden

¹⁸³ Kyseessä oli siis huone, jonka jakaa lattiasta kattoon oleva pleksi ja molemmille puolille pleksiä oli oma sisäänkäyntinsä. Eri puolilla pleksiä oltaessa keskustellaan sisäpuhelimen kautta.

¹⁸⁴ Olimme aloittelemassa haastattelua työhuoneessa, jossa myös tutkija oli läsnä, mutta pyysin saada haastatella tutkintavankia kahden kesken.

syynä oli huumausainerikoksen tutkinta, yhden omaisuusrikos, yhden väkivaltarikos ja yksi haastateltu oli tutkintavankeudessa sekä väkivalta- että omaisuusrikoksista.¹⁸⁵

4.3.2. Tutkintavankeuden kesto

Taulukossa 3 kuvataan poliisivankilassa haastateltujen haastattelupäivään mennessä tutkintavankeudessa viettämää aikaa¹⁸⁶:

Taulukko 3. Poliisivankilassa haastateltujen tutkintavankeuden kesto haastattelupäivänä.

Haastateltava 1	3 vko 5 pv
Haastateltava 2	2 vko
Haastateltava 3	12 vko
Haastateltava 4	2 vko 6 pv
Haastateltava 5	6 vko
Haastateltava 6	16 pv

Taulukko 4 kuvaa Vantaan tutkintavankilassa haastateltujen haastattelupäivään mennessä tutkintavankeudessa viettämää aikaa¹⁸⁷:

¹⁸⁵ Perustuvat haastateltavien omiin ilmoituksiin, joita ei ole tarkistettu rekistereistä. Osa ilmoitti lisäksi tekotavan törkeäksi. Haastatelluista neljän kohdalla esitutkintaa hoitava viranomainen oli tulli eikä poliisi. Esitutkintaviranomainen ei kuitenkaan vaikutta tapaamisjärjestelyihin, koska tällöinkin tulee noudattaa säilytystilan järjestyssääntöä.

¹⁸⁶ Perustuu haastateltavien omiin ilmoituksiin, joiden tarkkuustaso vaihtelee. Osassa on ilmoitettu säilytönpäivämäärä, josta on laskettu tutkintavankeusaika viikkoina ja päivinä haastattelupäivään asti. Tutkintavankeuteen sisältyy pidätysaika.

¹⁸⁷ Perustuu haastateltavien omiin ilmoituksiin, joiden tarkkuustaso vaihtelee. Poliisivankilassa vietettyyn aikaan sisältyy pidätysaika.

Taulukko 4. Vantaan tutkintavankilassa haastateltujen tutkintavankeuden kesto haastattelupäivänä.

	Tutkintavankilassa	Poliisin säilytystiloissa
Haastateltava 1	n. 4 kk	1,5 kk
Haastateltava 2	n. 4 kk	n. 7 kk
Haastateltava 3	yli 5 kk	3 pv
Haastateltava 4	1 v. 1 kk	2 kk
Haastateltava 5	2 kk	muutamia päiviä
Haastateltava 6	1,5 kk	1 kk

4.3.3. Tapaamishistoria

Poliisivankilassa haastatelluista 6 henkilöstä siis vain kaksi oli tavannut asiamiehen lisäksi jonkun lähiomaisen/läheisen. Yksi haastatelluista ilmoitti, että oikeutta tavata lähiomaisia on rajoitettu tutkinnan vaarantumisen vuoksi. Neljä kuudesta poliisivankilassa haastatellusta on taustaltaan ulkomaalaisia, eikä osalla heistä tästä johtuen ollut Suomessa lähiomaisia tai muita henkilöitä, ketä voisi tavata.

Vantaan tutkintavankilassa järjestetään käytännössä asiamiestapaamisten lisäksi neljän tyyppisiä tapaamisia: valvottuja, erityisvalvottuja ja kahdenlaisia valvomattomia tapaamisia eli perhe- ja lapsitapaamisia. Kaikilla haastatelluilla oli ollut valvottuja tapaamisia. Kahdella haastatellulla oli ollut erityisvalvottuja tapaamisia ja yksi kertoi tuomioistuimen määränneen hänelle yhteydenpidon rajoituksen. Valvomattomia tapaamisia oli ollut neljällä haastatellulla, jotka jakautuivat siten, että perhetapaamisia oli kaikilla neljällä ja kahdella lisäksi lapsitapaamisia. Neljä kuudesta haastatellusta oli tavannut asiamiestään tutkintavankilassa. Tutkintavankilassa haastatelluilla oli lisäksi tapaamisia poliisin säilytystiloissa viettämältään ajalta siten, että neljä kuudesta oli tavannut asiamiestä ja neljällä oli jo poliisin säilytystiloissa valvottuja tapaamisia. Edellä mainittu yhteydenpidon rajoitus oli voimassa luonnollisesti myös poliisivankilassa. Kukaan haas-

tatelluista ei kertonut, että hänen tapaajilleen olisi määrätty tapaamiskieltoja, joten tapaamiskieltoja ei käsitellä tutkimuksessa sen enempää.

4.4. Asiamiestapaamiset poliisivankiloissa

Kaikista kahdestatoista haastatellusta kymmenen oli tavannut asiamiestään poliisin säilytystiloissa.¹⁸⁸ Kaksi haastateltua, joilla ei ollut asiamiestapaamisia poliisivankilassa, oli siirretty heti kolmen päivän pidätysajan jälkeen tutkintavankilaan. Yleensä asiamies oli tavattu vangitsemisoikeudenkäynnin lisäksi vähintään kerran poliisin säilytystiloissa, enimmillään tapaamisia oli poliisin tiloissa neljä. Tapaamisten kestot vaihtelivat kymmenestä minuutista tuntiin, tarpeen mukaan. Yksi haastateltava, jolla asiamiestapaamiset kestivät ainoastaan 10 minuuttia, kertoi asiamiehen käyneen kerran viikossa ”lähinnä vaan juttelemassa tän asian takii, että pääkoppa pysyy kunnos”. Haastateltavan mukaan heidän ei sinänsä olisi ollut hyödyllistä nähdä, koska poliisi panttasi tietojaan myös asiamiehelle.

Poliisivankiloissa haastatelluista kuudesta tutkintavangista kaksi olisi kokenut tarvetta tavata asiamiestään useammin. Kysyessäni toiselta heistä, onko tapaamisia jotenkin rajoitettu, hän vastasi:

”Se on miten on, jos on aikaa.”

Kyseinen tutkintavanki ei kuitenkaan väittänyt tapaamisia rajoitetun poliisivankilan toimesta, vaan asiaa selvittäessäni ilmeni, että tyytymättömyys johtui siitä, että asiamiehellä oli muitakin asiakkaita ja tutkintavangin mielestä tapaamisia olisi saanut olla enemmän. Toinen tapaamisten määrään tyytymättömistä tutkintavangeista oli kuitenkin muuten tyytyväinen tapaamisiin, ongelmana molemmissa tapauksissa tuntui olevan siis

¹⁸⁸ Tutkintavankilassa haastatelluilta ei ole kysytty poliisivankilassa oloaikaan liittyen lähellekään kaikkia niitä kysymyksiä, jotka poliisivankilassa haastatelluille esitettiin, sillä pääpaino tutkintavankilassa haastatelluille oli tutkintavankilassa järjestetyissä tapaamisissa. Heidän asiamiestapaamisista poliisivankilassa selvitettiin lähinnä se, oliko tapaamisia ollut ja millainen oli valvonnan taso. Jotkut tutkintavankilassa haastatellut kuitenkin antoivat enemmänkin tietoa tapaamisjärjestelyistä poliisivankilassa. Tämän vuoksi vertailujoukko vaihtelee eri kohdissa.

lähinnä asiamiehen ajanpuute. Suurin osa on pitänyt yhteyttä ainoastaan tapaamisilla, muutama lisäksi puhelimitse.

Asiamiestapaamisia on haastateltujen mukaan järjestetty poliisivankiloissa varsin erilaisissa tiloissa. Seitsemällä yhdeksästä¹⁸⁹ tutkintavangista tapaaminen järjestettiin tilassa, jossa oli lattiasta kattoon yltävä pleksi tai lasi ja sisäpuhelimet. Kolme tapaamisista tapahtui samalla puolen lasia, jolloin tutkintavanki ja asiamies voivat puhua ja vaihtaa asiakirjoja vapaasti. Neljä tutkintavankia on sen sijaan tavannut asiamiehensä lasin takaa sisäpuhelimien välityksellä. Tämän lisäksi luottamuksellisia neuvotteluja häiritsivät joillakin esimerkiksi oven takana olevat tutkijat:

” – – Tosin se on yleensä, tuolla ainakin Espoon poliisilaitoksella äärimmäisen hankalaksi tehty siinä se, siinä on se pleksikoppi tällä tavalla, ja siinä on ne kaiutinpuhelimet ja sitte siinä on, ne tutkijat on siinä takana, oven takana, ja ei siinä käytännössä, jos sä haluaisit puhua luottamuksellisesti asianajajan kanssa, niin ei siinä pysty puhumaan. Se kuuluu se, siinä joutuu huutaan ja se kuuluu sinne käytävälle ja tuota, se ei oo niinku luotettavaa sillä tavalla. – – ”

Kysyessäni miten asiakirjojen kanssa toimitaan, kyseinen tutkintavanki ilmoitti, että ”sä pystyt siitä lasin läpille näyttämään”. Myös muut olivat näyttäneet asiakirjoja lasin läpi. Kukaan haastatelluista ei tuonut esille tilanteita, joissa olisi pitänyt esimerkiksi allekirjoittaa asiakirjoja, joten epäselväksi jäi, miten silloin olisi toimittu. Yksi tutkintavanki oli hoitanut asiakirjat vapaalla ollessaan, joten niiden kanssa ei tullut ongelmia pleksitapaamisissa.

Yksi raportoi lisäksi kameravalvonnasta kopissa, ja muutama epäili tai oli siinä luulossa, että keskustelut nauhoitetaan:

”Meidän kaikki keskustelut oli silleen, että sä oot pleksin toisella puolella ja mä oon toisella ja sit on puhelimitse mitkä nauhotetaan, et mä en niinku ymmärrä et siitä mulla on kyllä erittäin paljon sanottavaa siitä Tikkurilan paikasta.”

¹⁸⁹ Vertailujoukosta on jätetty pois Vantaan tutkintavankilassa haastateltu tutkintavanki, jolta en huomannut kysyä tarkemmin asiamiestapaamisen olosuhteista poliisivankilassa ja joka ei enää myöhemmin jälkikysymyksiä esitettäessä myöntänyt olleensa koko haastattelussa.

Yksi haastateltu puolestaan vastasi valvontaa koskevaan kysymykseen seuraavasti:

”Ei, no ohan siellä kamerat, kyllä kai ne kuuntelee, että ei niitä sen tarkemmin.”

Vaikka en usko, että asiamiestapaamisissa käytyjä keskusteluja tosiasiasa nauhoitetaan, on silti huolestuttavaa, että joillakin tutkintavangeilla vaikutti olevan vilpitön luulo asiantilasta. Jo epäily keskustelujen nauhoittamisesta rajaa tosiasiasa asiamieheltä saatavaa apua.

Kuten edellä oikeusdogmaattisessa osuudessa on useaan otteeseen tuotu esille, kokopleksin takaa sisäpuhelimin käytävät tapaamiset vastaavat tosiasiasa erityisvalvottuja tapaamisia, vaikka asiamiestapaamisten valvonnassa tulisi olla lähtökohtana valvomattomuus. AOA on antanut asiaa koskevan ratkaisun joulukuussa 2008¹⁹⁰ ja haastattelujen tuloksista onkin nähtävissä, että esimerkiksi Tikkurilan poliisivankilassa on siirretty tämän jälkeen asiamies ja tutkintavanki samalle puolelle pleksiä. AOA:kaan ei näe tapaamisen järjestämiselle tällä tavoin mitään estettä¹⁹¹. Kolmen tutkintavangin asiamiestapaamiset poliisivankilassa kokopleksin takaa sisäpuhelimin on järjestetty ennen AOA:n antamaa ratkaisua. Huomattavaa on kuitenkin se, että Oulun poliisivankilassa tällainen käytännössä erityisvalvottu asiamiestapaaminen on järjestetty vielä tämän vuoden kesällä (2009). Yhden haastattelun perusteella ei kuitenkaan voi vetää johtopäätöksiä siitä, onko kyseessä vallitseva käytäntö asiamiestapaamisissa vai onko tapauksessa ollut tosiasiasa jokin syy erityisvalvottuun tapaamiseen.

Kolmen haastateltavan asiamiestapaamiset poliisivankiloissa oli järjestetty tavallisessa huoneessa¹⁹², jolloin asiakirjojen vaihtamiselle ei ole ollut mitään esteitä ja asiamiehen kanssa on voinut puhua vapaasti.

¹⁹⁰ AOA 1197/4/07, 15.12.2008.

¹⁹¹ AOA 3287/4/07, 25.08.2008.

¹⁹² Ymmärtääkseni Tikkurilan poliisivankilassa tapaamisia on välillä järjestetty myös yläkerran käräjäoikeuden tiloissa tavallisessa huoneessa oikeudenkäyntien yhteydessä.

4.5. Asiamiestapaamiset Vantaan tutkintavankilassa

Vantaan tutkintavankilassa haastatelluista kuudesta tutkintavangista neljä oli tavannut asiamiestään Vantaan tutkintavankilassa. Tapaamiskerrat vaihtelevat heillä yhdestä kolmeen kertaan. Toinen niistä tutkintavangeista, jotka eivät olleet tavanneet asiamiestään tutkintavankilassa, ilmoitti tavanneensa asianajajansa kaksi kertaa, ennen käräjäoikeutta ja ennen hovioikeutta, jolloin tapaamiset ovat ilmeisesti tapahtuneet oikeuden tiloissa. Kyseinen tutkintavanki ei ollut pyytänyt asiamiestään tapaamiseen tutkintavankilaan, koska ei nähnyt siihen tarvetta. Toinen tutkintavanki, joka ei vielä ollut tavannut asiamiestään tutkintavankilassa, ilmoitti laittaneensa asiamiehelleen edellisviikolla kirjeen, jossa pyysi tapaamista haastattelua seuraavalle viikolle, koska hovikäsitteily oli lähestymässä ja juttua oli tarvetta katsoa uudelleen.

Asiamiestapaamisten pituudet vaihtelivat viidestätoista minuutista tuntiin, tarpeen mukaan. Tapaamisten raportoitiin järjestyneen aina halutessa eikä kukaan väittänyt oikeutta asiamiestapaamisiin rajoitetun tutkintavankilan toimesta. Yksi haastatelluista totesi, että ”Se on yleensä asianajajasta kiinni et kuinka riittää aikaa tulla, kyllä meillä on riittänyt aika hyvin”. Luonnollisesti puolustusasianajajilla voikin olla useita asiakkaita yhtäaikaaisesti, mikä voi joskus rajoittaa mahdollisuutta tapaamisiin juuri tutkintavangin pyytämänä ajankohtana.

Tapaamisten lisäksi tutkintavangit kertoivat käyttäneensä myös puhelinta tai kirjeitä pitääkseen yhteyttä asiamieheen¹⁹³.

Vantaan tutkintavankilassa asiamiestapaamiset järjestetään säännönmukaisesti valvotuihin tapaamisiin tarkoitetuissa tiloissa, joita on kaksi, iso ja pienempi¹⁹⁴. Tiloissa on

¹⁹³ Yksi haastatelluista piti yhteydenpitoa asiamiehen kanssa kirjeellä epäluotettavana, koska kirjeet luetaan hänen mukaansa aina, koska asiamiehelle menevä kirjekin on lupa tarkastaa jos asiaan epäillään liittyvän väärinkäytöksiä. Haastateltava koki, että vankilaviranomaiset voivat aina väittää, että epäilevät väärinkäytöksiä, vaikka siihen ei liittyisikään. Lisäksi haastateltava kertoi, että asiamiehen hänelle osoitettuja kirjeitä on ”vahingossa” avattu. Väite on sinänsä vakava, mutta kirjeet on suljettu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

matala, n. 40 senttiä korkea muovipleksi¹⁹⁵, jossa reikiä. Molemmilla puolilla pleksiä on pöytä ja tuoleja. Kaikki haastatellut kertoivat tavanneensa asiamiehensä isossa tapaamistilassa kahdestaan samalla puolella pleksiä. Näin ollen asiakirjoja on voinut vaihtaa vapaasti.

Isossa tapaamistilassa on kameravalvonta, josta ei tosin ilmoiteta missään. Toki kamerat on helposti silmin havaittavissa, mutta tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti videolaitteilla tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava tutkintavangille ja tapaajalle. En havainnut tiloissa enkä niiden läheisyydessä minäkäänlaisia kylttejä valvonnasta, eikä vankilanjohtajakaan puutetta kiistänyt. Kysyttäessä tutkintavangeilta asiamiestapaamisten valvonnasta, kolme ilmoitti tapaamista valvottavan kameroilla ja yksi ei tiennyt valvonnasta, hänen tietääkseen valvontaa ei ollut eikä hänelle ollut ilmoitettu valvonnasta. Yksi tutkintavanki nosti esiin mahdollisuuden tilan kuuntelemiseen, koska tutkintavankila on ilmoittanut mahdollisuudesta kuunnella kaikkia osastoja ja sellejä kuunteluluvalla, mutta ei kuitenkaan uskonut, että vankilaviranomaiset kuuntelisivat salaa asiamiestapaamisia, koska se on laissa kielletty.

Kaiken kaikkiaan haastateltavat olivat Vantaan tutkintavankilassa asiamiestapaamisiin tyytyväisiä. Tapaamiskäytäntö on kuitenkin ristiriidassa tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentin kanssa, jossa säädetään, että sen estämättä, mitä 2 momentissa säädetään, tutkintavangin ja 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamista ei saa valvoa, ellei ole perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tätä lakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä. Koska käytäntö järjestää asiamiestapaamiset kameravalvotussa tilassa on mitä ilmeisimmin yleinen, säännönmukaisesti jokaista tutkintavankia koskeva, ei voi olla kysymys siitä, että valvontaan olisi jokaisen kohdalla perusteltu syy. Lähtökohtana tulisi olla, että asiamiehen ja tutkintavangin tapaamista ei valvota mitenkään¹⁹⁶. On tietysti mahdollista, että kameravalvontaa ei tosiasiallisesti seurata asiamiestapaamisissa kovinkaan aktiivisesti tai muita tiloja asiamiestapaamisiin ei ole

¹⁹⁴ Tutkintavankeusaikanaan eristyksessä olleet haastateltavatkaan eivät kertoneet muunlaisista asiamiestapaamisista, joten ilmeisesti asiamiestapaamiset järjestetään lähtökohtaisesti aina samalla tavalla valvottuna, vaikka muut tapaamiset järjestetään eristysaikana erityisvalvottuina.

¹⁹⁵ Perustuu omaan silmämääräiseen arviooni pleksin korkeudesta.

¹⁹⁶ Kameravalvonnan voi ajatella vaikuttavan asiamiesten työturvallisuuteen, mutta lain lähtökohtana on kuitenkin valvomattomuus. Mikäli asiamies kuitenkin kokee olonsa turvattomaksi, voidaan tapaaminen järjestää tarpeellisella tavalla valvottuna.

osoitettavissa, mutta silti lähtökohta on väärä ja lainvastainen¹⁹⁷. Vantaan tutkintavankilan käytäntöä voi tosin puolustaa tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentin ja 9 luvun 2 §:n 1 momentin välisellä ristiriidalla. Edellä luvussa 3.4.3. on kuitenkin perustellusti tulkittu, että lähtökohtana tulee olla asiamiestapaamisten valvomattomuus, ja lakia tulisikin tältä osin muuttaa. Näin ollen myös Vantaan tutkintavankilan asiamiestapaamisten valvontakäytäntöä tulisi muuttaa.

4.6. Lähiomaisten tapaamiset poliisivankilassa

Kuten edellä tapaamishistoriaa käsittelevässä jaksossa 4.3.3. on todettu, vain kaksi poliisivankilassa haastatelluista tutkintavangeista oli tavannut lähiomaisiaan poliisivankilassa. Määrä kasvaa kuitenkin kuuteen, kun huomioidaan myös tutkintavankilassa haastatellut tutkintavangit, jotka olivat tavanneet poliisivankilassa ollessaan läheisiään.

Kaikki lähiomaisten tapaamiset poliisin säilytystiloissa ovat olleet jollain tavalla valvottuja, ja olen päätenytkin sellaiseen johtopäätökseen, että valvomattomia tapaamisia ei käytännössä järjestetä poliisivankiloissa. Kukaan haastatelluista ei ole kertonut mahdollisuudesta valvomattomiin tapaamisiin. Kolmella tutkintavangilla tapaamiset tapahtuivat lattiasta kattoon olevan pleksin takaa sisäpuhelimien kautta, ja lisäksi vieressä istui joko molemmilla puolilla tai vähintään tutkintavangin puolella poliisi¹⁹⁸. Kolmella tutkintavangilla tapaaminen oli normaalissa huoneessa siten, että tutkija oli samassa huoneessa¹⁹⁹. Yhdellä heistä tutkija istui joskus myös käytävässä. Useimmat haastatellut kertoivat lisäksi, ettei tutkittavasta rikoksesta saanut keskustella tapaamisen päättymisen uhalta, mikä tosiasiallisesti edellyttää keskustelun kuuntelemista.

¹⁹⁷ Se, loukkaako kyseinen menettely sen sijaan EIS:ssa turvattua oikeutta puolustautua, on hieman epäselvää. EIT:n oikeuskäytäntö on pitkään sallinut visuaalisen valvonnan, kunhan keskustelu voidaan käydä luottamuksellisesti kenenkään kuulematta. Tapauksessa *Mocarda v. Moldova* (10.5.2007) EIT:n kanta oli kuitenkin se, että asiamiestapaamisten visuaalinenkin valvonta on perusteltua vain poikkeuksellisissa tilanteissa.

¹⁹⁸ Tällä tavalla järjestetty tapaaminen täyttää selkeästi erityisvalvotun tapaamisen tunnusmerkit.

¹⁹⁹ Tässäkin valvontamuodossa on hieman kyseenalaista se, onko kyseessä valvottu vai erityisvalvottu tapaaminen (ks. rajanvetoa edellä jakso 3.2.4). Mikäli putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentin edellytykset tapaamisen kuuntelemiseksi täyttyvät, katsoisin, että kyseessä on kuitenkin ns. normaalisti valvottu tapaaminen.

Haastatellut tapasivat sisaruksiaan, puolisoitaan ja lapsiaan. Tapaamisia oli keskimäärin 1-2 kertaa viikossa. Yksi tutkintavanki kertoi, ettei saanut tavata ketään ensimmäisen kahden viikon aikana ja toinen tutkintavanki ei puolestaan ollut ymmärtänyt pyytää tapaamista aikaisemmin kuin kolmen viikon tutkintavankeuden jälkeen. Yksi haastateltu puolestaan totesi seuraavasti, mistä voi päätellä, että tapaamisten määrässä on ilmeisesti otettu huomioon myös yksilöllisiä tekijöitä:

”No kyl ne nytte ku mun avovaimo oli tota niinku viimesillään raskaana nii kyl niit oli se pari kertaa viikossa.”

Yksi haastateltu kertoi, että tapaamisten lukumäärä riippui siitä, miten tutkijalla oli aikaa ja miten hän oli töissä, mutta tapaamisia järjestyi noin kahdesti viikossa. Muutama haastateltu väitti tapaamisia käytettävän myös painostuskeinona:

”Se on kerran, kaks viikos, se riippuu ihan mitä mieltä tutkija oli siitä, että kun mä olin kuulusteluissa, et jos mä olin hiljaa nii sit seuraaval viikol ei ollutkaan ku yks tapaaminen kymmenen minuuttia et.”²⁰⁰

Myös tapaamisten kesto vaihteli kovasti. Lyhin tapaamiseen varattu aika oli kymmenen minuuttia, mikä mielestäni on lyhyt aika ajatellen myös paikalle saapuvan omaisen kannalta. Pisimmillään tapaaminen kesti jopa tunnin. Yleisin tapaamisen kesto oli puolestaan 15–30 minuuttia.

Osa ei ollut saanut koskettaa tapaajaa ollenkaan (lähinnä pleksin takaa tavanneet). Yksi haastateltu kertoi saaneensa halata ja vaihtaa suukot avovaimonsa kanssa.

Yksi tutkintavanki kertoi tapaamistilassa olevan sisäpuhelimen olevan rikki eikä ymmärtänyt, miksei sitä korjata, kun se vaikeuttaa kuulemista. Suurin osa piti tapaamisia positiivisena asiana. Niihin liittyi myös toisaalta tunteita ja jännitystä:

²⁰⁰ Toinen haastateltava taas koki, että häntä ei ”soitattu”, jos hän oli kuulustelussa hiljaa. Lähiomaisille soittamiseen tarvittiin tutkijan mukana oloa, mutta asianajajalle sai aina soittaa. Tämän vuoksi kyseinen tutkintavanki joutui vaivaamaan paljon asianajajaansa, jonka kautta hän kysyi lasten voinnista ja pyysi omaisiaan esimerkiksi lähettämään rahaa.

”Siit oli itseasias juttuu ton tutkijan kanssa ennen tota tapaamista, nii mä sanoin et toisaalta mä koen kovaa ahdistusta siitä, et hän tulee tänne. Koska se on nii epäluonnollinen tilanne, mut kyl se sit kumminki meni ihan hienosti.”

Kysyin haastateltavalta, oliko tapaaminen kuitenkin positiivinen kokemus:

”Oli, oli, mut kyl mä jännitin etukäteen. Koska siinä on kolikolla kääntöpuoli, se voi tehdä vaan huonompaa et sä näät jotain avopuolisoas. Koska tavallaan ihminen alkaa kylmettyyn vähä, nii, käytännössä se ei oo hyvä et sun tunteet aukee taas. Mutta, jatkoa ajatellen, ehkä se on hyväki, ettei ne tunteet pääse kuolemaan, mutta helpompi on lusii jos ei oo tunteita.”

Tutkintavankien lähiomaiset tuntuivat kokevan tapaamiset myös positiivisena. Yksi haastateltu kertoi, että tapaajat haluavat ja tykkäävät käydä, ja myös hän haluaa nähdä heidät ja tekee hyvää tavata ihmisiä. Tapaamisilla lienee tutkintavangin yhteyksiä vahvistava vaikutus:

”Hän lähetti postia siit päivän viiveellä sen jälkeen nii ei ollu mitään negatiivist, et päinvastoin, hän koki sen todella hienona asiana ja niinkö, vahvasti kuulemma enemmän sitä tunnetta, et hän meinaa odottaa vapautumista.”

Käytännöt lähiomaisten tapaamisissa ovat olleet poliisivankiloissa varsin vaihtelevat. Selvää on kuitenkin se, että osa tapaamisista on järjestetty erityisvalvotuissa olosuhteissa tai voisi sanoa jopa erityisen erityisvalvotuissa olosuhteissa, millä tarkoitan sellaisia tapaamisia, joissa on lattiasta kattoon ulottuvan pleksin ja sisäpuhelimien lisäksi ollut läsnä joko molemmilla puolilla tai vain tutkintavangin puolella poliisi. Tällainen tuplavarustus ei liene ainakaan säännönmukaisesti tarpeen.

4.7. Valvotut tapaamiset Vantaan tutkintavankilassa

Vantaan tutkintavankilassa järjestetään kahden tyyppisiä valvottuja tapaamisia, ”tavallisia” valvottuja tapaamisia (jatkossa: valvotut tapaamiset) sekä erityisvalvottuja tapaamisia. Erityisvalvotuista tapaamisista oli kokemusta kolmella haastateltavalla, valvotuista tapaamisista kaikilla.

Valvotut tapaamiset järjestetään Vantaan tutkintavankilassa siis lauantaisin ja sunnuntaisin. Kestoltaan tapaamiset ovat 30 minuuttia ja niille on varattu kaksi tilaa, isompi ja pienempi tapaamistila. Isompaan tilaan mahtuu yhteensä 10 tutkintavankia tapaajineen, pienempään hieman vähemmän. Käytännössä pyritään kuitenkin siihen, että yhtä aikaa isossa tapaamistilassa olisi vain 5-6 tutkintavankia kerrallaan, pienessä 3-4. Isossa tapaamistilassa on pitkä pöytä, jonka keskellä on n. 40 sentin korkuinen muovipleksi, johon on porattu reikiä. Toisella puolella matalaa pleksiä istuvat tutkintavangit, toisella puolella tapaajat. Molemmissa päissä istuvat puolestaan vartijat. Pienessä tapaamistilassa samanlaiset pöydät mataline plekseineen ovat kahdessa rivissä, seinäpäädyssä on peili ja molempien rivien toisessa päässä on vartija. Lisäksi tiloissa on kameravalvonta. Koskettaminen on kiellettyä. Vankilaviranomaisten täytyy ottaa tapaamisten järjestämisessä huomioon lukuisia seikkoja, kuten esimerkiksi lasten yhtäaikainen määrä, samasta rikoksesta syytettyjen järjestäminen eri tapaamisajoille ja kulttuuriset tekijät. Tutkintavanki hakee tapaamista itse ja saatuaan positiivisen vastauksen, hän ilmoittaa ajankohdan itse puhelimitse tapaajalle. Tapaajan tulee lisäksi ilmoittautua tapaamiselle. Tapaajat voivat myös jättää toivomuksia seuraavan tapaamisen ajankohdasta tapaamisen yhteydessä. Olen ollut havainnoimassa tapaamisia ja järjestelyitä molemmissa tiloissa ja kuvaus perustuu omiin havaintoihini sekä henkilökunnan ja haastateltavieni kertomaan.

Haastatellut ilmoittivat tavanneensa valvotuissa tapaamisissa puolisoitaan²⁰¹, lapsiaan ja kavereitaan. Valvotut tapaamiset saivat haastatelluilta kuitenkin monenlaisia moitteita. Viisi haastateltavaa valitti, ettei tapaamistilassa kuule kunnolla ja joutuu huutamaan. Yksi kuvaili tapaamistilannetta seuraavasti:

”Tää on erittäin huono, esimerkiksi tääl on tosi korkea toi lasi, mieti ku tää on täynnä ihmisiä, toinen puoli tapaajia, toinen puoli vankeja, nii tosta ei ensinnäkään kuule yhtään mitään. Sä joudut huutaan tosi kovaa tossa ja sit ku sä huudat, sen kuulee koko...kaikki tässä ja vartija, nii se on tosi inhottavaa. Ei tässä oikeestaan käytännössä pysty puhumaan mitään. Tohon jos kuiskaa ihan tohon reikäverkkoon niin...mä mieluiten ottaisin sen erityisen valvotun, sen puhelinkoppitapaamisen, vaikka sitä kuunnellaan niin siinä tota kuulee ja sä pystyt puhuun niinku kaks ihmistä keskenään. Tässä se on niinku niin julkista huutamista, että se on... – – ”

²⁰¹ Puolisolla tarkoitetaan tässä sekä tyttöystävää, avovaimoa ja vaimoa.

Toinenkin haastateltava sanoi pyytäneensä päästä koppitapaamiseen (eli erityisvalvotun tapaamiseen), koska ”siinä ainakin kuulee mitä toinen sanoo”. Yksi haastateltava ilmoitti, että muissa vankiloissa pleksi on ollut matalampi, jolloin myös kuulee paremmin. Yksityisyyden puute vaivasi ainakin neljää haastateltavaa. Yhtä häiritsi erityisesti muiden vankien mahdollisuus kuulla keskusteluja, ei niinkään vartijan, jonka läsnäolon hän koki enemmän välttämättömänä pakkona. Toisia taas häiritsi sekä muiden vankien että vartijoiden läsnäolo ja usean mielestä yksityisasioista tapaamisissa ei voinut puhua mitään.

Kolme haastateltavaa näki ongelmia erityisesti lasten tapaamisessa valvotuissa tapaamisissa ja kahden kohdalla kyse oli nimenomaan pienistä lapsista. Yhdellä haastateltavalla oli lähes vasta syntynyt lapsi, ja hän totesi pikkulapsen kanssa olevan vähän hankalaa, kun on paljon muita ihmisiä. Toisen haastatellun lapsi oli vähän vanhempi, mutta liian nuori ymmärtääkseen, miksi toisinaan pääsee isän syliin ja toisinaan taas ei:

”Täälläkin nyt on silleen kans, ko mun mielestä se on silleen aika huvittavaa silloin ku oli ensimmäinen perhetapaaminen niin tota, ne avas sen oven perhetapaamiseen, poika ja tyttö näki mut tässä käytävällä, niin ne sai heti juosta niinku mun syliin. Mut sit ku on tämmönen tavallinen tapaaminen niin tuota, silloin ku mä istuin tossa ja poika on vielä niin pieni, se ei oikeen ymmärrä tätä, niin se lähti tost ovelta juokseen tohon niinku mun syliin, nii se otettiin kiinni ettei saa niinku koskee. – – ”

Kyseinen tutkintavanki ei halunnut enää lapsia valvottuihin tapaamisiin, koska ei pitänyt muiden vankien takia tapaamisia lapsille hyvänä paikkana. Yksi tutkintavanki, jonka lapset olivat hieman vanhempia, puolestaan kertoi seuraavasti kysyttäessä miten hänen lähiomaisensa suhtautuvat valvottuihin tapaamisiin:

”No lapsethan ei suostu tuleen ollenkaan tähän. Et tyttö oli aina silloin, se meni lattialle tonne nurkkaan ja käänsi päänsä. Että sitte mä sainki ne lapsitapaamiset. – – ”

AOA on ottanut kantaa vuoden 2005 kertomuksessaan lasten tapaamiseen valvotuissa ryhmätapaamisissa ja todennut, että ongelmalliset tapaamisolosuhteet ovat ainakin jois-

sain perheissä aiheuttaneet tosiasiallisen esteen tapaamisille. Pleksiä ja koskettamiskieltoa on pidetty lasten kannalta sopimattomina.²⁰²

Useat tutkintavangit ja lähiomaiset pitivät tapaamisaikaa turhan lyhyenä, varsinkin tapaajien tullessa pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Yhden haastatellun vaimo ei jaksanut käydä tapaamassa miestänsä oikein ollenkaan, kun matkaan menee kaksi tuntia ja olla saa vain puoli tuntia, eikä sitäkään ollenkaan rauhassa. He pitivät valvottua tapaamista teennäisenä ja jäykkänä juttuna kosketuskiellon ja intimiteetin puutteen vuoksi, ja katsoivat, että samat asiat voi hoitaa yhtä hyvin puhelimella ja kirjeitse. Yksi tutkintavanki kertoi valvottujen tapaamisten olevan kiusallisia kummankin puolesta, mutta tottuneensa kuitenkin siihen.

Kukaan haastatelluista ei raportoinut valvotuille tapaamisille esitetyn minkäänlaisia ehtoja, kuten päihdetestejä, ja tapaamiset tuntuivat järjestyneen haluttaessa. Puolet haastatelluista piti kuitenkin valvottuja tapaamisia positiivisena kokemuksena, joko ”ihan ok”:na tai ”kivoina”, yhden mielestä tapaamiset toimivat Vantaan tutkintavankilassa jopa ”tosi hyvin”²⁰³.

Yhdelle haastatelluista oli vangitsemisoikeudenkäynnissä määrätty pakkokeinolain 18 b §:n mukainen yhteydenpidon rajoitus, joka ymmärtääkseni koski tyttöystävää ja vanhempia²⁰⁴. Tyttöystävän hän sai tavata vasta loppulausuntojen antamisen jälkeen, mihin meni aikaa yli vuosi²⁰⁵. Vanhempia hän sai tavata ennen loppulausuntojen antamista erityisvalvotuissa tapaamisissa ja tämän jälkeen valvotuissa tapaamisissa²⁰⁶.

²⁰² EOAK K6/2006 vp s. 146 (1726/4/03, 30.5.2005).

²⁰³ Tässä tapauksessa tosin tutkintavanki piti poliisivankilassa olleita tapaamisolosuhteita erityisen huonoina.

²⁰⁴ Mahdollisesti muillekin oli määrätty jonkinlaisia yhteydenpidon rajoituksia, mutta he eivät tuoneet asiaa esille haastattelussa.

²⁰⁵ Haastateltava kertomuksen mukaan hän ei saanut myöskään soittaa tyttöystävälleen kuin kerran puolessa vuodessa.

²⁰⁶ Koska yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa saadaan rajoittaa pakkokeinolain 18 b §:n 2 momentin mukaan ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvästä erityisen painavasta syystä, on tässä tapauksessa todennäköisesti ollut käsillä tällainen erityisen painava syy. Syy ei kuitenkaan käynyt ilmi haastattelussa.

Kaiken kaikkiaan kolme tutkintavankia kertoi olleensa eristyksessä, mistä seuraa se, että tutkintavangin tapaamiset ovat erityisvalvottuja. Yhden haastatellun eristys oli siis varsin pitkä²⁰⁷, kahdella muulla se oli käsittääkseni huomattavasti lyhyempi.²⁰⁸

Erytisvalvotut tapaamiset järjestetään niihin varatuissa ”kopeissa”, joissa on lattiasta kattoon ulottuva pleksi ja sisäpuhelimet. Molemmille puolille lasia on oma sisäänkäyntinsä. Kopeissa on kamerat, ja varsin moni tutkintavanki epäili, että tapaamisia lisäksi kuunnellaan. Vankilan apulaisjohtajan mukaan tapaamisia ei kuitenkaan yleisesti kuunnella, vaan kuuntelemiseen tarvitaan erityisen tärkeitä syitä. Tutkintavankilan erityisvalvotuissa tapaamisissa ei ole läsnä vartijaa, vaan tapaamista valvotaan ymmärtääkseni pelkästään visuaalisesti.

4.8. Valvomattomat tapaamiset Vantaan tutkintavankilassa

Tutkintavankilassa haastatelluista kuudesta tutkintavangista neljällä oli kokemusta perhetapaamisista ja kahdella lisäksi lapsitapaamisista. Yhdelle haastatellulle oli lisäksi jo myönnetty perhetapaaminen, mutta vaimo joutui peruuttamaan tapaamisen. Tutkintavangit olivat tavanneet valvomattomissa tapaamisissa lapsiaan, sisaruksiaan, vanhempiaan ja puolisoitaan.

Edellä jaksossa 3.2.3. on kerrottu Vantaan tutkintavankilan perhetapaamisista ja perhetapaamisen edellytyksistä. Edellytykset nousivat esiin myös haastatteluissa. Kahdella haastatellulla oli ollut aluksi ongelmia perhetapaamisluvan saamisessa. Toisen tutkintavangin ja hänen puolisonsa kirjat olivat olleet eri osoitteissa hänen tullessa Vantaalle, vaikka pariskunta oli ollut yhdessä 10 vuotta ja heillä oli yhteisiä lapsia. Aluksi perhetapaamisiin pääsivät pelkästään lapset, mutta myöhemmin tutkintavanki pystyi todistamaan suhteen olemassaolon tutkijan kirjoittamalla todistuksella siitä, että myös puolison kodissa oli suoritettu esitutkinnan aikana kotietsintä.

²⁰⁷ Ensimmäinen poliisivankilassa 7 kuukautta ja tutkintavankilassa n. 5 kuukautta.

²⁰⁸ Useampi haastattelemani henkilöistä oli sijoitettuna 4. kerrokselle, jonne joutuu, kun tuomioistuin on määrännyt tiukat eristykset (muista tutkintavangeista tai tiukat yhteydenpitorajoitukset joihinkin henkilöihin). Tämä ei kuitenkaan estä välttämättä valvomattomia tapaamisia.

Toinen tutkintavanki oli asunut kimpassa tyttöystävänsä kanssa kaksi vuotta, mutta pariskunnalla oli kuitenkin omat asunnot:

” – – Nää vaati täällä, että ku mä en oo puolta vuotta sitten ku mä jouduin tän rikoksen takia tänne linnaan niin, multahan se oma kämppä lähti siin tavallaan alta, nii sitte mun muija siirsi kirjat niinku sen luokse. Nii mä en ollu ku pari kuukautta sit niinku muka asunu, et ne vaatii et puol vuotta ois pitäny asuu kimpassa. Mut mä sain sitten todistettua sen toista kautta et mä oon kaks vuotta seurustellu tän kans. Et se on niinku tyhmä laki, että moni ihminenhän voi olla sillain et toinen asuu Helsingissä ja toinen asuu Lahdessa, että ei nää ku viikonloppuisin nii ne ei saa sitte perhetapaamisia sitä varten että.”²⁰⁹

Olen samaa mieltä siitä, että nykypäivänä kaukosuhteet ovat yleisiä ja muutoinkaan parisuhteet eivät ole enää niin yksiselitteisiä ja saattaa olla, ettei pitkänkään seurustelun jälkeen muuteta samaan osoitteeseen. Yhteinen osoite ei ole näin ollen tänä päivänä ehkä paras mittari mittaamaan sitä, onko parisuhde pysyvä.²¹⁰ Edellä mainituissa tapauksissa kielteiseltä päätökseltä on vältytty lopulta tutkijan todistuksella. Tällainen todistus ei kuitenkaan nyttemmin enää erään haastateltavan mukaan kelpaa:

”Joo, mut nyhän tonne tuli sellainen lappu, että poliisin todistus ei käy enää, ku monihan niinku on ollu tarkkailussa niinku tuolla siviilissä, et näillä on ollu puhe-linkuuntelua ja tällai, et poliisi pystyis todistamaan, että se asuu jonku muijan kans. Nii se ei käy enää tän laitoksen puolesta, nyt tuli vaan sellainen ilmoitus tonne seinälle.”

Kielteinen kanta poliisilta saatuun todistukseen johtuu siitä, että ainakaan jutun tutkija ei ole jäävi kirjoittamaan tällaista todistusta, koska sitä voidaan helposti käyttää joko porkkanana tai keppinä esitutkinnassa.²¹¹

Valvomattomien perhetapaamisten välit ovat olleet haastatelluilla muutaman päivän yli kuukaudesta kuuteen viikkoon. Tästä voidaan päätellä, että tapaamistilat ovat ahkerassa käytössä eikä tavoiteajassa (kerran kuukaudessa) aivan pysytä.

²⁰⁹ Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevissa ohjeissa ei aseteta puolen vuoden yhdessä asumisen kriteeriä, vaan parisuhteen on vain todistettavasti pitänyt alkaa *ennen pidätystä*. Puolen vuoden kriteeri on tapauksessa syntynyt mahdollisesti siitä, että perhetapaamisen edellytyksiä on arvioitu ensimmäistä kertaa vasta puolisen vuotta pidätyksen jälkeen (kyseinen tutkintavanki oli sijoitettuna ensin poliisivankilaan kaksi kuukautta, ja tutkintavankilassa hänellä oli ollut aluksi erityisvalvottuja tapaamisia).

²¹⁰ Myös uusioperheisiin liittyy samankaltaista problematiikkaa.

²¹¹ Keskustelin asiasta Vantaan vankilan johtajan Samuli Laulumaa kanssa 14.8.2009.

Ainoastaan yhtä haastateltua on testattu virtsatestein perhetapaamisten yhteydessä. Muille on riittänyt toistaiseksi vaatteiden vaihtaminen omista vaatteista tapaamisvaatteisiin ja toisinpäin. Yksi haastatelluista jopa ihmetteli testaamattomuutta:

”Ei. Mitä mä niinku ihmettelenkin, että ku tässä on aika moni joutunu kuseen kuppiin ja tän tuomion yhteydessä niin mä sain huumausaineen käyttöririkoksesta ja mä ihmettelen miksen, ehkä se on nyt sitten ku ne kuulee niin hyvin kummiskin sen mitä tuolla tapahtuu.”²¹²

Perhetapaamisia selvästi arvostettiin haastateltujen keskuudessa, ja yksi haastateltava totesikin päihdetesteistä, että ”Täytyy nyt olla aika nuija ketä sit ryssii semmosen homman”. Perhetapaamisissa on haastateltujen mukaan mahdollisuus myös intiimiin kanssakäymiseen²¹³.

Perhetapaamisia pidettiin ”hyvänä asiana” ja ”kivoina” tutkintavankien keskuudessa. Yhden tutkintavangin mielestä perhetapaamiset olivat parasta vankeudessa:

”No se on oikeestaan paras asia tässä vankeudessa, että ilman niitä olis aika vaikea hoitaa ihmissuhteita millään tavalla oikeestaan. Koska ei tällanen tapaaminen, et sä tässä puolessa tunnissa kun sä huutelet tässä jotain, nii ei se, ei siinä pysty mitään asiaa hoitaa.”²¹⁴

Perhetapaamiset ovat ilmeisen tärkeitä myös tapaaja-osapuolelle:

”Kai ne on ihan hyvin kokenu, mutsi on ollu ain messis näis perhetapaamisissa, se on niinku, no, hyväksyy tilanteen.”

Lapsitapaamisia on haastateltujen mukaan järjestetty noin kerran kuussa ja niiden kesto on 45 minuuttia. Myös lapsitapaamiset ovat valvomattomia, tutkintavanki saa olla kaksin lastensa kanssa. Yksi haastateltu kertoi lapsitapaamistilasta seuraavasti:

”No itse asias se on se perhetapaamishuone niinku pieni yksiö, kyl siinä mahtuu temmeltään.”

²¹² Myös toinen haastateltu epäili, että perhetapaamistilaa kuunnellaan.

²¹³ Vankila hankkii tapaamistilaan mm. kondomeja ja lasten kertakäyttövaippoja. Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevat ohjeet.

²¹⁴ ”Tällanen tapaaminen” viittaa tavalliseen, valvottuun tapaamiseen.

Myös lapsitapaamiset koettiin tärkeiksi molemmin puolin:

”On joo, on, ja lapsille se on tosi tärkeä, et en mä pystyis tyttärentäni tapaamaan olenkaan jos en mä sais kerran kuussa sitä lapsitapaamista. Se on nelkytviis minuuttia niin se on kumminkin tärkeä.”

Yksi haastatelluista, jolla ei tosin ollut omakohtaista kokemusta lapsitapaamisista, piti osastolla kuulemansa perusteella hölmönä sitä, että lapsitapaamisiin ei saa tulla saattajaa. Näkemystään hän perusteli sillä, että varsinkin pienet lapset vierastavat usein ja erityisen ongelmallinen tilanne on silloin, kun lapsi on syntynyt vasta isän jouduttua tutkintavankeuteen. Tällaisissa tapauksissa lapsitapaamiset lienevätkin lähes mahdoton tapaamismuoto.

4.9. Haastattelutulosten yhteenvetoa ja toimenpide-ehdotuksia kohdevankiloille

4.9.1. Vantaan tutkintavankilan tapaamiskäytännöt

Vantaan tutkintavankilassa sovellettavat tapaamismuodot ovat selkeät ja helpot hahmottaa. Asiamiestapaamisten lisäksi järjestetään neljänlaisia valvonnan tasoltaan toisistaan poikkeavia tapaamisia lähiomaisten/muiden läheisten kanssa. Vantaan tapaamiskäytännöt vastaavatkin mielestäni hyvin sitä kuvaa, mikä tutkintavankeuslaista välittyy eri tapaamismuodoista. Tosin asiamiestapaamiset tulisi järjestää nähdäkseni täysin valvomattomana, kun ne tällä hetkellä järjestetään säännönmukaisesti kameravalvotussa tilassa. Vantaan tutkintavankilassa ei liene kuitenkaan tällä hetkellä valvomattomiin asiamiestapaamisiin soveltuvia tiloja, koska kaikki muut tapaamistilat paitsi perhe- ja lapsitapaamistila on varustettu kameroilla.²¹⁵

²¹⁵ Tiloja voisi muokata sopivaksi poistamalla kamerat esimerkiksi pienestä ryhmätapaamistilasta, koska valvotuissa tapaamisissa on läsnä joka tapauksessa myös vartijat. Jos turvallisuustasoa ei haluta ryhmätapaamistiloissa laskea, voisi kameroiden poistaminen olla mahdollista esim. erityisvalvottuun tapaamiseen tarkoitettusta tilasta. Tällöin ehdottomana edellytyksenä kuitenkin olisi, että asiamies ja tutkintavanki neuvottelisivat samalla puolella pleksiä.

Valvottuja ryhmätapaamistiloja koskien mielestäni oli kuitenkin hyvin huolestuttavaa, että viisi tutkintavankia piti tilassa kuulemista hankalana ja muutama tutkintavanki olisi jopa mieluummin järjestänyt tapaamisen erityisvalvotussa tilassa sisäpuhelimen välityksellä. Kuulemisongelmat pakottavat tutkintavangit ja tapaajat huutamaan, mistä puolestaan aiheutuu yksityisyydenpuute ja useat haastatellut sanoivatkin, ettei valvotuissa tapaamisissa voi keskustella ollenkaan yksityisasiosta²¹⁶. Eniten häiritsevänä koettiin se, että muut vangit kuulevat keskustelun. Mielestäni pöytien välissä olevan pleksin korkeutta olisi syytä harkita uudelleen, jos sillä voitaisiin parantaa tilan toimivuutta tarkoitukseensa. Tutkintavangit tuodaan tapaamisiin ennen tapaajia ja tapaamisissa on voimassa kosketuskielto, minkä lisäksi tapaaja ja tutkintavanki istuvat joka tapauksessa suhteellisen kaukana toisistaan pöytätaasoista johtuen. Näissä olosuhteissa en pitäisi esimerkiksi 10–15 senttiä nykyistä matalampaa pleksiä turvallisuuden kannalta mahdottomana, jos huutamisen tarve tällä tavalla vähenisi.²¹⁷ Lisäksi kehottaisin varustamaan tilat pikimmiten kameravalvonnasta kertovilla kylteillä tutkintavankeuslain edellyttämällä tavalla huolimatta siitä, että kamerat ovat helposti silmin havaittavissa.

Lasten mukanaoloa valvotuissa tapaamisissa pidettiin hankalana ja lapselle epäsopevana, minkä johdosta lapsien tapaamista valvomattomissa lapsitapaamisissa ja perhetapaamisissa arvostettiin. Näitä tapaamisia on kuitenkin niin harvoin, että useassa tapauksessa lapset tulevat kuitenkin mukaan myös valvotuille tapaamisille viikonloppuisin. Lapsi- ja perhetapaamisten lukumäärällinen kasvattaminen tuskin on kuitenkaan mahdollista, sillä sopivia tiloja on vain yksi molempia.

Perhetapaamisen myöntämisen ehdot ovat haastattelujen perusteella hieman ongelmalliset tutkintavankien yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Otokseen sisältyi mm. henkilö, jolla oli yhteisiä lapsia avovaimonsa kanssa, mutta pidätyshetkellä heillä oli kirjat eri osoitteissa. Aluksi ainoastaan lapset pääsivät perhetapaamisiin, kunnes poliisin kirjoittaman todistuksen avulla saatiin todistettua, että pariskunnalla oli muutakin kuin vain

²¹⁶ Meteli nousi suhteellisen kovaksi jo silloin, kun isossa tapaamistilassa oli ainoastaan 3 tutkintavankia ja 3 tapaajaa.

²¹⁷ Yksi haastateltu kertoi, että muissa vankiloissa on ollut matalammat pleksit vastaavissa tapaamistiloissa.

yhteiset lapset. Poliisi kirjoitti todistuksen, koska oli tehnyt kotietsinnän myös avovaimon osoitteeseen. Kuuden henkilön otokseen sisältyi myös toinen henkilö, joka onnistui todistamaan suhteensa pysyvyyden poliisin todistuksen avulla, koska pariskunnalla oli kirjat eri osoitteissa. Valvomattomia tapaamisia koskevassa tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:n 1 momentissa määritellään, että tutkintavangin *lähiomaisen, muun läheisen*, 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen ja, jos siihen on syytä, *myös muun henkilön* tapaaminen voidaan sallia ilman valvontaa, jos se on perusteltua tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi, oikeusasioiden hoitamiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan järjestykselle tai toiminnalle. Vankeuslain esitöiden²¹⁸ mukaan lähiomaisella tarkoitetaan aviopuolisoa, lapsia, vanhempia ja sisaruksia. Muulla läheisellä tarkoitetaan puolestaan avopuolisoa tai muuta henkilöä, jonka kanssa tuomittu on asunut pysyvästi ennen vankilaan tuloaan.²¹⁹ Muu henkilö, joka ei kuitenkaan olisi lain tarkoittama muu läheinen, voi lain esitöiden mukaan olla esimerkiksi vangille läheinen lapsuuden ystävä tai kaukaisempi sukulainen.²²⁰ Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevissa ohjeissa lähiomaisen määritelmä ei vastaa laissa omaksuttua lähiomaisen määritelmää, vaan on tätä laajempi. Lähiomaisella tarkoitetaan siinä avio- ja avopuolisoa, rekisteröidyssä parisuhteessa olevaa, lapsia ja lastenlapsia, vanhempia, sijaisvanhempia, isovanhempia, adoptiovanhempia, sisaruksia, sisarusten lapsia ja harkinnan mukaan muita perheessä asuvia lapsia. Lain esitöistä poikkeava määritelmä hämmentää, koska epäselväksi jää, tuleeko avopuolison tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevan myös täyttää vankeuslain esitöissä asetettu muun läheisen määritelmä, eli olla asunut pysyvästi vangin kanssa ennen vankilaan tuloa. Ohjeissa edellytetään kuitenkin joko avioliittoa tai muuta parisuhdetta, joka on *todistettavasti alkanut ennen pidätystä* sekä avopuolisoiden täysi-ikäisyyttä. Näyttäisi siltä, että sanamuodon mukaan muu parisuhde ei sinänsä edellytä yhteistä osoitetta.

Laitosturvallisuuden kannalta ymmärrettävää on se, että ketä tahansa, jota tutkintavanki väittää vakituiseksi seurustelukumppanikseen ei voida noin vain ottaa valvomattomaan

²¹⁸ Tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa ehdotetaan valvomatonta tapaamista koskevaa pykälää säädettäväksi vastaavasti kuin vankeuslain 13 luvun 3 §:ssä. HE 263/2004 vp s. 164.

²¹⁹ Määritelmä vastaa potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa omaksuttua läheisen määritelmää, kun taas sosiaalihuollon asiakkaista ja oikeuksista annetussa laissa muu läheinen tarkoittaa myös muutoin läheistä ystävää (ei yhdessä asumisen kriteeriä). HE 263/2004 vp s. 102.

²²⁰ HE 263/2004 vp s. 130.

tapaamiseen ja näin ollen tutkintavankilalla on harkintavaltaa päättää, keitä se hyväksyy valvomattomiin tapaamisiin. Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevissa ohjeissa kelpuutetaan todisteeksi parisuhteesta vain virkatodistus (käytännössä siis tieto väestörekisteristä), talonkirjaote tai muu viranomaisen todistus. Vantaan tutkintavankila on kieltänyt kuitenkin sellaiset viranomaisen todistukset, jotka kirjoittaa tutkintavangin asiaa tutkinut poliisi (tutkija). Tämä karsinee pitkälti mahdollisuudet todistaa suhteen olemassaolo niiltä, jotka eivät ole olleet kirjoilla samassa osoitteessa ja asettaa käytännössä yhteisen osoitteen perhetapaamisen edellytykseksi. Edellytys on AOA:n linjauksen vastainen ja asettaa tutkintavangit eriarvoiseen asemaan. Huomionarvoista on sekin, että kielteistä päätöstä perhetapaamisenomukseen ei AOA:n mielestä voi perustella yksinomaan sillä, ettei vangin ja tapaajan ole näytetty olleen avoliitossa, koska valvomaan tapaaminen voidaan lain mukaan myöntää muillekin kuin avio- tai avopareille.²²¹

Tutkintavangille tulisikin antaa mahdollisuus todistaa suhteen olemassaolo myös muutoin kuin viranomaisen myöntämällä todistuksilla. Päätöksentekijän tehtäväksi jäisi ratkaista, mikä merkitys vangin esittämälle muulle selvitykselle olisi annettava. Tätä puolustaisi mielestäni tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:n lisäksi perustuslain 6 §:ssä turvattu yhdenvertaisuus ja ihmisoikeussopimukseen ja perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojaankin sisältyvä perhe-elämän suoja sekä erityisesti syyttömyysolettama – myös tapaamisoikeuksien tulisi lähtökohtaisesti olla vankeusvankien oikeuksia laajempia. Toisaalta todistelun ”avaaminen” saattaisi vaikuttaa myös yhdenvertaisuutta heikentävästi siten, että linja perhetapaamisten myöntämisessä vaihtelisi entistä enemmän eri vankiloiden kesken, kun päätösharkintaa ei voida perustaa tiettyjen dokumenttien olemassaoloon. Lisäksi myös tapaamisten lukumäärä saattaisi jossain määrin kasvaa, joka ehkä taas johtaisi pidempiin odotusaikoihin perhetapaamisten välillä. Asian nykytila ei kuitenkaan mielestäni ole täysin tyydyttävä.²²²

4.9.2. Tapaamisen monet muodot poliisivankiloissa

²²¹ Ks. EOAK K5/2008 vp s. 131 (364/4/07, 24.8.2009).

²²² Oma kysymyksensä on myös se, kenen tehtävänä parisuhteen olemassaolo olisi todistaa. Tällä hetkellä tutkintavangin on itse hankittava todisteet. Mikäli todisteiksi jatkossa kävisivät myös muut kuin viranomaisen todistukset, olisi näytön hankkimisvelvollisuus luonnollisesti tutkintavangilla.

Edellä oikeusdogmaattisessa tarkastelussa todettiin, että eri tapaamismuotojen rajanvedot ovat jääneet putkalaissa varsin epäselviksi. Tämä näkyy myös haastattelujen tuloksissa. Lähiomaisten tapaamiset olivat kaikilla haastatelluilla aina valvottuja. Puolella otoksesta tapaamiset tapahtuivat sisäpuhelimella lattiasta kattoon ulottuvan pleksin takaa poliisin tai vartijan läsnä ollessa, mikä tarkoittaa tosiasiaassa erityisvalvottua tapaamista. Myös normaaleissa huoneissa järjestetyissä lähiomaisten tapaamisissa oli aina läsnä jutun tutkija tai muu poliisi. Kuunteleminen tuntuu olevan aina tarpeen jostain putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentissa mainitusta syystä (rikoksen estämiseksi, vapautteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoituksen tai säilytystilan järjestyksen turvaamiseksi taikka vapautensa menettäneen tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi). Tapaamisten kesto vaihteli kymmenestä minuutista tuntiin, joten poliisin säilytystiloissa olevat tutkintavangit näyttivät olevan epätasa-arvoisia myös keskenään. Epätasa-arvoisuutta poliisivankilassa säilytettävien tutkintavankien välillä voitaisiin pyrkiä parantamaan yhtenäistämällä järjestyssääntöjä, jolloin esimerkiksi tapaamisten lukumäärä ja kesto olisivat kaikilla samat.²²³

Haastattelujen perusteella vaikutti siltä, että niille, jotka olivat olleet tutkintavankeudessa vain lyhyen aikaa, tapaamiset eivät näyttäneet ollenkaan niin tärkeitä kuin niille, jotka olivat olleet poliisivankilassa pidempään²²⁴. Tutkintavankien yhdenvertaisuuden nimissä poliisillakin on velvollisuus perustuslain 22 §:n nojalla turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, myös aktiivisin toimin. Ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta mielestäni velvoittaisi ainakin yksilökohtaisesti harkitsemaan valvomattomien tapaamisten järjestämistä. Mitä pidemmästä tutkintavankeudesta poliisin säilytystiloissa olisi kysymys, sitä suuremmalla syyllä harkintaa tulisi tehdä. Erityisen perusteltuja valvomattomat tapaamiset olisivat nähdäkseni alaikäisten lasten kohdalla.²²⁵ Toisaalta pitkään poliisivankilassa säilytettävien kohdalla kysymys on usein vakavista rikosepäilyistä,

²²³ Samalla tulisi varmistetuksi, että kaikilla poliisivankiloilla ylipäätensä on järjestyssäännöt.

²²⁴ Esimerkiksi ensikertalaiset eivät välttämättä tiedä oikeuksiaan ja tutkintavankeuteen voi liittyä häpeää tai pelkoa.

²²⁵ Tämä näkemys on tietysti helppo tyrmätä tarkoitukseen sopivien tilojen puutteella. Valvomattomilla tapaamisilla ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa välttämättä samanlaisia ratkaisuja kuin vankiloissa. Tapaaminen tavallisessa huoneessa ilman tutkijan/vartijan läsnäoloakin olisi jo yhdenlainen valvoton tapaaminen ja luonteeltaan varmasti jo toisenlainen kuin valvottu tapaaminen. Tiloilta ei luonnollisesti voi edellyttää samoja varusteluita kuin vankiloissa, kuten esimerkiksi suihkuja. Vankiloiden kaltaisiin perhe/lapsitapaamisiin soveltuvan huoneen tarve voitaisiin huomioida jatkossa uusia tiloja rakennettaessa, mikäli tutkintavankeja yhä tällöin säilytettäisiin myös poliisin tiloissa.

joihin liittyy useimmiten myös tuomioistuimen määräämiä yhteydenpidon rajoituksia. Mitä pidemmäksi tutkintavankeus poliisin säilytystiloissa kuitenkin venyy, sitä enemmän tapaamisten järjestämisessä tulisi mielestäni lähestyä tutkintavankilan kaltaisia järjestelyitä, tuomioistuimen määräämät yksilölliset yhteydenpidon rajoitukset toki huomioon ottaen²²⁶. Valvomattomat tapaamiset lähiomaisten tai läheisten kanssa poliisivankilassa eivät ehkä olisi perusteltuja silloin, kun ei ylitetä tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa vahvistettua 4 viikon maksimiaikaa, mutta toisaalta harkintaa ei tulisi perustaa tällaisiin kaavamaisiin määräaikoihin, vaan valvomattomat tapaamiset tulisi harkita yksilöllisesti kunkin tutkintavangin kohdalla²²⁷. Tällöin valvomattomia tapaamisia koskeva pykälä olisi perusteltu myös putkalaissa. Ihan ensimmäiseksi tulisi kuitenkin täsmentää valvotun tapaamisen määritelmä. Olen edellä jaksossa 3.2.4. katsonut, ettei tapaamisia tulisi kuunnella säännönmukaisesti vaan ainoastaan lain sallimin edellytyksin. Kun kuuntelemisen edellytykset ja toisaalta myöskään tutkijan läsnäolon edellytykset eivät täyty, suositeltavin valvontamuoto olisikin kameravalvonta, jolloin kyseessä olisi selkeästi ”normaali” valvottu tapaaminen.

Asiamiestapaamisien osalta putkalain pahimmat epäselvyydet on saatu selvennettyä jo pitkälti eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen joulukuussa 2008 antaman ratkaisun 1197/4/07 myötä, jossa hän teki selväksi, ettei asiamiestapaamisia tule järjestää sisäpuhelimen välityksellä lattiasta kattoon ulottuvan pleksin takaa, koska se loukkaa tutkintavangin oikeutta puolustautua. Useimmissa poliisivankiloissa asiamies ja tutkintavanki olivatkin tavanneet AOA:n hyväksymällä tavalla²²⁸ samalla puolella lasia ilman valvontaa siten, että he pystyivät käsittelemään myös asiakirjoja vapaasti. Kuitenkin edelleen yhden haastatellun asiamiestapaaminen Oulun poliisivankilassa oli järjestetty erityisvalvotuissa olosuhteissa kokopleksin takaa sisäpuhelimin. Asiakirjoja pystyi näyttämään ainoastaan lasin läpi.²²⁹ Sitä, onko kyseessä vallitseva käytäntö Oulun poliisivankilan

²²⁶ Tätä näkemystä tukee myös yhden poliisivankilassa haastatellun toteamus siitä, ettei 2,5-vuotiaasta lasta viitsi tavata lasin läpi, kun tutkintavankeusaika jää kuitenkin lyhyeksi. Kyseisen tutkintavangin tutkintavankeusaika poliisivankilassa jäi 17 päivän mittaiseksi.

²²⁷ Jos valvomattoman tapaamisen järjestämisen edellytykset tulisi ottaa tarkasteltaviksi poliisivankiloissa esimerkiksi 4 viikon maksimiaika ylitettäessä, saattaisi esitetty johtaa myös poliisivankilassa säilyttämisaajan lyhenemiseen.

²²⁸ AOA 531/4/07, 25.8.2008.

²²⁹ Kysyttäessä onko asiamiestapaamista valvottu mitenkään tutkintavanki vastasi: ”Ei, no onhan siellä kamerat. Kyllä kai ne kuuntelee, että ei niitä sen tarkemmin.” Hän oli kuitenkin ihan tyytyväinen tapaamiseen.

asiamiestapaamisissa vai onko kyseisessä tapauksessa ollut todella aihetta erityisvalvotuun tapaamiseen, ei ole tietoa ja haastattelujakin suoritettiin valitettavasti ainoastaan yksi.²³⁰ Turvallisuusnäkökohdista tuskin kuitenkaan on ainakaan kyse, sillä itsekin haastattelin kyseistä tutkintavankia ilman minkäänlaista valvontaa. Jos kysymys on säännömukaisesta käytännöstä eikä poikkeustapauksesta, tulee AOA:n näkemys asiamiestapaamisten sallituista olosuhteista saattaa myös Oulun poliisivankilan tietoon.

²³⁰ Oulun poliisivankilan päiväjärjestyksen mukaan jos on perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä, avustajan ja pidätetyn tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa henkilöntarkastus. Jos avustaja kieltäytyy henkilöntarkastuksesta, tapaaminen voidaan järjestää erityisen valvotuissa olosuhteissa. Pidätetyn ja hänen avustajansa tapaamista voidaan valvoa myös, jos siihen on muuta erityistä syytä.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkintavankien tapaamisoikeuksissa tutkinta- ja poliisivankiloissa ei ole lain tasolla kovin suuria eroja. Myös perhe-elämän suojasta ja oikeudesta valmistella puolustustaan aiheutuvat tapaamisia koskevat periaatteet on otettu lakia säädettäessä varsin hyvin huomioon. Haastattelut kuitenkin osoittivat, että käytännössä poliisi- ja tutkintavankilassa säilytettävät tutkintavangit ovat hyvin eriarvoisessa asemassa tapaamisoikeuksien suhteen, ja tämän tutkimuksen valossa eri poliisivankiloissa säilytettävät tutkintavangit olivat myös keskenään jossain määrin eriarvoisessa asemassa²³¹.

Suurin ero poliisi- ja tutkintavankilassa säilytettävän tutkintavangin tapaamisoikeuksissa on valvomattomien tapaamisien järjestämisessä - poliisivankiloissa ei järjestetä valvomattomia tapaamisia laisinkaan. Tutkintavankiloissa järjestetään valvomattomia tapaamisia sekä perhe- että lapsitapaamisten muodossa. Näennäisesti putka- ja tutkintavankeuslaeissa kuitenkin säädetään samalla tavalla valvomattomista tapaamisista²³². Tutkintavangeille ei ole kummassakaan laissa säädetty ehdotonta oikeutta valvomattomiin tapaamisiin (”voidaan sallia ilman valvontaa”)²³³, mikä ei sinänsä ole perhe-elämän suojan vastaista. Haastattelujen perusteella valvomattomat tapaamiset ovat kuitenkin perhesuhteiden kannalta ensiarvoisen tärkeitä, yhden haastatellun mielestä jopa parasta koko tutkintavankeudessa. Perhe-elämän suoja edellyttää, että viranomaiset sallivat pitää yhteyttä lähiomaisiin ja tarvittaessa avustavat yhteydenpidossa, vaikka vapaudenriistoon kuuluukin luontaisesti yksityis- ja perhe-elämän rajoituksia. Esimerkiksi Euroopan neuvoston vankilasäännöt suosittavat tapaamisia järjestettäväksi siten, että vangit voivat pitää yllä ja kehittää perhesuhteitaan mahdollisimman normaalilla tavalla (24.4). Tutkintavankien on saatava ottaa vastaan vieraita ja olla yhteydessä perheidensä ja muiden henkilöiden kanssa vankeusvankien tavoin ja saatava ottaa vastaan myös yli-

²³¹ Esimerkiksi tapaamisten kesto ja valvonnan muodot vaihtelivat. Tutkintavankilojen osalta haastateltiin vain Vantaalla, joten laitospohtaiset erot eivät käyneet selville tältä osin.

²³² Katson, että oikeussosiologinen ote täytti varsin hyvin sille asetetun tehtävän tässä tutkimuksessa – pelkän lainopillisen tarkastelun perusteella olisin todennäköisesti päätenyt väärin johtopäätöksiin varsinkin valvomattomien tapaamisten kohdalla.

²³³ Tutkintani mukaan asiamestapaamiset ovat kuitenkin lähtökohtaisesti aina valvomattomia, vaikka tutkintavankeuslaissa on asiasta ristiriitaisia säännöksiä ja putkalakiin ei ole kirjattu näkyviin valvottomuuden periaatetta.

määräisiä vierailijoita ja käyttää useammin myös muita yhteydenpitovälineitä, jolle oikeusviranomaisen ole yksittäisessä tapauksessa määrännyt erityiskieltoa tietyksi ajaksi (99.a ja b).²³⁴ Näin ollen vankiloilla lienee velvollisuus valvomattomien tapaamisten järjestämiseen mahdollisuuksien mukaan. Tutkintavankien kohdalla myös syyttömyys-olettama puoltaa nähdäkseni valvomattomia tapaamisia, oikeuksien tulisi olla vankeusvankien oikeuksia laajempia. Katson, että tutkintavankien yhdenvertaisuuden nimissä myös poliisiviranomaisilla olisi velvollisuus perustuslain 22 §:n nojalla turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, myös aktiivisin toimin, ja yksilöllisesti kunkin tutkintavangin kohdalla harkita mahdollisuutta valvomattomien tapaamisten järjestämiseen etenkin silloin, kun tutkintavankeusaika poliisin säilytystiloissa venyy yli säädetyn neljän viikon maksimiajan. Valvomattomien tapaamisten ei kuitenkaan tarvitsisi vastata tutkintavankilan valvomattomia tapaamisia, jolloin ne eivät edellyttäisi myöskään vastaavanlaisten tapaamistilojen järjestämistä poliisivankiloihin. Tavallinen työhuone sisustettuna esimerkiksi sohvaryhmällä ja lasten lelulaatikolla olisi riittävä²³⁵. Tärkeintä ei olisi olosuhteet vaan perheen välinen yhteydenpito.

Vantaan tutkintavankilassa tulisi taas pitää huoli siitä, että valvomattomien tapaamisten lupaedellytykset eivät käytännössä estä perhe-elämän suojan toteutumista tilanteissa, joissa tutkintavangilla ei ole esittää tiettyjä viranomaisdokumenteja. Koska valvomaton tapaaminen osuu tapaamisluvan saaneen tutkintavangin kohdalle haastattelujen mukaan n. 4–6 viikon välein, tapaavat tutkintavangit perhettään ja muita läheisiä viikoittain myös valvotuissa tapaamisissa. Useat Vantaalla haastatellut kuitenkin sanoivat, ettei valvotussa tapaamisessa voi puhua yksityisasiastaan mitään, koska joutuu huutamaan niin, että kaikki kuulevat. Tapaamistilaa tulisikin mahdollisuuksien mukaan kehittää toimivammaksi, koska tarkoituksenmukaista ei ole, että vain joka neljännellä tapaamisella tai vielä harvemmin voi puhua oikeasti tärkeistä asioista.²³⁶

Ihmisoikeusvelvoitteet ovat nähtävissä monissa tapaamisissa koskevissa pykälissä taustavaikuttajina. Etenkin tehokkaan puolustautumisen periaate on otettu vahvasti huomioon

²³⁴ Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007: 13, 36.

²³⁵ Toki olosuhteita voitaisiin kehittää ajan kanssa, mikäli tutkintavankeja tullaan yhä säilyttämään poliisin säilytystiloissa.

²³⁶ Puhumattakaan niistä tutkintavangeista, joille ei myönnetä perhetapaamisia.

sekä tutkintavankeus- että putkalakia säädettyä²³⁷. Molemmissa laeissa on turvattu vapautensa menettäneelle aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata asiamiehensä. Tämä oikeus oli myös toteutunut jokaisen haastatellun kohdalla sekä poliisi- että tutkintavankilassa. Kukaan ei raportoinut oikeutta tavata asiamiestään millään tavalla rajoitetun²³⁸. Myös lakivaliokunnan käsittelyssä tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentiksi lisätty valvomattoman asiamiestapaamisen periaate turvaa luottamuksellista neuvonpitoa asiamiehen kanssa ja menee itse asiassa pidemmälle mitä EIS ja esimerkiksi vankeinhoidon vähimmäissäännöt ovat perinteisesti edellyttäneet²³⁹. Putkalaissa lähtökohtainen asiamiestapaamisen valvomattomuuden periaate tuodaan esille lain esitöissä.

Eri tapaamismuotojen rajanveto on kuitenkin ollut epäselvää etenkin putkalaissa ja esimerkiksi asiamiestapaamisia on järjestetty käytännössä säännönmukaisesti erityisen valvotuissa olosuhteissa useissa poliisivankiloissa, vaikka niiden tulisi siis olla lähtökohtaisesti valvomattomia. Tässäkin tutkimuksessa neljä yhdeksästä tutkintavangista tapasi asiamiehensä poliisivankilassa lasin takaa sisäpuhelinten välityksellä. Olennaiseksi on muodostunut myös kysymys siitä, voidaanko samoja käsitteitä ongelmitta soveltaa putka- ja tutkintavankeuslaissa. Olen pyrkinyt määrittelemään eri tavalla valvotujen tapaamismuotojen sisällön putka- ja tutkintavankeuslaissa ottaen huomioon myös perus- ja ihmisoikeudet. Seuraavaan taulukkoon olen koonnut näkemykseni eri tapaamismuotojen tunnusmerkeistä:

²³⁷ Näyttää siltä, että tulevassa esitutkinta- ja pakkokeinolain kokonaisuudistuksessa on tulossa lisää ihmisoikeusmyönteistä kehitystä, sillä esitutkintalakiin on suunnitteilla nimenomainen pykälä koskien epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaamista. Ks. KM 2009:2 s. 247, 348, 628.

²³⁸ Sen sijaan muutama haastateltu katsoi, että asiamiehen kiireet ja muut asiakkaat rajoittivat häneltä saatavaa apua.

²³⁹ Perinteisesti luottamuksellinen neuvonpito on turvattu, kun keskustelu on voitu käydä ulkopuolisten kuulematta. EIT-tapauksessa *Modarca v. Moldova* (10.05.2007) EIT kuitenkin katsoi, että asianajajan ja tämän päämiehen tapaamisen visuaalinenkin valvonta on perusteltua vain poikkeuksellisissa tapauksissa.

Taulukko 5. Tapaamismuotojen tunnusmerkit²⁴⁰.

	Asiamiestapaamiset	Muut tapaamiset		
		Valvotut	Erityisvalvotut	Valvomattomat
Poliisivankilat	<ul style="list-style-type: none"> · Lähtökohtana valvomattomuus · Perustellusta syystä ensisijaisesti visuaalinen valvonta, ei saa kuunnella · Jos valvotaan, asiamiestä ja tutkintavankia kuultava ennen tapaamista · Mikäli tapaaminen järjestetään kokopleksillä jaetus-tilassa, tulee asiamiehen ja tutkintavangin olla samalla puolella 	<ul style="list-style-type: none"> · Tutkija tai vartija voi olla läsnä tapaamisessa, jos on putkalain 7:1.3 §:n mukaan oikeus kuunnella · Jos kuunteluoikeus ei täyty, ainoastaan visuaalinen valvonta sallittu, mieluiten kamera-valvonta 	<ul style="list-style-type: none"> · Riittää jo yksistään kokopleksillä lattiasta kattoon jaettu tila, kun ollaan eri puolilla pleksiä ja puhutaan sisäpuhelimien kautta · Lisäksi voi olla joko vartija mukana tai kameravalvonta 	<ul style="list-style-type: none"> · Valvomattomien tapaamisten järjestämistä tulisi harkita yksilöllisesti · Valvomattomien tapaamisten ei tarvitsisi vastata tutkintavankiloissa järjestettäviä tapaamisia
Tutkintavankilat	<ul style="list-style-type: none"> · Lähtökohtana valvomattomuus · Jos perusteltua syytä epäillä, että rikotaan tutkintavankeuslakia tai sen nojalla annettuja säännöksiä, ensisijaisesti visuaalinen valvonta, ei saa kuunnella · Jos valvotaan, asiamiestä ja tutkintavankia kuultava ennen tapaamista · Mikäli tapaaminen järjestetään kokopleksillä jaetus-tilassa, tulee asiamiehen ja tutkintavangin olla samalla puolella 	<ul style="list-style-type: none"> · Ryhmätapaamisissa, jossa vartijat ja kameravalvonta · Jos muiden paitsi yhden tutkintavangin tapaaminen peruuntuu, pelkkä kameravalvonta sallittu 	<ul style="list-style-type: none"> · Riittää jo yksistään kokopleksillä lattiasta kattoon jaettu tila, kun ollaan eri puolilla pleksiä ja puhutaan sisäpuhelimien kautta · Lisäksi voi olla joko vartija mukana tai kameravalvonta 	<ul style="list-style-type: none"> · Lapsi- ja perhetapaamiset niille varatuissa tiloissa hakemuksesta

Putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentissa on säädetty osin laajemmat oikeudet tapaamisten valvontaan kuin tutkintavankeuslaissa: vapautensa menettäneen ja muun tapaajan kuin 6 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen välistä keskustelua saadaan kuunnella, jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi, vapauten kohdistuvan toimenpiteen tarkoituksen tai säilytystilan järjestyksen turvaamiseksi taikka vapautensa menettäneen tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Katsoisin, että putkalaissa voi olla perusteltua säätää kuunteluoikeudesta joissain tapauksissa, vaikka perusteluja eroavaisuudelle ei olekaan esitetty. Pidän kuitenkin ongelmana sitä, että haastatteluiden perusteella muissa kuin

²⁴⁰ Käsitykseni mukaan myös asiamiestapaaminen voidaan järjestää erityisvalvottuna putkalain 7 luvun 3 §:ssä ja tutkintavankeuslain 9 luvun 3 §:ssä esitetyillä edellytyksillä, koska asiamiehelle ei voida antaa tapaamiskieltoa. Tällöin tapaaminen voidaan järjestää kuten muukin erityisvalvottu tapaaminen, mutta tapaamista ei edelleenkaan saa kuunnella eli vartija ei voi olla läsnä tapaamistilassa.

asiamiestapaamisissa on säännönmukaisesti läsnä jutun tutkija tai vartija, eli ilmeisesti jonkin kuuntelemisen edellytyksen katsotaan aina olevan käsillä. Edellytykset ovatkin hyvin väljät, esimerkiksi ”vapauden kohdistuvan toimenpiteen tarkoituksen turvaaminen” käynee aina kuuntelemisen syyksi. Mikäli säännöksen tarkoitus on käytännössä sallia kuunteleminen jokaisen poliisivankilassa säilytettävän tutkintavangin kohdalla, pidän säännöstä tutkintavankien yhdenvertaisuuden ja yksityiselämän suojan kannalta vähintäänkin arveluttavana.

Putkalakiin ei puolestaan ole kirjattu nimenomaista säännöstä valvomattomuuden periaatteesta asiamiestapaamisissa, joka löytyy tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentista, vaan valvomattomuuden periaate tuodaan esille ainoastaan lain esitöissä. Seurauksia on käsitelty edellä. Mielestäni valvomattomuuden periaatteen tulisi ehdottomasti olla kirjattu lakiin, kuten lakivaliokunnan mietinnössä on jo lausuntokierroksella ehdotettu. Toisaalta havaitsin myös tutkintavankeuslaissa ristiriidan muun muassa asiamiestapaamisten valvontaa koskevissa 9 luvun 1 §:n 3 momentissa ja 2 §:n 1 momentissa, josta näyttää johtuvan myös sen, ettei valvomattomuudesta ole haluttu säädellä samalla tavalla putkalaissa²⁴¹. Tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentissa lähdetään siitä, että tutkintavangin ja tämän asiamiehen tapaamisia *ei saa valvoa*, ellei ole perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tutkintavankeuslakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä. Heti perään 9 luvun 2 §:n 1 momentissa todetaan, että tutkintavangin ja tämän asiamiehen tapaaminen *voidaan sallia ilman valvontaa*, jos se on *perusteltua* tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi, oikeusasioiden hoitamiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan järjestykselle tai toiminnalle. Ristiriita on syntynyt lisäämällä 9 luvun 1 §:n 3 momentti korjaamatta sen vaikutuksia kuitenkin saman luvun 2 §:n 1 momenttiin. Katson sekä kielellisnormatiivisen tekstianalyysin että finalistisen lain tulkinnan tukevan sitä, että asiamiestapaamisen on tarkoitettu olevan lähtökohtaisesti täysin valvomattomia. Sen vuoksi esitän *de lege ferenda*, että tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:n 1 momentissa ei tule mainita ollenkaan asiamiestä, vaan pykälän tulee koskea ainoastaan lähiomaisia, läheisiä ja muita henkilöitä. Tällä tavalla ristiriita pykälien välillä saadaan poistettua ja tällöin asiamiestapaamiset ovat lähtökohtaisesti valvomattomia, kun muut tapaamiset ovat lähtökohtai-

²⁴¹ Ks. HaVM 14/2006 vp s. 9–10. Tosin on hieman vaikea ymmärtää, miksei ristiriitaa ole korjattu kun se kerran on huomattu. Sen sijaan tärkeä periaate on päätetty jättää laista pois kokonaan.

sesti valvottuja, mutta ne *voidaan sallia* valvomattomina. Korjattu tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:n 1 momentti kuuluisi seuraavasti:

9:2.1 §

Tutkintavangin lähiomaisen, muun läheisen ja, jos siihen on syytä, myös muun henkilön tapaaminen voidaan sallia ilman valvontaa (valvomaton tapaaminen), jos se on perusteltua tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan järjestykselle tai toiminnalle. Muun kuin 8 luvun 3 §:ssä tarkoitetun valvontaviranomaisen ja 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki suostuu 11 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan.

Ehdotan putkalakia korjattavaksi vastaavalla tavalla²⁴². Putkalain 7 luvun 1 §:n 3 momentiksi tulisi lisätä valvomattomuuden periaate vastaavalla tavalla kuin tutkintavankeuslain 9 luvun 1 §:n 3 momentti ja nykyinen 7 luvun 1 §:n 3 momentti tulisi siirtää saman pykälän neljänneksi momentiksi. Putkalain 7 luvun 2 §:n 1 momenttiin tulisi tehdä vastaavat muutokset kuin edellä tutkintavankeuslain 9 luvun 2 §:n 1 momenttiin, jolloin ko. lainkohdat muodostuisivat seuraavanlaisiksi:

7:1.3 §

Sen estämättä, mitä 2 momentissa säädetään, tutkintavangin ja 6 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamista ei saa valvoa, ellei ole perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tätä lakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä.

7:1.4 §

Vapautensa menettäneen ja muun tapaajan kuin 6 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen välistä keskustelua saadaan kuunnella, jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi, vapauteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoituksen tai säilytystilan järjestyksen turvaamiseksi taikka vapautensa menettäneen tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi.

7:2.1 §

²⁴² Vaikka tämä tutkimus onkin rajattu tutkintavankien tapaamisoikeuksiin, todetaan nyt kuitenkin tässä yhteydessä, etten näe mitään syytä, miksei myös vankeusvangeille tulisi turvata luottamuksellista neuvonpitoa avustajansa tai asiamiehensä kanssa. Olipa kyse sitten tutkintavangista tai vankeusvangista, jolla on vireillä rikosprosessi tai muita oikeudellisia asianajollista apua edellyttäviä asioita, menettää asiamiehen apu yhtäläillä merkityksensä, jos keskustelua ei voida käydä luottamuksellisesti. Periaate on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä, joka tulisi nähdäkseni turvata jokaiselle. Apulaisoikeusasiamies onkin jo ehdottanut myös vankeuslakiin muutosta tältä osin ratkaisussaan 531/4/07, 25.8.2008.

Vapautensa menettäneen lähiomaisen, muun läheisen ja, jos siihen on syytä, myös muun henkilön tapaaminen voidaan sallia ilman valvontaa (valvomaton tapaaminen), jos se on perusteltua vapautensa menettäneen yhteyksien säilymiseksi tai muusta vastaavasta syyttä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa säilytystilan järjestykselle tai toiminnalle. Muun kuin 6 luvun 3 §:ssä tarkoitetun valvontaviranomaisen ja 6 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa, että vapautensa menettänyt suostuu 9 luvun 6 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihitteettömyyden valvontaan.

Yhdenvertaisuus tutkintavankien tapaamisoikeuksissa poliisi- ja tutkintavankiloissa lienee parhaiten saavutettavissa siirtämällä kaikki tutkintavangit poliisin säilytystiloista vankiloihin CTP:n suosituksen mukaisesti, sillä vaikka kaikki esittämäni uudistukset toteutuisivat, tutkintavangit tutkinta- ja poliisivankiloissa eivät siltikään olisi keskenään täysin yhdenvertaisia, joskin tilanne paranisi jo paljon. Niin kauan kuin tutkintavankeja kuitenkin säilytetään poliisin tiloissa, tulee putkalain epäselvyydet selventää, lakia soveltaa ihmisoikeusmyönteisemmin ja pyrkiä parantamaan tutkintavankien oloja kaikin tavoin, unohtamatta jatkuvaa kehitystyötä myös tutkintavankiloissa, joissa saavutetun tason ylläpitäminen ei ole itsestäänselvyys ja joiden tapaamiskäytännöissä tuntuu AOA:n ratkaisujen perusteella olevan niin ikään merkittäviä laitoskohtaisia eroja.

LÄHDELUETTELO

- Alvesalo, Anne & Kaijus Ervasti (2006). Oikeus yhteiskunnassa - näkökulmia oikeus-sosiologiaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus koskien tutkintavankeja Rec (2006) 13, hyväksytty 27.9.2006. Recommendation Rec (2006) 13 of the Committee of Ministers to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse. Saatavilla 23.10.2009: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041281&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
- Haapaniemi, Sanna (2007). Tutkintavangin perus- ja ihmisoikeudet. Tutkintavangin kohtelua sääntelevät periaatteet ja tutkintavangin oikeus yhteydenpitoon sekä luottamuksellisen viestin suojaan. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Turun oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto.
- Halijoki, Juha (2001). Epäillyn asema rikosprosessuaalisen vapaudenriiston yhteydessä. Defensor Legis N:o 6/2001, 1038–1066.
- Hall, Jerome (1973). Foundations of jurisprudence. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company.
- Helminen Klaus, Lehtola Kari & Pertti Virolainen (2006). Esitutkinta ja pakkokeinot. 3.painos. Helsinki: Talentum Oy.
- Husa, Jaakko (1995). Julkisoikeudellinen tutkimus: Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta. Acta Universitatis Lapponiensis N:o 4. Jyväskylä: Finnpublishers Oy.

- Husa, Jaakko & Teuvo Pohjolainen (2002). Julkisen vallan oikeudelliset perusteet - johdatus julkisoikeuteen. Helsinki: Talentum Oy.
- Lappi-Seppälä, Tapio (1997). Teoksessa Minun metodini: Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio – ja metodi, 189–218. Toim. Juha Häyhä. Helsinki: WSLT.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2006). Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Forum Iuris. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Lausuntoja ja selvityksiä 2002:5. Yhteenveto vankeusrangaistuskomitean (KM 2001:6) mietinnöstä annetuista lausunnoista. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Mohell, Ulla (2000). Nuori tutkintavanki. Tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/2000.
- Mohell, Ulla & Jussi Pajuoja (2006). Vankeuspaketti: Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Nieminen, Rami (2009). Vankien tapaamisoikeuksia typistetty myös joissakin muissa vankiloissa: Turun vankila ei aio järjestää moitteista huolimatta lisää perhetapaamisia. Turun Sanomat 12.11.2009.
- Oikeusministeriön tiedote 10.6.2008: Kidutuksen vastainen komitea antoi alustavat havaintonsa tarkastuksestaan suljettuihin laitoksiin Suomessa. Saatavilla 05.04.2009: <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Uutiset2008/1210773161788>.
- Oikeustilastollinen vuosikirja 2008 (2009). Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.

Oulun poliisivankilan päiväjärjestys.

Pasilan poliisivankilan järjestyssääntö, HPL/5/2009, annettu 1.6.2009.

Pellonpää Matti (1999). Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §). Teoksessa: Perusoikeudet, 263–282. Toim. Pekka Hallberg. Helsinki: WSLT.

Pellonpää, Matti (2005). Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 17 September 2003. Saatavilla 25.11.2009: <http://ctp.coe.int/documents/fin/2004-20-inf-eng.pdf>

Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007. Euroopan neuvoston vankiläsäännöt. Alkuperäisteos: European Prison Rules, Euroopan neuvoston ministeri-komitea, Council of Europe Publishing 2006.

Rikosseuraamusvirasto, Järjestyssääntötyöryhmän esitys vankiloiden mallijärjestyssäännöksi, 26.9.2008.

Rikosseuraamusviraston määräys nro 16/011/2006 Tapaamisten järjestämisestä, annettu 18.9.2006. Saatavilla 25.10.2009: <http://www.rikosseuraamus.fi/6365.htm>

Rikosseuraamusviraston tiedote 2.4.2009. Saatavilla 6.9.2009: <http://www.rikosseuraamus.fi/46283.htm>.

Saraviita, Ilkka (2005). Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Helsinki: Talentum Media Oy.

Selonteko Suomen hallitukselle kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan Eurooppalaisen komitean (CTP) käynnistä Suomessa 20 – 30.04.2008 (Epävirallinen käännös). Saatavissa 05.04.2009: <http://www.om.fi/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application/pdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadername2=Content-Length & blobheadervalue1=inline;%20filename=CPT%20raportti%20-%20k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6s%20suomeksi.pdf&blobheadervalue2=333365&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232371432817&ssbinry=true&SSURIapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&SSURIsscontext=Satellite%20Server>.

Sisäasiainministeriö 2009. Poliisitoimeen liittyvät säädöshankkeet. Saatavilla 27.9.2009: <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/14352FEF1B4B4451C225714600493218?opendocument>

Sisäasiainministeriön poliisiosaston ohje poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta, annettu 27.10.2008. SMDro/2008/767. Saatavilla 25.10.2009: [http://www2.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/f2ac573a5985f524c22574f1003e3cfa/\\$file/poliisin_sailyttamien_henkiloiden_kohtelu.pdf](http://www2.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/f2ac573a5985f524c22574f1003e3cfa/$file/poliisin_sailyttamien_henkiloiden_kohtelu.pdf)

Suomen vastaus kidutuksen vastaisen komitean lisäselvituspyyntöön Suomeksi. Saatavilla 05.04.2009: [http://www.om.fi/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application/pdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadername2=Content-Length&blobheadervalue1=inline;%20filename=CPT-%20Suomen%20vastaus%20\(1109\)%20k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6s.pdf&blobheadervalue2=38161&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1212930424820&ssbinry=true&SSURIapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&SSURIsscontext=Satellite%20Server](http://www.om.fi/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application/pdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadername2=Content-Length&blobheadervalue1=inline;%20filename=CPT-%20Suomen%20vastaus%20(1109)%20k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6s.pdf&blobheadervalue2=38161&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1212930424820&ssbinry=true&SSURIapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&SSURIsscontext=Satellite%20Server).

Tolvanen, Matti (2006). Muuttuva tutkintavankeus. Defensor Legis N:o 5/2006, 775–785.

Tuori, Kaarlo (2000). Julkisoikeuden perusteet. Forum Iuris. Helsingin oikeustieteellinen tiedekunta.

Ulkoministeriö 2009. Vireillä olevat ihmisoikeussopimukset. Saatavilla 3.11.2009:

<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=31373&contentlan=1&culture=fi-FI>.

Valinnainen pöytäkirja kansallisesta ja kansainvälisestä valvontajärjestelmästä (2003). Saatavilla 3.11.2009: <http://www.ulkoministerio.fi/Public/default.aspx?contentid=67861>

Vankeinhoitolaitoksen koulutuskeskuksen julkaisu 4/97. Vähimmäissääntöjen soveltaminen. Hyvän vankeinhoidon käsikirja. Alkuteos: Making standards work, an international handbook on good prison practise. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Vantaan vankilan valvomattomia tapaamisia koskevat ohjeet (voimaantulo 1.2.2009).

Vantaan vankilan järjestyssääntö, annettu 28.4.2009. Saatavilla 25.10.2009: <http://www.vankeinhoito.fi/uploads/n3m6dz.pdf>

Viljanen, Veli-Pekka (1996). Perusoikeusuudistus ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Lakimies 5–6/1996, 788–815.

Viljanen, Veli-Pekka (1999a). Perusoikeuksien soveltamisala. Teoksessa: Perusoikeudet, 111–156. Toim. Pekka Hallberg. Helsinki: WSLT.

Viljanen, Veli-Pekka (1999b). Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa: Perusoikeudet, 157 – 186. Toim. Pekka Hallberg. Helsinki: WSLT.

Viljanen, Veli-Pekka (2001). Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Helsinki: WSLT.

Virallisaineisto

EOAK K6/2006 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2005.

EOAK K7/2007 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2006.

EOAK K5/2008 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2007.

HaVM 14/2006 vp. Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sekä laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 90/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sekä laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

LaVL 10/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sekä laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

LaVM 10/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

OMKM 2009:2. Oikeusministeriön komiteamietintö. Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö.

PeVL 12/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto lakivaliokunnalle.

PeVL 21/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallintovaliokunnalle.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Oikeustapaukset

EIT tapaus Aliev v. Ukraina (29.04.2003).
EIT tapaus Castravet v. Moldova (13.03.2007).
EIT tapaus Garcia Alva v. Saksa (13.02.2001).
EIT tapaus Golder v. Iso-Britannia (21.02.1975).
EIT tapaus Klamecki n:o 2 v. Puola (03.04.2003).
EIT tapaus Kozlowski v. Puola (04.11.2008).
EIT tapaus Lietzow v. Saksa (13.02.2001).
EIT tapaus Lorsé and others v. Alankomaat (04.02.2003).
EIT tapaus Modarca v. Moldova (10.05.2007).
EIT tapaus Poltoratskiy v. Ukraina (29.04.2003).
EIT tapaus Schöps v. Saksa (13.02.2001).
EIT tapaus Silver and others v. Iso-Britannia (25.03.1983).
EIT tapaus Öcalan v. Turkki (12.03.2003).

Ylimpien lainvalvojien ratkaisut

AOA 531/4/07 (25.8.2008).
AOA 3287/4/07 (25.08.2008).
AOA 1197/4/07 (15.12.2008).
AOA 3646/2/07 (20.3.2009).
AOA 3016/4/07 (23.6.2009).
AOA 3042/4/07 (23.6.2009).
AOA 3044/4/07 (23.6.2009).

LIITE 1**Tutkintavankien tapaamisoikeuksia koskeva tutkimus**

Suuritan hallintotieteiden maisterin tutkintoa Vaasan yliopistossa ja olen parhaillaan tekemässä opinnäytetyötäni tutkintavankien tapaamisoikeuksista. Pääaineeni on julkisoikeus ja graduni ohjaajana toimii professori Eija Mäkinen. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, mitkä ovat tutkintavankien tapaamisoikeudet tutkintavankeuslain ja lain poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta mukaan, miten tapaamisoikeuksia käytännössä toteutetaan tutkinta- ja poliisivankiloissa, ja täyttävätkö menettelyt perus- ja ihmisoikeuksien vaatimukset.

Olisin kiinnostunut haastattelemaan Sinua tapaamisiin liittyvistä kokemuksistasi tutkintavankeusaikanasi. Haastattelu on vapaamuotoinen (ns. teemahaastattelu), joka kestää noin puoli tuntia. **Voit osallistua haastatteluun nimettömänä, ja kaikki mitä kerrot minulle haastattelun yhteydessä on luottamuksellista.** Haastattelussa esiin tulleita tietoja esitetään ainoastaan sellaisessa muodossa, ettei yksittäisiä henkilöitä niistä ole tunnistettavissa. **Olisin todella iloinen, jos suostuisit haastateltavaksi** ja auttaisit minua näin tutkimuksen tekemisessä. Mikäli suostut, täytä ja allekirjoita alla olevat kohdat.

Kirsi Juntila

hallintotieteiden kandidaatti

Suostun haastatteluun.

Nimi:

Paikka ja päivämäärä:

Allekirjoitus:

LIITE 2**HAASTATTELURUNKO POLIISIN SÄILYTYSTILOISSA SÄILYTETTÄVÄLLE****Haastattelupvm:****Haastattelupaikka:****1. Taustatiedot**

- Miksi olet nyt täällä?
- Kauanko olet ollut nyt tutkintavankeudessa?
- Oletko ensimmäistä kertaa tutkintavankeudessa?
- Onko sijoituspaikkasi ollut koko tutkintavankeusajan sama? Jos ei, missä olit ensin ja kuinka kauan?
- Miksi sinua säilytetään poliisin säilytystiloissa (erillään pitäminen, rikoksen selvittäminen, turvallisuus, oma tahto)?
- Oletko perheellinen tai onko sinulla puoliso/tyttöystävä/poikaystävä? Jos olet perheellinen, minkä ikäisiä lapsesi ovat?
- Onko sinulla asianajaja/asiamies/avustaja? Missä vaiheessa vapaudenriistoa olit yhteydessä häneen/tapasit hänet ensimmäisen kerran?

2. Tapaamiset asianajajan/asiamiehen/avustajan kanssa

- Kuinka usein olet tavannut asianajajasi? Kuinka kauan kerrallaan?
- Oletteko pitäneet yhteyttä muulla tavoin, puhelimitse tai kirjeitse?
- Onko tapaaminen järjestynyt aina halutessasi? Onko oikeuttasi tavata asianajajaasi rajoitettu jollain tavoin? Jos on, miten?
- Millaisissa tiloissa tapaaminen on järjestetty? (esim. mahdolliset väliseinät, ”sisäpuhelimet”, asiakirjojen katselumahdollisuudet jne. esteet)
- Onko tapaamisia valvottu? Miten?
- Koetko tarvetta tavata asianajajaasi useammin? Oletko muuten tyytyväinen tapaamisjärjestelyihin?

3. Tapaamiset lähiomaisten kanssa

- Oletko tavannut lähiomaisiasi tutkintavankeudessa ollessasi? Keitä olet tavannut?
- Kuinka usein tapaamisia on järjestetty? Kauanko tapaaminen kestää kerrallaan?
- Millaisissa tiloissa tapaaminen on järjestetty? Onko mahdollista koskettaa? Kuuleeko joku ulkopuolinen käytyä keskustelua (muut tapaajat/vartijat)?
- Onko tapaamisia valvottu? Miten?
- Onko tapaamisoikeuttasi rajoitettu jollain tavoin?
- Jos on, tiedätkö syyn miksi näin on tehty?
- Millaisia rajoitukset ovat olleet?
- Kauanko rajoitus/tapaamiskielto on kestänyt?
- Onko tapaamisille asetettu ehtoja (esim. päihdetestit)?
- Millaisina koet tapaamiset? Tiedätkö millaisina lähiomaisesi kokevat ne?

4. Valvomattomat tapaamiset (ns. perhetapaamiset)

- Onko sinulla ollut mahdollisuus ns. perhetapaamisiin?
- Jos on, kuinka usein perhetapaamisia on järjestetty?
- Kauanko perhetapaamiset ovat kestäneet?
- Millaisissa tiloissa perhetapaamisia on järjestetty?
- Onko perhetapaamisia valvottu? Miten?
- Mahdollisuus intiimiin kanssakäymiseen?
- Onko tapaamisoikeuttasi rajoitettu jollain tavoin?
- Jos on, tiedätkö syyn miksi näin on tehty?
- Millaisia rajoitukset ovat olleet?
- Kauanko rajoitus/tapaamiskielto on kestänyt?
- Onko tapaamisille asetettu ehtoja (esim. päihdetestit)?
- Millaisina koet perhetapaamiset? Tiedätkö millaisina perheesi kokevat ne?

LIITE 3**HAASTATTELURUNKO TUTKINTAVANKILASSA SÄILYTETTÄVÄLLE****Haastattelupvm:****Haastattelupaikka:****1. Taustatiedot**

- Miksi olet nyt täällä?
- Kauanko olet ollut nyt tutkintavankeudessa?
- Oletko ensimmäistä kertaa tutkintavankeudessa?
- Oletko sijoituspaikkasi ollut koko tutkintavankeusajan sama? Jos ei, missä olit ensin ja kuinka kauan?
- Oletko perheellinen tai onko sinulla puoliso/tyttöystävä/poikaystävä? Jos olet perheellinen, minkä ikäisiä lapsesi ovat?
- Onko sinulla asianajaja/asiamies/avustaja? Missä vaiheessa vapaudenriistoa olit yhteydessä häneen/tapasit hänet ensimmäisen kerran?

2. Tapaamiset asianajajan/asiamiehen/avustajan kanssa

- Kuinka usein olet tavannut asianajajasi? Kuinka kauan kerrallaan?
- Oletteko pitäneet yhteyttä muulla tavoin, puhelimitse tai kirjeitse?
- Onko tapaaminen järjestynyt aina halutessasi? Onko oikeuttasi tavata asianajajaasi rajoitettu jollain tavoin? Jos on, miten?
- Millaisissa tiloissa tapaaminen on järjestetty? (esim. mahdolliset väliseinät, ”sisäpuhelimet”, asiakirjojen katselumahdollisuudet jne. esteet)
- Onko tapaamisia valvottu? Miten?
- Koetko tarvetta tavata asianajajaasi useammin? Oletko muuten tyytyväinen tapaamisjärjestelyihin?

3. Tapaamiset lähiomaisten kanssa

- Oletko tavannut lähiomaisiasi tutkintavankeudessa ollessasi? Keitä olet tavannut?
- Kuinka usein tapaamisia on järjestetty? Kauanko tapaaminen kestää kerrallaan?
- Millaisissa tiloissa tapaaminen on järjestetty? Onko mahdollista koskettaa? Kuuleeko joku ulkopuolinen käytyä keskustelua (muut tapaajat/vartijat)?
- Onko tapaamisia valvottu? Miten?
- Onko tapaamisoikeuttasi rajoitettu jollain tavoin?
- Jos on, tiedätkö syyn miksi näin on tehty?
- Millaisia rajoitukset ovat olleet?
- Kauanko rajoitus/tapaamiskielto on kestänyt?
- Onko tapaamisille asetettu ehtoja (esim. päihdetestit)?
- Millaisina koet tapaamiset? Tiedätkö millaisina lähiomaisesi kokevat ne?

4. Valvomattomat tapaamiset (ns. perhetapaamiset)

- Onko sinulla ollut mahdollisuus ns. perhetapaamisiin?
- Jos on, kuinka usein perhetapaamisia on järjestetty?
- Kauanko perhetapaamiset ovat kestäneet?
- Millaisissa tiloissa perhetapaamisia on järjestetty?
- Onko perhetapaamisia valvottu? Miten?
- Mahdollisuus intiimiin kanssakäymiseen?
- Onko tapaamisoikeuttasi rajoitettu jollain tavoin?
- Jos on, tiedätkö syyn miksi näin on tehty?
- Millaisia rajoitukset ovat olleet?
- Kauanko rajoitus/tapaamiskielto on kestänyt?
- Onko tapaamisille asetettu ehtoja (esim. päihdetestit)?
- Millaisina koet perhetapaamiset? Tiedätkö millaisina perheesi kokevat ne?